Rukopis Zelenohorský a Královédvorský

Skvostné obrázkové vydání

V Praze

Nákladem Aloisa Wiesnera

HABERLE PRAHA

RUKOPIS

ZELENOHORSKÝ A KRÁLOVÉDVORSKÝ.

RUKOPIS
ZELENOHORSKÝ
A
KRÁLOVÉDVORSKÝ.

SKVOSTNÉ OBRÁZKOVÉ VYDÁNÍ.

ILLUSTROVAL

MIKULÁŠ ALEŠ.

SLOVNÍ ČÁSŤ PODÁVÁ

FRANTIŠEK ZÁKREJS.

V PRAZE.

TISK, PAPÍR A NÁKLAD KNIHTISKÁRNY ALOISA WIESNERA.

RUKOPIS ZELENOHORSKÝ A KRÁLOVÉDVORSKÝ

SKVOSTNÉ OBRÁZKOVÉ VYDÁNÍ

V PRAZE

NÁKLADEM ALOISA WIESNERA

[illegible] rajský pták svá rozpjal křídla,
šumně, drahé Labe, nad tebou;
otců zkazka svatá tvoje zřídla
světila své krásy velebou!
Svatý odkaz, duma tvoje zněla,
Truta dlaň když rozpřáhla se smělá
s mlatem proti saní běsící.
Ó kéž vln tvých šlehne píseň junná,
věští vítězství co zlatá struna
ve nynějších bojů směsici!

Věncem lučin obklopen kde dřímá
Králové Dvůr, noho, pou[illegible] svou stav;
úcta s bázní varito mé jímá,
slova jindy vířná jako splav
teď se tlumí, Bohu žalováno!
Tam, kde vlasti drahé slavné ráno
vítal zpěvu Zábojova hlas,
po staletích o drahou řeč matky,
o píď země ka[illegible]dou, o zpěv sladký
dlužno vnukům vcház[illegible] ve zápa[illegible]

Jaroslav Vrchlický.

VSTUP.

Vydali jsme k ctěnému čtenářstvu prohlášení, proč sobě naše Rukopisy zasloužily, čeho posud pohřešovaly: úplného nádherného illustrovaného vydání. Vždyť v nich, v těchto básnických skvostech krásy velebné i líbezné, pravili jsme, s nadšenou láskou ctíme a milujeme pozdrav i odkaz hrdinných otců, klassické svědky vysoké osvěty předků svých, nevývratné důkazy, že Čech, Slovanem zůstávaje, s jinými většími národy na stejné duchovní výši stál a zbraněmi svými i zbraněmi západu jak východ tak západ odrážel. Vždyť tyto něžné i vroucí, libé i vzletné, rmutné i bujaré, prosté i mocné, lahodné i úchvatné zpěvy naší dávnověkosti v nové době tak nezměrný ohlas nalezly, že naše národní znovuzrození rozproudily, sesílily a povznesly, že naši mluvu duchem junácké minulosti obrodily, obohatily, svéráznou učinily, že obzor našich dějin netušenou měrou rozšířily a zjasnily, že naší krásné literatuře původní směr vykázaly a zakotvily: směr to český i slovanský, a přece směr významu všelidského. Také nynějšek, také my všichni — jun i kmet, děva i žena — čerpáme sílu z magické moci klenotů těchto: zříce v nich, jakými cestami Čechy zachráněny byly Čechům, čerpáme v jejich ryzém zdroji nerozborné přesvědčení, že v mezinárodním zápase o život Čech láskou k dobru a kráse, láskou k národu a vlasti, láskou k svobodě a nezávislosti vždy bude vítěziti. Jako v koruně české posvátný znak státních práv, tak spatřuje národ český v Rukopisech svých posvátné palladium svého duševního národního života, svou světskou Bibli českých vítězství. Čech má ve svých Rukopisech, čeho jiní velicí moderní národové, největšími literaturami se honosící, nemají, a proto sobě Rukopisy, jakmile se objevily, krásami svými rázem získaly osvícených znalců po všech vlastech evropských: kulturní jazyky evropské spěchaly si jich pečlivými překlady přisvojit. A věrní slovanští bratři naši: Lužičan, Polák, Rus i Jihoslovan zamilovali si básní našich ne jako jinoslovanských, ale jako svých vlastních, jako společné Slovanům dědictví, jako hvězdu z veliké minulosti do veliké budoucnosti slovanské rozkošnou krásu, rekovnou sílu a plamenné světlo vyzařující.

V tomto přesvědčení o našich Rukopisech nemohla nás ani nejmenší měrou zviklati žádná sebe prudší ani sebe delší nepřátelská vichřice. Díla takového rázu, takové síly, takové působivosti mohla — to cítí a seznává každý, kdo jen jiskru ryzého vznětu a nezkalené rozvahy v nitru svém chová — povstati toliko v časích, v nichž valné a širé vrstvy národa básnickým duchem a vzletem byly vzrušeny, kdy národní vědomí a vědění, kdy mysl a srdce samého povzneseného lidu sáhaly k varitu a propukaly v píseň. V plné, volné přírodě jen široce vanoucí vzduch povšechné vznícené nálady přináší zlatou vláhu, ve které klíčí a zrají květ i ovoce

národní moci, národní obrody, národní nezlomnosti. Básně našich Rukopisů nemohly povstati v druhém, pokleslém desítiletí našeho věku: jsou to jaré, junácké zpěvy jarých a junáckých věků. Jsou to zpěvy starobylé. A přece chmurné, těžké doby nejednou rozletěly se nad Rukopisy. Nikdo není každým milován. Vše krásné, veliké, zářivé i cenné budí žlutou závisť. Jí zachváceni byli naši národní protivníci. Druh za druhem povstával a volal: Skvost váš není skvostem, skvost váš není dědictvím vaším po předcích; je to všední, na blatné výspě vám šalbou nadhozený oblázek. Volání to zanikalo v prázdnu, z něhož vyšlo. Noční hlasy ztichnou, když vysvitne denní jas. Ale stín závisti zůstal a spadl na lidi dvou jazyků, i cizího i našeho. Ano: i našeho. Domácí nepřítel je však horší cizího. Nyní voláno: Pryč se skvostem vylhaným! do bláta s ním mezi oblázky! Do bláta s tím, co takou láskou milujeme! K nezaceleným sporům měl nastrojen býti nový. Sočivost, sobělibost a nicotnictví vždy rozpínaly se vedle nadšení pro dobro, krásu i pravdu. Vždy ještě nalezly se hlavy a ruce, které zbrojův a záštit pro důležitý záměr hledaných z osobních pohnutek nenadále k záškodným účelům zneužili. A vždy a všude uhledala se též hrstka nesamostatných neb i zlopřejných myslí, které nezvratně uvěří, že tma je světlem, a které dál a dále šířiti se snaží nauku, že je krásno šerednem a pravosť podvodem. Ale hrstka není národem. Kdo dříve světlo viděli, zůstali pravdě věrni. Národ v nejširších vrstvách svých zůstal svému posvátnému palladiu, zůstal svým nepřemožným Rukopisům nezdolně oddán.

Odpůrci jejich se mýlí: naše nadšení pro Rukopisy nepotuchlo, ale věru vzrostlo. Chováme je stále věrně v srdci srdce svého, a rozželené naše nitro snaží se mocnější láskou jim nahraditi, co jim hněv krevních nepřátel tak nevraživě odnímá. Nikdo neodvděčí se nám jak ony: silné, životné, volné, samosvojné básně našich drahých Rukopisů budou nás národovce, budou naše umělce i vědce též nadále síliti v národním zápase o život, moc, lad, svobodu, svéráznosť a samostatnosť. Naše převzácné památky jsou zde. Každý má v Museu království Českého přístup k nim. Každý má právo znova i znova je zkoumat, a každý opravdový badatel v naší minulosti bude míti i povinnosť jimi se zabývať. Domnělá vědecká zbrojnice protivníků je však na dno vyplýtvána, kdežto do řad nynějších, v ryzém zápalu svého přesvědčení bojujících obhájců budou vstupovati zápasníci noví a noví: zbraně jejich budou se bez ustání výš a výše kupiti, a černý zloboh pochyby sám klesne na smrť zraněn v prohlubeň, do níž podceňované obránce našich památek tak horlivě odsuzuje.

Naši Rukopisové povždy zvítězili a mohou také nyní v netuchnoucím sebevědomí se svým národem opětovati: Byli jsme a budeme!

Z té příčiny podrží zajisté také naše illustrované vydání svůj význam . .

Nemůžeme tato slova skončiti, bychom dle milé povinnosti své opět a opět nevyslovili upřímné díky všem, kdo nám při nesnadné práci naší radami svými účinně přispěli; zvláště vroucí opětný dík náš náleží panu prof. Ign. B. Maškovi, který nám zejména při redakci obou rukopisů s nevšední ochotou byl pomocen.

K NAŠIM VYOBRAZENÍM.

(ÚČIN RUKOPISŮ NA UMĚNÍ.)

Co ze vší duše, co z celého srdce vychází, zachvěje každou příbuznou strunou. Vznět působí vznět.

Že se v našich Rukopisech tají a že z nich vypučí símě nového, kvetoucího života, předvídala hned i cizina. Bedřich de la Motte Fouqué napsal »staročeským«, t. j. na způsob ku př. Záboje volně sestrojeným veršem jednu ze svých nejpružnějších, nejzdárnějších básní (1823), v níž jak nalezené zpěvy a nálezce, tak i Václ. Svobodu, že Královédvorský rukopis do němčiny přeložil, opěvá i končí tím, že oběma těmto mužům své verše připisuje a přání pronáší:

»Aber Du, o Böhmerland,
Lebe, sing' und blühe,
Land der schönen Liedespfeile,
Klangreich Böhmerland!!«

Tím vřelejší naděje chovali našinci. Svoje touhy věštecké vložil Jan Kollár v ódu Kralodvorský Rukopis (Hankovi): »Takliž si věčnou hned v zniku záhubu mému přisáhla Štěstěno národu,« kde dále mládež vyzývá:

»Ať samovraždnou víc do cizé nohou
Neskáče, nízké přes ploty, zahrady;
Nýberž z domácí, v spolku jarním,
Větve si píštaly ke hře kroutí,«

a kde starší úsilně vybízí:

»Novou založme z těchto dávné
Si zbořenin vzdělanosti pevnost.«

Také ve Slávy Dceři (ve Vídni 1852) setkáváme se s námětem KR: v 251. znělce velebí Kollár Jaroslava Hvězdohorského.

Nelze nám zde podrobně zobraziti dojmy, jež Rukopisy na básnickou naši republiku měly od Čelakovského po Vrchlického; podotýkáme toliko, že kouzelnou svojí mocí v novější době zvláště zaujaly Adolfa Heyduka, Svatopluka Čecha, Elišku Krásnohorskou, Julia Zeyera a Josefa Jakubce. Básní Záboje, Čestmira, Oldřicha, Jaroslava s plným uměleckým úspěchem se zmocniti nedovedl posud žádný dramatik; zůstalo při slabých rozbězích, což k tomu poukazuje, že zpěvy ty jen mohutným básníkem vytvořeny býti mohly. — Též umělci v oboru druhé musické umění čerpali z téhož pramene nadšení: přede všemi V. Tomášek svou Kyticí, Jahodami, Róží, Opuštěnou, Skřivánkem a Zezhulicí (vesměs op. 82); k týmže zpěvánkám složili nápěvy s průvodem piana Bendl Karel svými Šesti písněmi z Rukopisu Královédvorského (ve 2 sešitech), jakož i Ant. Dvořák svým Šesterem písní z Královédvorského rukopisu (v 6 sešitech Sbírky původních českých zpěvů). Zdeněk Fibich složil toliko Róži a vydal ji ve svých Třech písních s průvodem piana. Slovem i hudbou náleží sem zpěvohra Záboj Josefa Leopolda Zvonaře, a především slavnostní Libuše od Bedřicha Smetany na text Josefa Wenziga, která majíc již v Libušině sňatku od Františka Škroupa na slova Josefa Krasoslava Chmelenského komponovaném skromnější předchůdkyni, při otevření Národního divadla poprvé provozována byla a Maticí hudební též tiskem vydána jest.

Z výtvarníků vytkneme tu napřed sochaře. Václav Levý, jemuž byl Královédvorský rukopis nejmilejší knížkou básnickou, zhotovil před svým, r. 1854 nadešlým odchodem do Říma sochu Lumíra pro Králové Dvůr; bratří Wagnerové František a Antonín vytvořili Záboje, jenž r. 1857 postaven v umělcově rodišti Králové Dvoře v paměť na objevení RK. Týž sochař Antonín Wagner vytvořil Lumíra i Záboje, r. 1881 zasazené v průčeli Národního divadla ve Ferdinandské třídě, a skupinu Libušin soud na povltavské straně téže budovy; Wagner zvítězil těmito třemi pracemi v konkurse r. 1877 konaném, jehož se také postavami Lumíra i Záboje Josef V. Myslbek, Josef Mauder i Václav Kavka súčastnili; Kavka provedl též Opuštěnou. Od Josefa Tulky je v divadelní loggii Píseň žalu (t. j. Záboj, 1879). Myslbek pracoval ke konkursu r. 1882 o skizzách k Lumírovi, Zábojovi a Slavojovi na most Palackého; Lumír v modelu hlavním dokončen r. 1885, ve výstavě letošní (1889) viděli jsme v Rudolfině Myslbekovo sousoší Lumír s Písní a původní model sošky Beneše Hermanova od V. R. Smolíka.

Bohatěji zastoupeno jest malířství. František Horčička, s nímž se jakožto svědkem o nalezení RZ ještě shledáme, opatřil Hankův, nyní v Museu chovaný exemplář Rukopisu Královédvorského miniaturami, Josef Hellich uveřejnil komposici Neklan a Vlastislav v Kobrových Obrazích z dějin; více illustrací zhotovil Josef Matyáš Trenkwald; illustrace Rukopisu Královédvorského od Jos. Scheiwla vyšly ve vydání Kobrově z r. 1873 k textu zredigovanému Jos. Kořínkem, jakož i ve vydání stenografickém, r. 1869 na oslavu padesátého výročního dne, v nějž rukopis nalezen, vydaném zároveň s těsnopisným německým překladem; kresby Josefa Manesa, mezi l. 1857—1860 pracované, vyšly částečně ve sbírce r. 1876 s názvem Staročeské zpěvy milostné při textu od Karla Jaromíra Erbena přehlednutém a souborně s náčrtky r. 1886 za názvem Rukopis Královédvorský, doprovozeny rozpravami Renáty Tyršové a Frant. X. Prusíka. V I. díle Zapovy Českomoravské kroniky (r. 1862 a násl.) jest více kreseb od Petra Maixnera k oběma rukopisům (zejména k Libušinu soudu, k Záboji, k Oldřichu, k Beneši a k Jaroslavu) hledících. Karel Svoboda vydal ve Květech, pro které, za redakce Hálkovy, celý RK illustrovati slíbil, r. 1871 Jelena, r. 1872 Opuštěnou, ale smrť zmařila další jeho záměr. František Ženíšek počal r. 1872 pracovati o Jahodách: nedokončený obraz. A konečně zmíníme se tu ještě o dvou malířích: o Františku Kryšpínovi (pro jeho Zbyhoně), pak o Juliu Mařákovi (pro jeho kresbu k Jelenu).

To snad postačí, aby vyvrácen byl náhled odpůrců, že vliv Rukopisů nikde spatřiti nelze.

Od Manesa vede nás přímá cesta k umělci, který prvně nejen k rukopisu Královédvorskému, nýbrž i k Zelenohorskému celistvý cyklus illustrací vytvořil. »Umělecká individualita Alešova,« praví Renáta Tyršová, »jest naskrze originální a nese se duchem ryze národním ve směru, k němuž Josef Manes základ položil. Co do původnosti a poetické síly invence náleží Aleš k předním umělcům českým.« Aleš neklade však stejnou váhu na technickou propracovanosť jako na ideu v každém ohledě »znamenitě procítěnou«. Proto řadí jej R. Tyršová k umělcům, »kteří jsou více poety než malíři,« proto jest Aleš nepří-

[illegible] a [illegible] z [illegible] umělc[illegible] Artur Georgey. Aleš pojal i zah[illegible] [illegible] Vrchlický, [illegible] nade vše zná [illegible] Čechy, vlast i lid.

Mikuláš Aleš, r. 1852 v Miroticích rozený, vzdělával se na reální [illegible], [illegible] Adolf Heyduk, náš slavík od Otavy, zvlášt[illegible] [illegible] a na pražské malířské akademii, kde jeho karton [illegible] [illegible] Jiří Poděbradský vznikly. [illegible] práce byly: Zajetí krále Václava IV. 1876, pak [illegible], [illegible] od Rakovnického, sgraffita na [illegible] [illegible] a rytíři na č. 26. ve Školské ulici pražské. A což nejdůle[illegible] [illegible] nástěnné obrazy ve foyeru Národního divadla, [illegible], život, [illegible] ství [illegible] a [illegible], [illegible] i s [illegible]ettovým cyklem Vlast [illegible] vytvořeným Alešovým, a do jisté míry též Ženíškovým. Skizzy [illegible], [illegible] r. 1878 zhotovené, byly od stavebního [illegible] [illegible] cenou vyznamenány. Počet illustrací Alešem [illegible] [illegible] [illegible] přesahuje silně sedm set: sem ná[illegible] [illegible] k Ohlasu písní ruských od Frant. Lad. Čela[illegible] a [illegible] též illustrace naše.

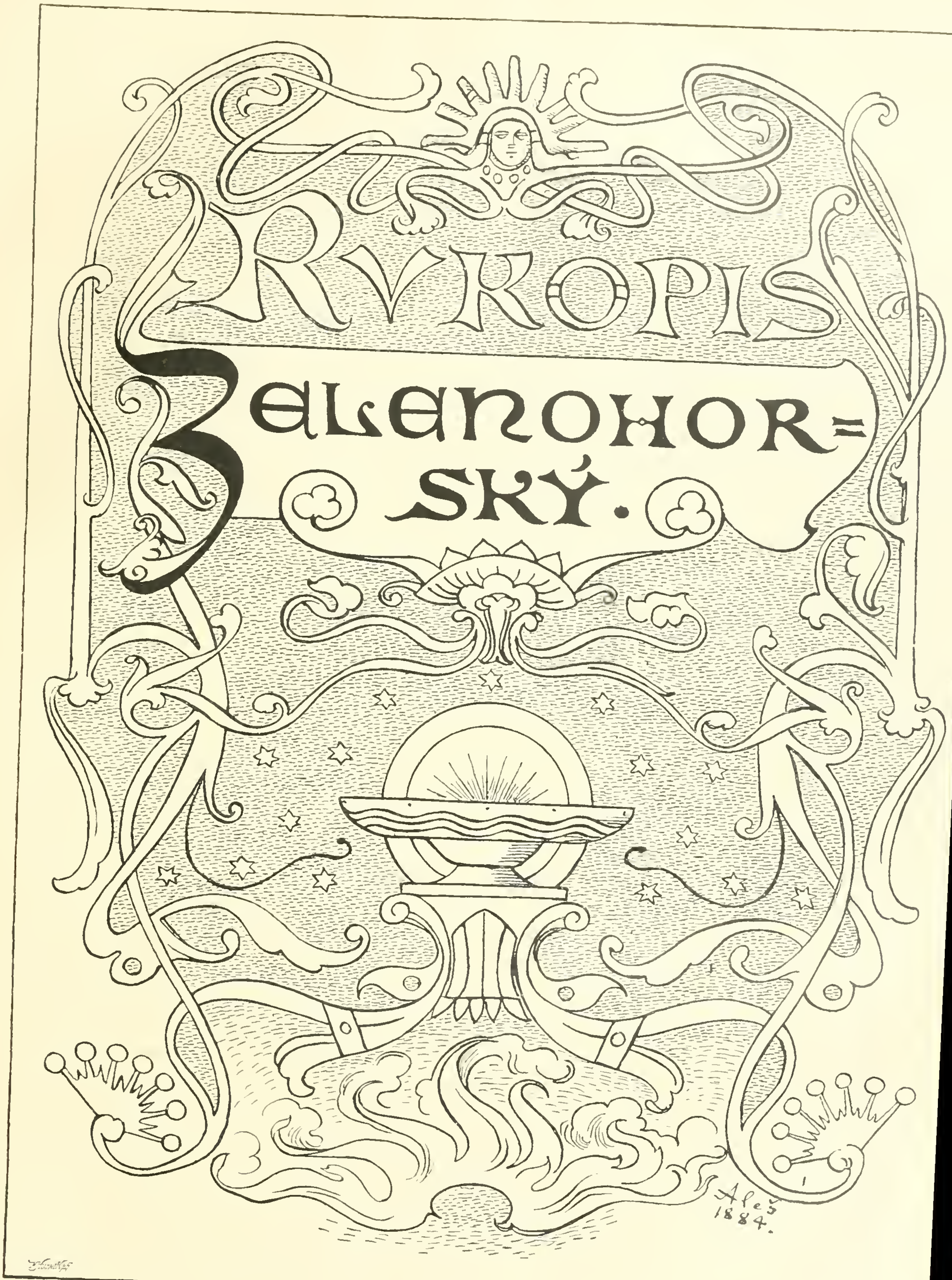
Dlužno [illegible] podotknouti, že přístupy k nim Aleš čerpal z přírody, [illegible] ho [illegible] i románského [illegible] z [illegible]zotvornosti [illegible], přičiníme zde něco stručných poznámek k těmto na[illegible] vyobra[illegible] [illegible] pro širší kruhy [illegible] určených. Jak se samo sebou rozumí, [illegible] v. [illegible], do níž je vysvětlování [illegible] ba [illegible].

Na str. 1 vidíme naboření boha Svatovíta, na str. 3. je vy[illegible] [illegible] [illegible] Goje [illegible], na str. 7. přiřádí smčmovníci [illegible] Vyšehrad, na str. 11. zobrazen [illegible] útok proti Libuši; ko[illegible] Přemysla i Libuše na str. 15. poukazuje k tomu, že Libušina [illegible] »[illegible]« měla v zápětí její sňatek se stadickým zemanem, [illegible] pod skupinou poukazuje zase do další budoucnosti: [illegible]. Nahoře na str. 27. rozpíná se v písmeně O polská [illegible], [illegible] se zmocnivší; košík od pěvce v levo nese [illegible] [illegible] letorost, která dozvuk Libušina soudu s Pře[illegible]mysl[illegible] [illegible] i Jaromírem a tím také s RK pojí; z podobné [illegible] v pravo [illegible] od Přemysla [illegible]; pod pěvcem [illegible] Vyhoň Dub v. 4.; na str. 29. Oldřich poráží [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible], závěrkou na str. 32. na[illegible]zna[illegible], [illegible]. Na str. 35. vidíme nahoře [illegible] [illegible] a [illegible] znak [illegible] na [illegible] vyšíní str. 37. [illegible] [illegible]. Na str. 45 [illegible]

d[illegible] Boží matk[illegible], k [illegible] [illegible] př[illegible] trčí šternberská osmistranná hvězda, domnělý znak vítěze Jaroslava dle podání sedlákům na Divišově; kresba na str. 47. náleží k v. 15.—30.; na str. 51. zobrazen vítězný postup Tatarů na Rusi, na str. 57. Vratislavovo zakročení na Hostýně proti proradnému Vestoňovi a na str. 63. ukončení války: Jaroslav usmrtil Kublajovice. V [illegible] na str. [illegible] káže N[illegible] vstáti k vojně, a Čestmír [illegible] [illegible] v. 21.; na str. 71. stojí před hradní [illegible] K[illegible], a [illegible] k němu po boku svého [illegible] [illegible] V[illegible]; na str. 77. zříš uskutečněnou pomstu v. 129.—131.; na str. 81 [illegible] V[illegible] [illegible] [illegible], již dole od [illegible] za koně [illegible] v. 170.—174., a na str. 87. právě rozhodl Čestmír [illegible], [illegible] V[illegible] [illegible] v. 200.—203. Na str. 93. dole [illegible], vzpomínaný [illegible] hrobek dle skutečnosti vykreslený, v postavě [illegible] nystr. kněze druhdy [illegible], [illegible], [illegible] Lud[illegible] v. 7.—14. nahoře spatřujeme; na str. 97. [illegible] v. 117. L[illegible] v levo, Zbislav v pravo [illegible], [illegible] [illegible] kyně zápasu; na str. 101. [illegible] z [illegible] [illegible] listí v. 135.—140. Na str. 109. a 111. [illegible] Záboj, [illegible] k veršům 1—3, zde k v. 21. a násl.; na str. 119. [illegible] Z[illegible] Luděka v. 180.—184. a dole zobrazen [illegible] [illegible], na str. 125 nakresleny jsou před šerým vrchem v. 276. a 287. [illegible] těkající po dírvech v. 278.—281, a závěrku na str. 128 tvoří [illegible] z podnětu k ukončenému boji: rozvalená modla v. 40[illegible].

Přicházíme k Písním, a především k Z[illegible], [illegible] na str. 131. náleží k v. 13. a násl., kresba na str. 133 k v. 52 [illegible] na str. 137. k v. 56. Obrazy na str. 139, 141., 143 k v. 43.—44. na str. 145. a obraz na str. 147. mluví samy, na str. 151. [illegible] zn[illegible] [illegible] (v. 21.), [illegible] od [illegible] vraha (v. 14. a násl.). K obrazu na str. 153. rovněž není třeba čeho podotknouti. Na str. 155. hlásí se k svému právu humor: [illegible] k ou — jak na hranicích českomoravských i ka[illegible] — sám [illegible] manželství Bořita, starý mládenec o beraních rozích na hlavě a s manželským kruhem v levici, a zajisté vzdychá: »Kterak [illegible]st, ach! [illegible] těžko, když je povždy sám a sám!« Kameny v popředí kresby na str. 157. znamenají rovníček (v. 15.), kresba na str. 159 v [illegible] vy[illegible]kladu, a závěrečná kresba na str. 160. stojí na [illegible] zlomku Vrlina, kterým rukopis končí a který zní:

Za rak[illegible] v[illegible] . . . . .

RUKOPIS
ZELENOHOR=
SKÝ.
Aleš
1884.

K našim chemigrafickým snímkům rukopisu Zelenohorského.

Naše snímky Zelenohorského rukopisu pocházejí z téhož uměleckého reprodukčního ústavu pp. Husníka & Häuslera, z něhož i naše snímky Královédvorského rukopisu za býv. firmy M. Husníkové vyšly.

Rozmnožen byl Zelenohorský rukopis poprvé cestou kamenopisnou: Pavel Josef Šafařík a František Palacký připojili fac-simile všech osmi jeho stránek ke konci svého spisu Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (v Praze 1840). Přesnější ukázku poskytuje světlopisný snímek třetí stránky, jejž dr. Julius Grégr před nadpis svého spisu Na obranu rukopisů Královédvorského a Zelenohorského (v Praze 1886) umístil. Kdo chce obstarati kopie Zelenohorského rukopisu, ocítí se před dilemmatem: obdržeti kopie buď věrné aneb úhledné. Úhledné kopie snadno mohou nápodobicím kresličem zhotoveny býti, ale budou snad vždy více méně osobní jeho ráz na sobě míti. My jsme se snažili poskytnouti čtenářstvu otisky, jež by jak věrností tak znatelností písma co možná nejvíce vynikaly a vědeckému badání základem býti mohly. Značnější oběť, jíž účel tento vyžadoval, byla ochotně přinesena. Ztemnělý rukopis dosti dlouho se vzpíral, avšak upřímné lásce k věci a vytrvalosti p. prof. Jak. Husníka se po různých pokusech podařilo, že docílil spolehlivých snímkův autotypických, jež do této knihy pojaty jsou.

P. prof. Jakub Husník vypsal mi laskavě sám, kterak mu při fotografickém přejímání jak Královédvorského tak zejména i Zelenohorského rukopisu bylo zápoliti: »Když svého času pan prof. M. Hattala Královédvorský rukopis fotografovati dal, nebyla tato úloha příliš nesnadna; neboť rukopis sám jest tmavohnědým písmem na slabě zažloutlém pergameně psán a v celku dosti jasný a čitelný. Jediné tu šlo o to, aby mnohé rasury, které pouhému oku viditelny nejsou, přec na fotografii vyšly. Jest totiž zajímavo, že když inkoustem psané písmo odškrábeme, odstraníme sice pigment, který na povrchu papíru sedí, ale nikdy neodstraníme i bezbarevných solí do vlákna hluboko vniklých, které se v roztoku inkoustu nalézají. Taková sůl jest na př. síran železitý, aneb někdy rozklady kyseliny duběnkové. Za čas nastane ve vláknu i síran ammonatý. Tyto soli, ač pro oko velmi nepatrně viditelné, dají se pomocí fotografie znázorniti, jestliže se velmi slabě originál osvětlí, ale neobyčejně sesílí. K tomu cíli musely se ovšem zkoušky konati, aby se vědělo, které osvětlení čili která exposice bude nejvýhodnější. Především musily se listy rukopisu vložiti do kopírovacího rámce s tlustým sklem, aby se listy na toto sklo silně přitlačiti a takto všecky záhyby a pomačkaniny vyrovnati mohly. Skrze toto asi 1 *cm* tlusté sklo se fotografické přejímání provádělo. Jelikož jest ostrost takového rukopisu nanejvýše důležita, užilo se k fotografování nejlepších nástrojův optických, kterými se jen oceloryty a mapy přejímají. Jsou to velkoúhlové applanáty Steinheilovy. Aby pak tak slabě přejaté negativy dosti silně dopadly, užilo se sesilovače olověného, který dává ze všech způsobů sesilování nejčernější čili nejneprůhlednější vrstvy. Tímto způsobem objevily se v skutku mnohé rasury a mohlo se konstatovati, co dříve na tom neb onom místě psáno bylo.

Zelenohorský rukopis však vyžadoval všech nejnovějších vymožeností fotografie, aby aspoň trochu čitelně vyšel. Jest totiž Zelenohorský rukopis na tmavohnědém, špinavém pergameně tak slabou, špinavě zazelenalou barvou psán, že místy ani originálu se nevidí, nýbrž chce-li kdo s velikým namáháním písmo zpozorovati, musí originál proti světlu vysoko k oku zvednouti, až se leskne, a tu jest pak lesk písma trochu větší nežli mdlá půda. Při fotografování však nesmí rukopis do vodorovné, nýbrž do svislé polohy přijíti, aby obraz na visovací desce ostře vyšel. Ježto se tedy místem písmo ani od půdy neděli aneb místy písmo z druhé strany naskrz proráží a přední písmo tím ještě nejasnějším činí, musilo se takových fotografických desek užiti, které pro žluté světlo citlivější jsou než pro zelené. Ježto však barva půdy neurčita, špinava a též písmo samo neurčito jest, musela se zkoumati rozličná skla barvená, skrze která se rukopis přejímal. První přejmutí všech osmi stran bylo velmi neuspokojivé, neboť místy žádné písmo viděti nebylo. Když pak se rukopis jiný den skrze modré sklo fotografoval, byl resultát ještě horší, ale to právě nás přivedlo na to, že skrze oranžové sklo, které jest komplementérní s modrým sklem, bude asi výsledek dobrý. Připravily se tedy pro žluté světlo nejcitlivější desky a představilo se před ně oranžové sklo, které napřed všecky modré a fialové paprsky pohltilo a jediné žluté a červené propouštělo. Tím způsobem nemohla modrá barva, která v zeleném písmu obsažena jest, na citlivou desku působiti, a půda vyšla mnohem silněji než písmo, čímž se toto dobře od ní dělilo a čitelným se stalo.

V Praze, v březnu 1889. *J. Husník.*«

Každému z těchto vícerých fotografování Zelenohorského rukopisu byl musejní kustos p. Adolf Patera přítomen; podle možnosti byl jsem přítomen i já. Za vzácnou ochotu p. Paterovu vzdáváme mu zde vřelé, upřímné díky.

Tyto snímky naše provedeny jsou v »přirozené« velikosti originálu.

Pohled na rukopis.

Z [illegible] rukopisu [illegible] Šafařík a Palacký již r. 1840 ve spise Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache.

Zelenohorský rukopis [illegible] dva [illegible] lístky ze zvláštního, houbovitého a kožovitého, [illegible], [illegible] přesnou patinou starobylosti pokrytého pergamenu, které, uprostřed složeny, čtyřlistový sešit (duernion) osmerkový tvoří. Výška jednotlivých listův osmerkových má [illegible] 101 millimetru (zpravidla 71 čárek staré pařížské míry), výška posledního listu $71\frac{1}{2}$ čárky. Šířka listu má 103 millimetrů (46 čárek). Všech řádku je 129; jsou tažennými čarami od sebe odděleny. Napsán jest RZ, jak podobní [illegible] zkoušky k tomu poukazují, nejspíše inkoustem železitatomě [illegible] neb [illegible]. Povteřen (palimpsest, codex rescriptum) rukopis není.

Začáteční písmena některých slov jsou psána rumělkou a pokryta [illegible]. Zkratky jsou: $\bar{P}$ = pra, $ƥ$ = pro, P = pre, pri; rozdělovací znaménka jsou: tři tečky (∴), čtyři tečky (∷) neb i jedna tečka (·). Červená znaménka, která se na různých místech rukopisu naskytají, zdají se býti značkami (notami), jak se ona místa pěti mají.

Děj Libušina soudu klade se na počátek VIII. století, i soudívalo se tím [illegible], že rukopis Zelenohorský napsán byl asi ke konci IX. století, nyní však [illegible] mínor, že rukopis před polovicí XIII. věku napsán býti [illegible]. Že písař ze starobylé předlohy opisoval, souditi nutno, poněvadž [illegible] tvarů zejména vázankového a tak [illegible] tvarův užil. Rukopis nebyl všekazem časem ušetřen, mokro i červ na něm hlodali.

Čteme-li rukopis do čtyřlistového sešitu správně složený, jsme [illegible], že máme dva básnické zlomky před sebou: první, jejž na 1.—9. řádku 1. stránky prvopisu nalézáme, nazývá se Sněm; druhý zlomek, jenž na 10. řádku 1. stránky začíná, slove Libušin soud. Oba zlomky mají do sebe jakousi příbuznost: jsou desetislabičným veršem složeny a v právnickém ovzduší ponořeny. Když v Libušině soudě dočítáme lístek poslední, přečteme obé Sněm tak, jako by tvořil [illegible] k Libušinu soudu: snad budeme na rozpacích říci, že nemáme celku před sebou. Šafařík a Palacký (na str. 83 dotč. spisu) vyslovili se proti této domněnce, kdyby přece to byla oprávněna, byl by původní rukopis povstal tak, že byl opisován z rukopisu, jehož poslední lístek, obsahující text od slov Však otci až po slova po zákonu, [illegible] se přehoul před lístek první, na kterém stál počátek Aj Vletavo, a že tato změna [illegible] rukopisu zpozorována nebyla.

Otázka, jak se mají staročeské památky [illegible] přepisovati, náleží mezi velice sporné a velice obtížné. Naše transskripce rukopisu Zelenohorského snaží se zachovati zásady novočeského pravopisu a podle zákonů historické mluvnice určitě vyznačovati staročeský zvuk slov a vývoj jazykový tak, aby transskripce tato byla [illegible] věrným výrazem nářečí v ovzduší 11. a 12. věku ve středních Čechách, hlavním to dějišti Soudu Libušina, užívaného. Šla li v tom o krok neb o dva kroky dále, budiž to připočteno na vrub [illegible]: raději vpřed nežli zpět.

Vyslovováno budiž:

b'	jako	bi,	ń	jako	ni,
c	»	ci,	ś	»	si,
ł	»	li,	sě	»	sě,
lě	»	lě,	si	»	si,
li	»	lji,	ż	»	ži,
ŕ	»	rj,	żě	»	žě,
rě	»	rjě,	żi	»	ži.

Písmene ł bylo užito jen tam, kde jeho měkkost není sporna.

Slabiky *de* a *ńe* jsou z úmysla tak psány. Dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu*, jsou samy sebou dlouhé; i v nich [illegible] a, e nebo u jako o nad u v nynější dvojhlásce *ou*.

Transskripce, která by se všechněm našim jazykozpytcům zachovala, nižádným způsobem není možná, protože se, jak dále ukážeme, v samých zásadách od sebe odchylují. Není tedy nic snadnějšího, než péra se chopiti a o správnosti kterékoli transskripce vysloviti nějakou pochybnu. Tím snadnější jest vyjádřiti se skepticky o naší transskripci Zelenohorského nebo i Královédvorského rukopisu, která se cestou neutlapanou, cestou snad smělou, ale výhradně svou.

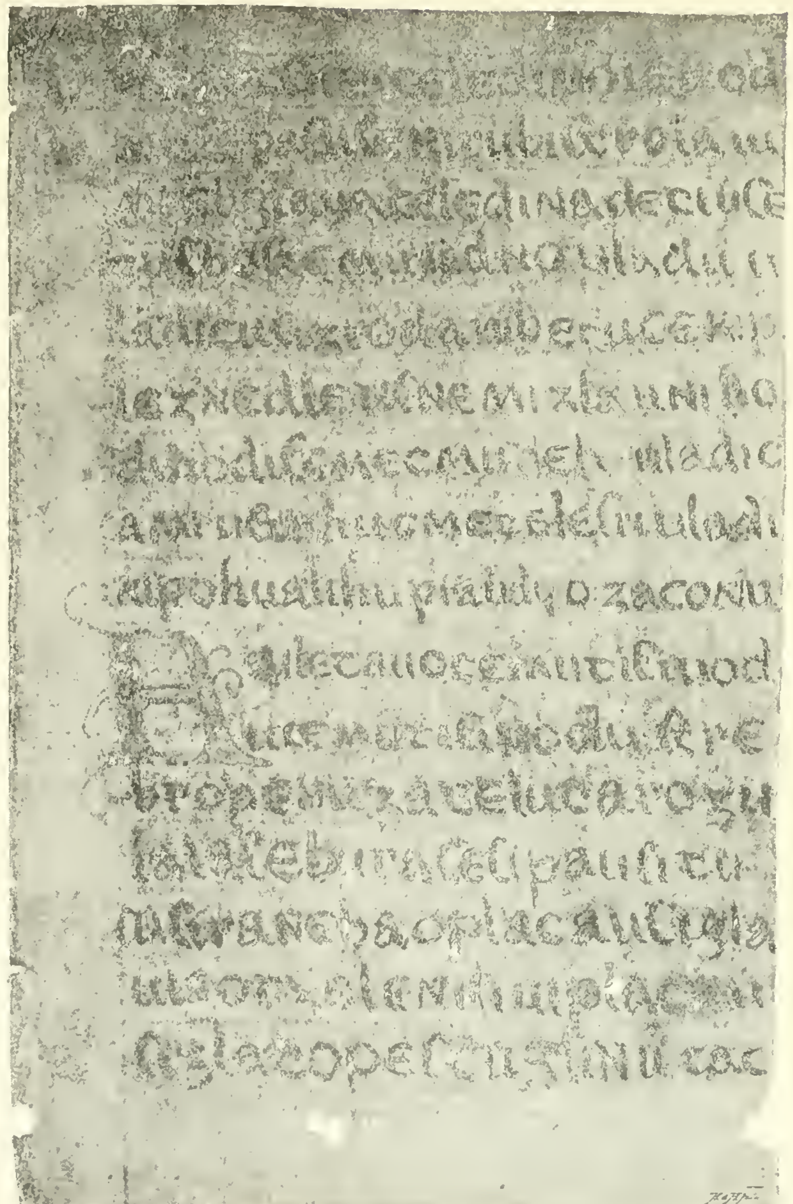
Mezi 46. a 47. verš Libušina soudu [illegible] verš, nahodilým omylem tam vypuštěný:

prokni stupi rozenia [illegible] svego,

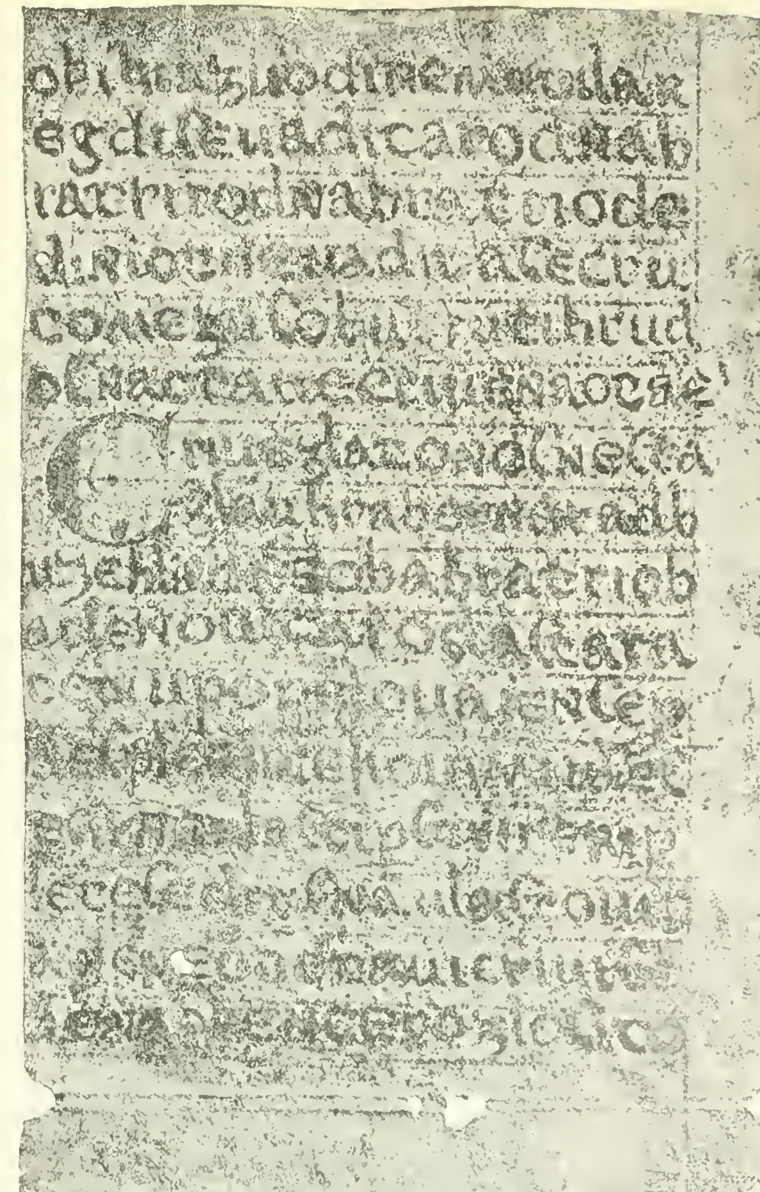
a budiž tu verš tento pro případ [illegible] číslem 46 označen.

Ve 108. verši Libušina soudu je druhé i ve slově [illegible] zbytné a tedy jen jako pazvuk slyšeti. V originále [illegible] jsou verše 45., 48., 104. a 111. našeho vydání kusy; slova, kterými z domyslu vyplněny byly, jsou dána do závorek ( ). Tyto závorky objevují se za stejným účelem také v naší transskripci rukopisu Královédvorského, kde do hranatých závorek [ ] vloženo je to, co [illegible] odmysliti máme.

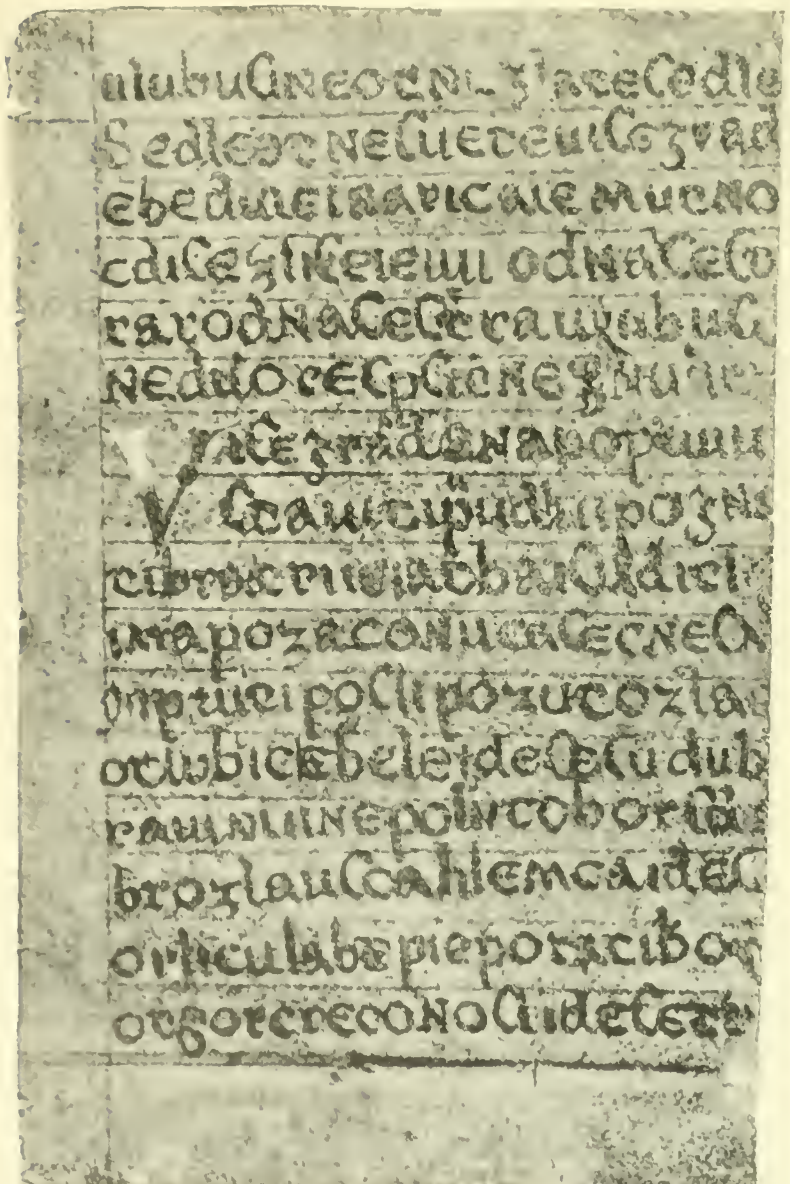
I.

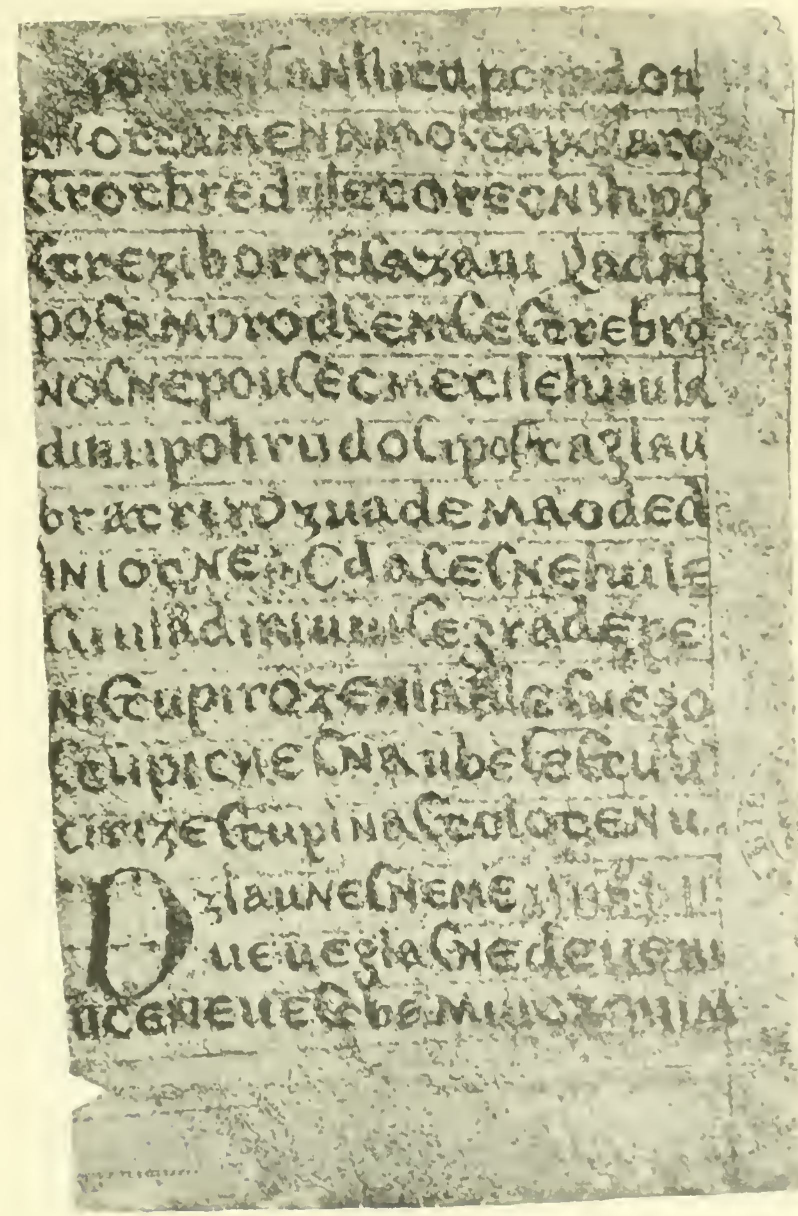
II.

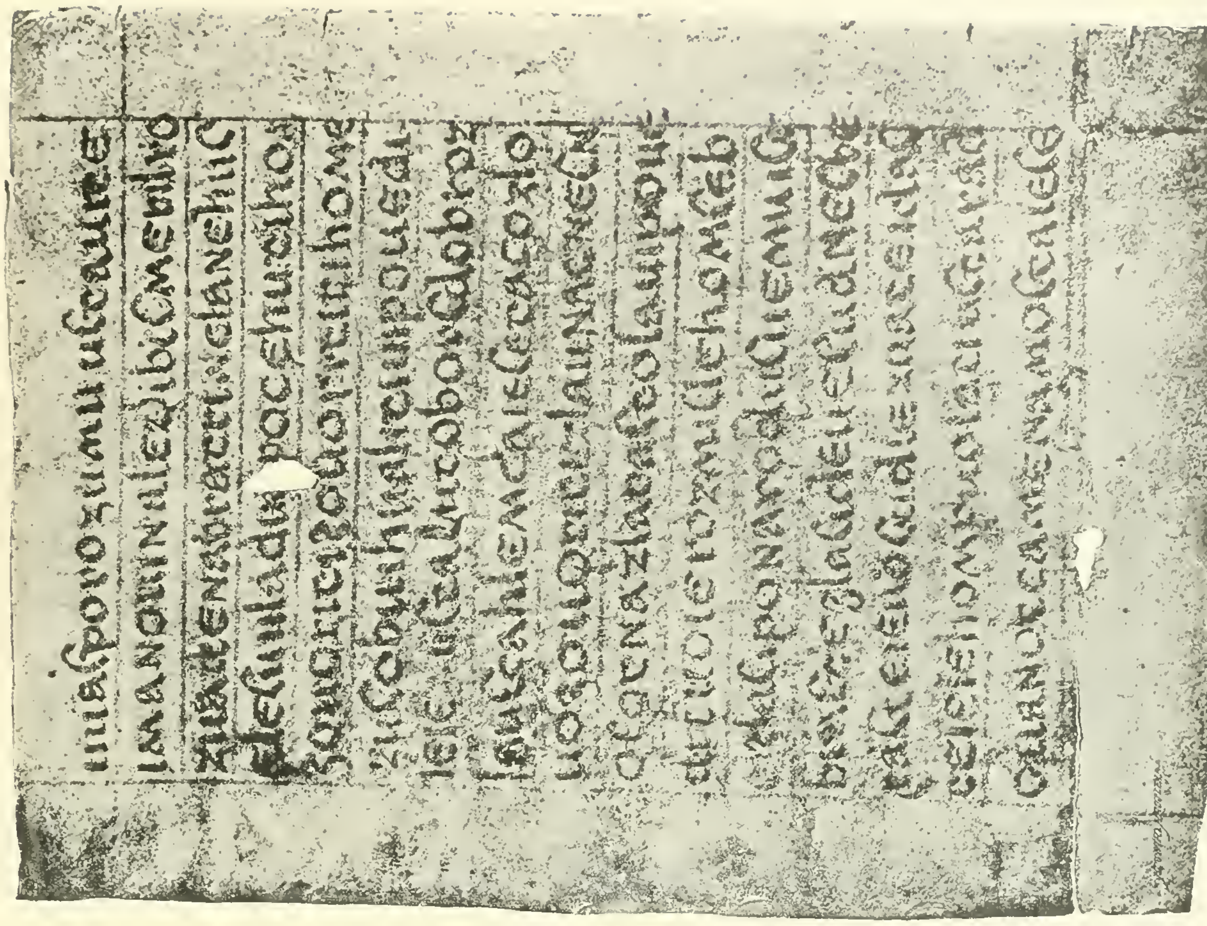
III.

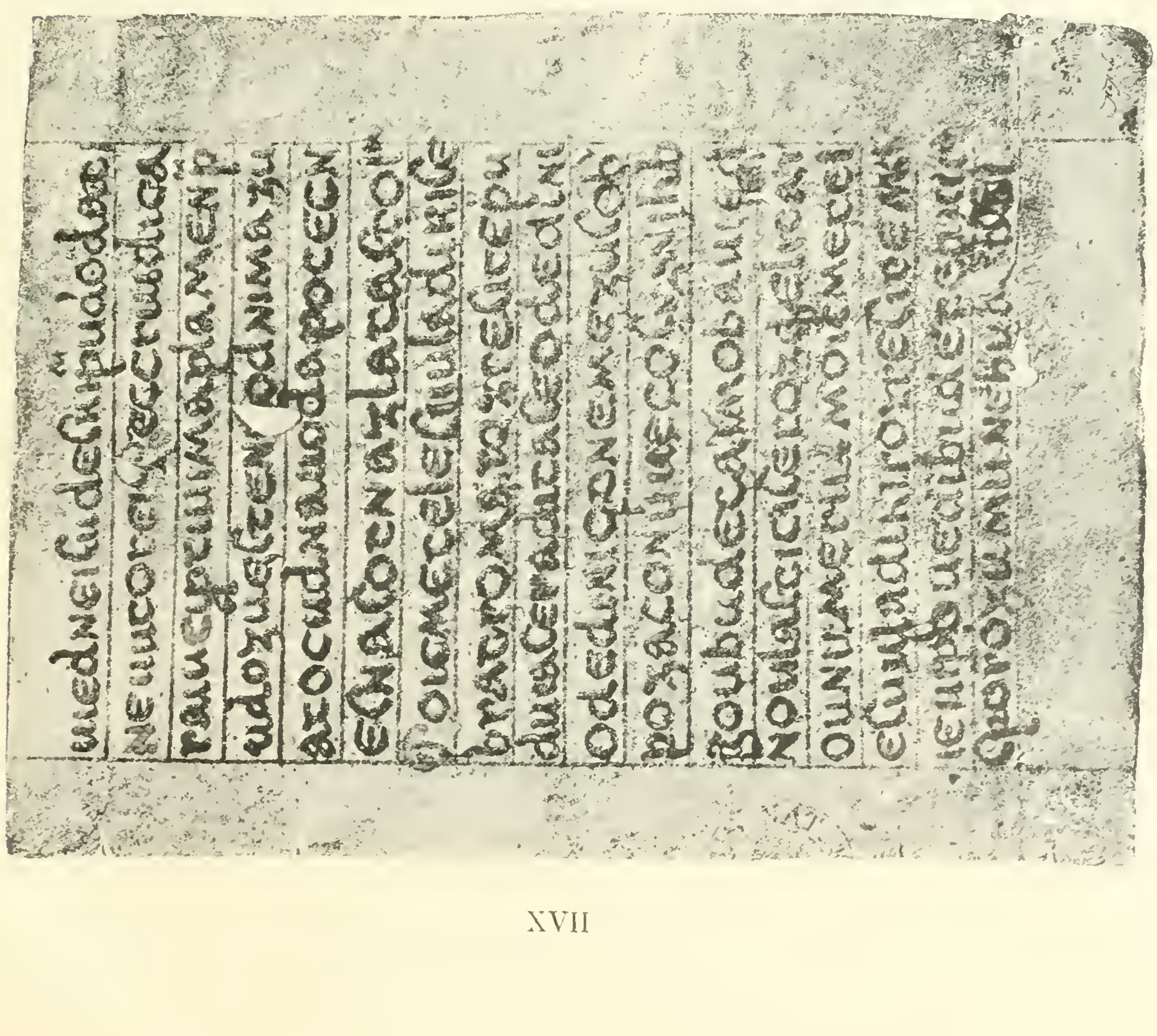
IV.

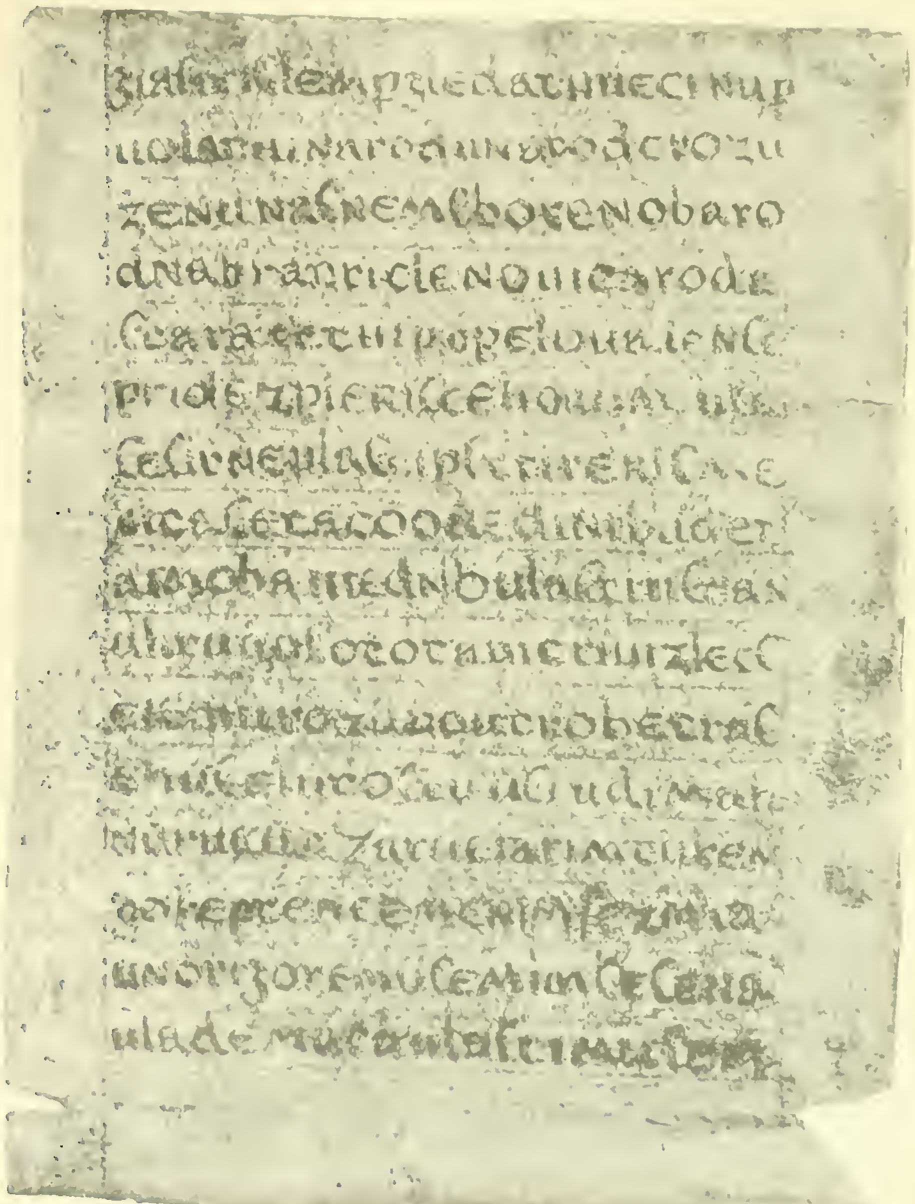
VI.

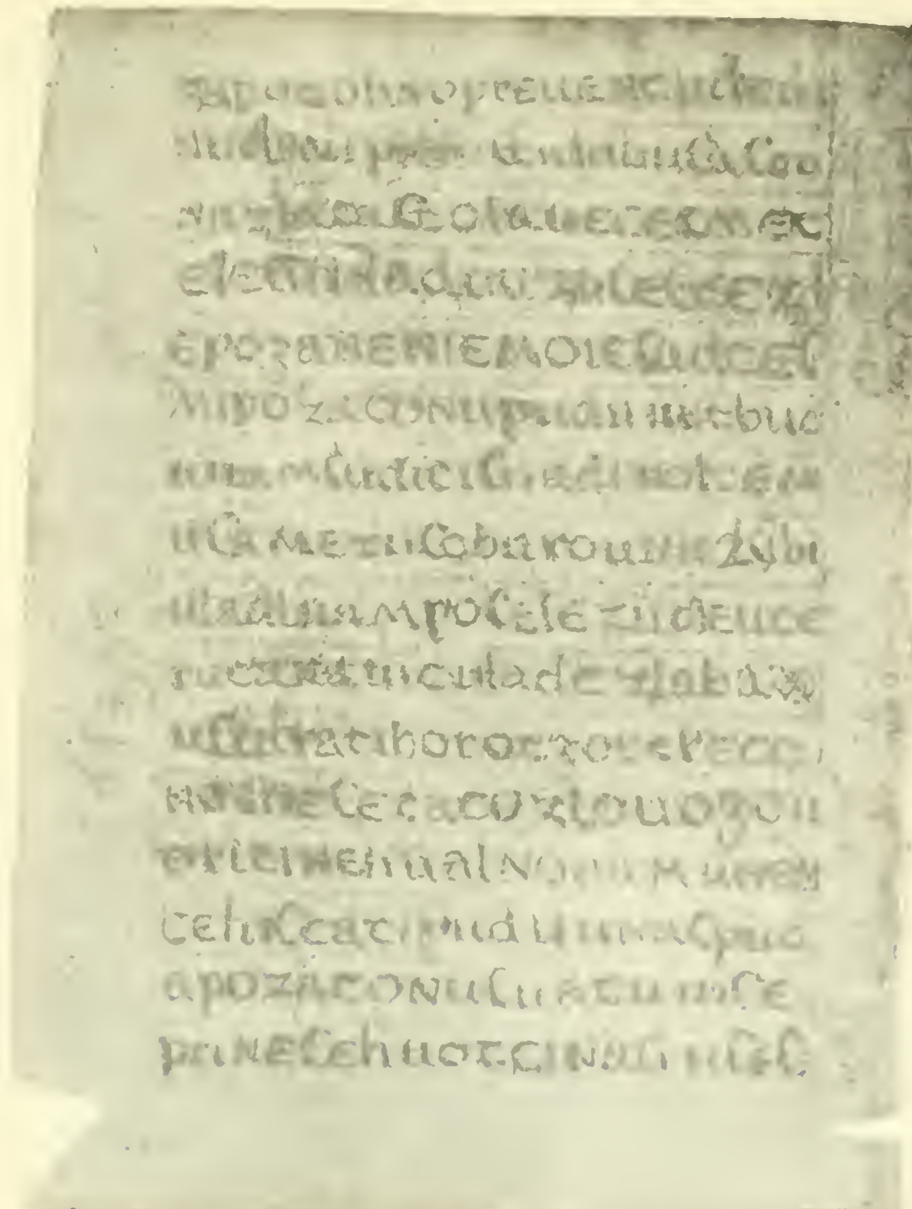
V.

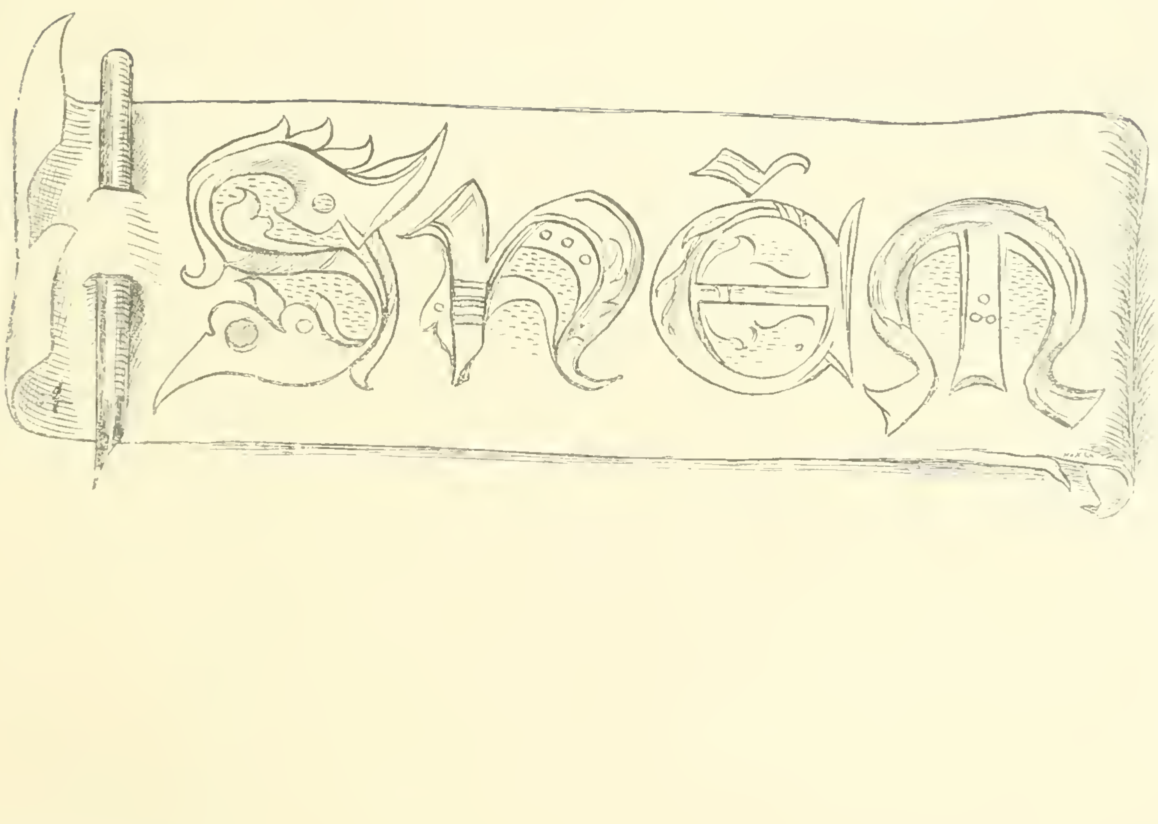

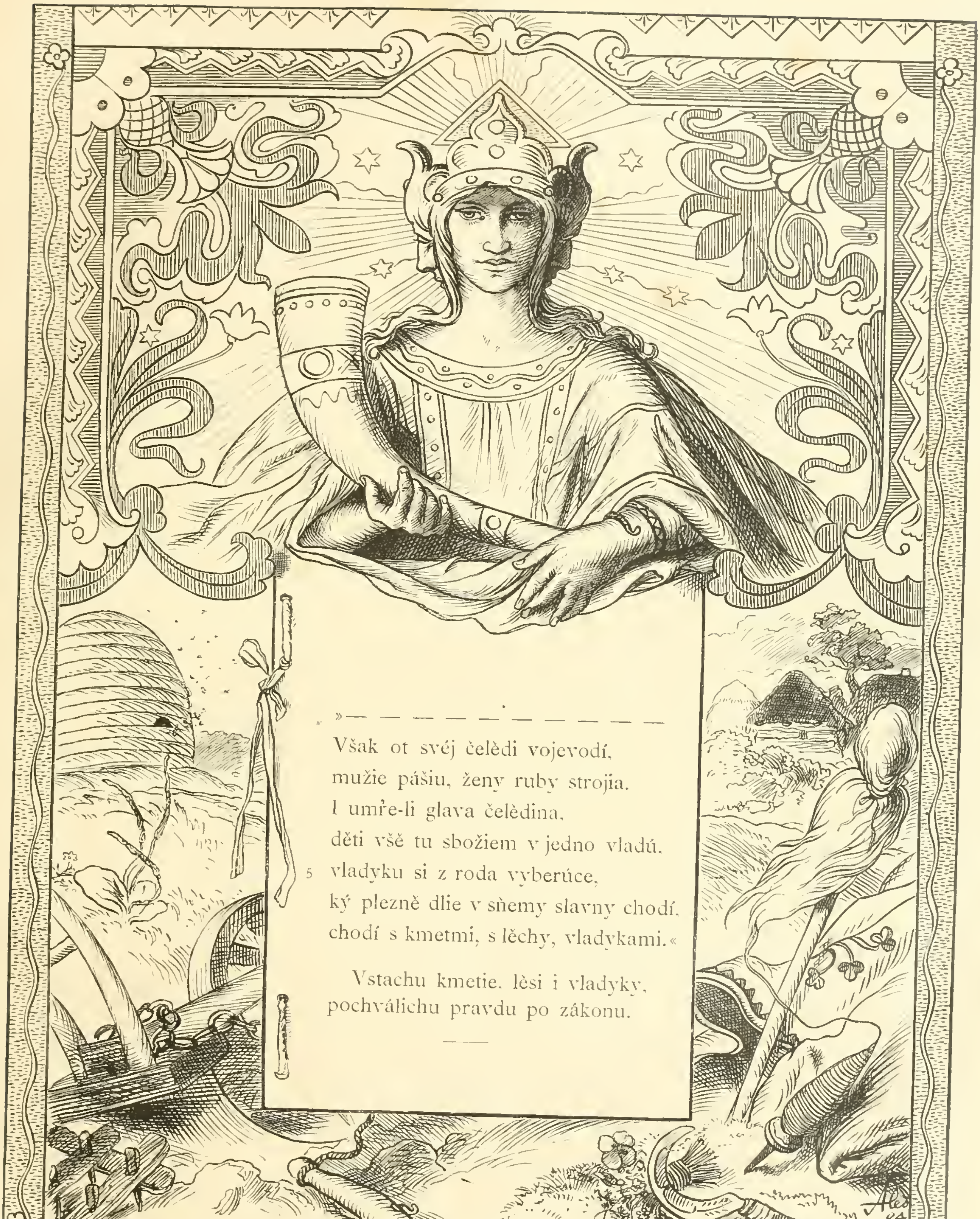
VII.

VIII.

Sněm

»— — — — — — — — — — —

Však ot svéj čelèdi vojevodí,
mužie pášiu, ženy ruby strojia.
I umře-li glava čelèdina,
děti všě tu sbožiem v jedno vladú,
5 vladyku si z roda vyberúce,
ký plezně dlie v sňemy slavny chodí,
chodí s kmetmi, s lěchy, vladykami.«

Vstachu kmetie, lèsi i vladyky,
pochválichu pravdu po zákonu.

SNĚM

LIBUŠIN SÚD

LIBVŠIN SVD.

Aj Vletavo, če mútíši vodu?
če mútíši vodu striebropěnu?
Za tě liuta rozvlajiaše búřja,
sesýpavši tučju šira neb'a,
5 oplákavši glavy gor zelených,
vyplákavši zlatopiesku glínu?

»Kako bych jáz vody nemútila,
kegdy sě vadíta rodna bratry,
rodna bratry o dědiny otné?

2

10 Vadíta sě kruto mezu sobú
liutý Chrudoš na Otavě krivě,
na Otavě krivě, zlatonosně,
Stiaglav chraber na Radbuzě chladně:
oba bratry, oba Klenovicja,
15 roda stara Tetvy Popelova,
jenže príde s pleky s Čechovými
v sieže žirné vlasti přěs tri rěky.

Priletieše družna vlastovicja,
priletieše ot Otavy krivy,
20 sěde na okence rozložito
v Ľubušině otně zlatě siedlě,
siedlě otně, světě Vyšegradě,
běduje i naríciaje mutno.

Kdy še slyšě jejiu rodna sestra,
rodna sestra v Ľubušině dvorě,
sprosi kněžnu utř Vyšegradě:
na popravu ustaviti pravdu,
i pozvati bratry jejia oba,
i súditi ima po zákonu.

Káže kněžna vypraviti posly:
po Svatoslav ot Ľubicě bielé,
iděže sú dúbraviny uně,
po Ľutobor s Dobroslavska Chlemcu,

idèže Orlicju Laƀe pije,
35 po Ratibor ot gor Krekonoší,
idèže Trut pogubi saň liutu,
po Radovan ot Kamenna Mosta,
po Jarožir ot Bred vletorieènych,
po Strèzibor ot Sázavy ladny,
40 po Samorod se Mžè striebronosné,
po vše kmeti, lèchy i vladyky,
i po Chrudoš i po Stiaglav bratry,
rozvaďema o dèdiny otné.

Kda sè snèchu lèsi i vladyky
45 v Vyšegradè (Ľubušinè siedlè),
stúpi knèžna v bielè stvúci rízè,
stúpi na stól oten v slavnè sňemè,
(i vstúpistè) dvè vèglasnè dèvè,
vyuèenè vèšèbám vítèzovým —
50 u jednéj sú desky pravdodatné,
u vtoréj meè krivdy kárajiucí,
protiv ima plamen pravdozvèsten,
i pod nima svatocjúdna voda.

Poèè knèžna s otna zlata stola:
55 »Moji kmetie, lèsi i vladyky!
Se, bratroma rozrèšite pravdu,
jaže vadíta sè o dèdiny,
o dèdiny otné mežu sobú!

Po zákonu věkožiznových bogov
60 budeta im oba v jedno vlásti —
či sě rozdělita rovnú měrú.
Moji kmetie, lěsi i vladyky!
Rozrěšite mojě výpovědi,
budetě-li u vás po rozumu!
65 Nebudetě-ľ u vás po rozumu,
ustavite ima nový nález,
ký by smieril rozvaďena bratry!

Kláněchu sě lěsi i vladyky,
i počěchu ticho govoriti,
70 govoriti ticho mežu sobú
i chváliti výpovědi jejie.

Vsta Ľutobor s Dobroslavska Chlemeja,
jě sě tako slovo govoriti:
Slavná kněžno s otna zlata stola,
75 výpovědi tvojě rozmyslěchom.
Seber glasy po národu svému!

I sebrastě glasy děvě súdně —
sbierastě jě u osudie svaté —
i dastě jě lěchóm provolati.

80 Vsta Radovan ot Kamenna Mosta,
jě sě glasy čislem prěgliedati

Aleš
1884

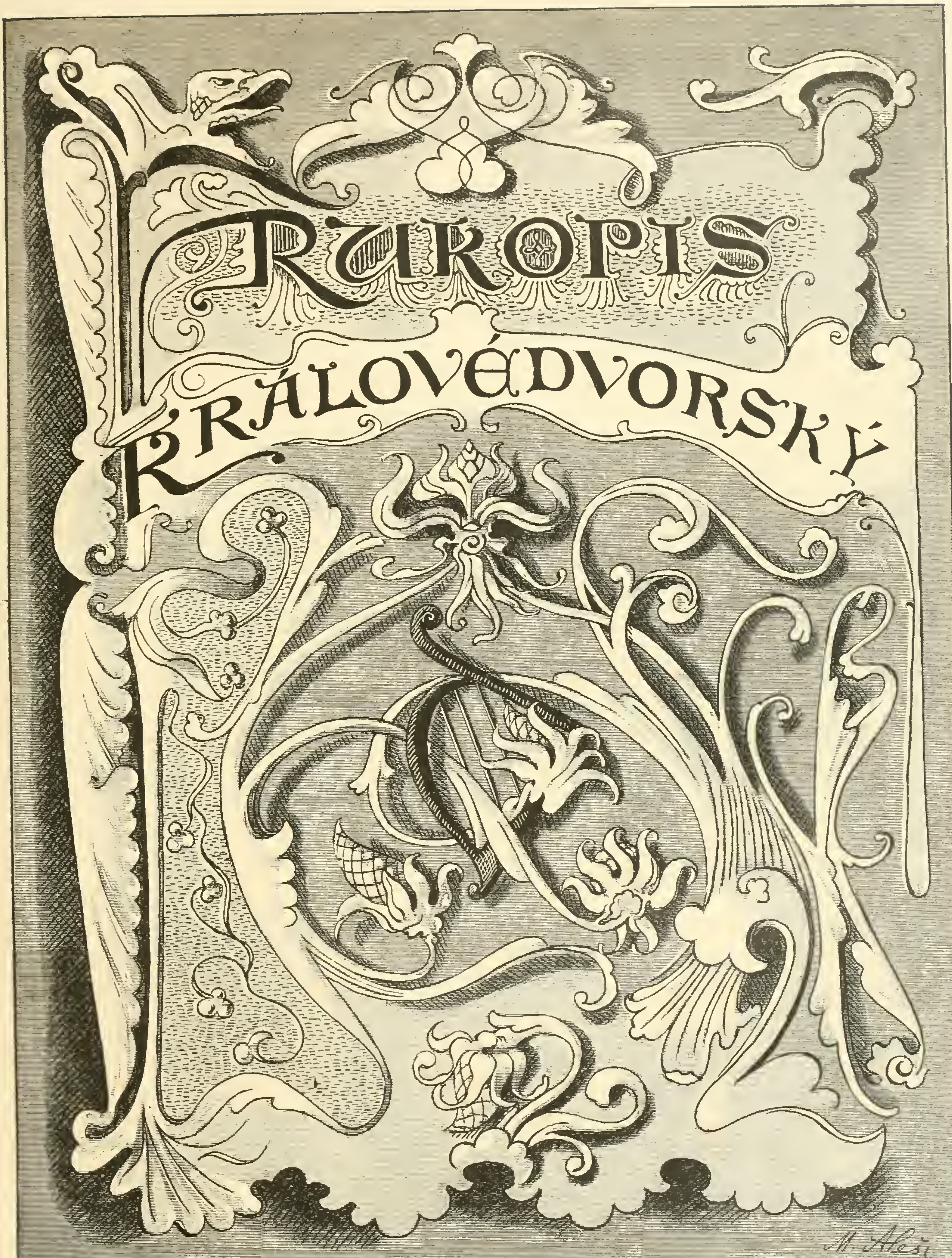
i věcinu provolati v národ.
v národ k rozsúženiu na sňem sbořen:
»Oba rodna bratry Klenovicja.
85 roda stara Tetvy Popelova.
jenže príde s pleky s Čechovými
v sieže žírné vlasti prěs tri rěky.
smierita sě tako o dèdiny:
Budeta im oba v jedno vlásti!«

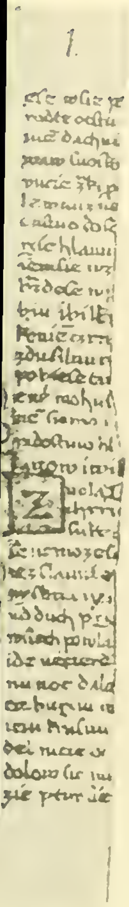
90 Vstanu Chrudoš ot Otavy krivy.
Žleč sě jemu rozli po utrobè.
třasechu sè liutostiu vši údi.
Máchnu rukú. zařve jarým túrem:
»Goře ptencém. k nim(ž) sě zmija vnori!
95 goře mužém. imže žena vlade!
Mužju vlásti mužém zapodobno.
prevencju dèdinu dáti pravda!«

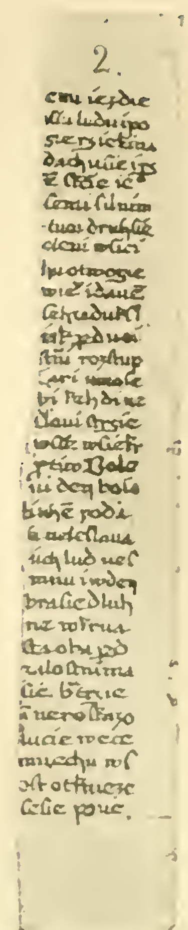
Vsta Ľubuša s otna zlata stola.
Věcě: »Kmetie. lèsi i vladyky!
100 Slyšěste zdè pogaňenie moje:
suďte sami po zákonu pravdu!
U nebudu vám súditi svády.
Voľte mužja mežu sobú rovna.
ký by vladl̑ vám po želèzu (krutu)!
105 Dievčie ruka na vy k vládè slaba.«

Vsta Ratibor ot gor Krekonoší,
jě sě tako slovo govoriti:
Nechvalno nám v Němciech iskati pravdu!
U nás pravda po zákonu svatu,
10 juže prinesechu otci naši
v sieže žírné vlasti přěs tri rěky!
— — — — — — — —

RUKOPIS
KRÁLOVÉDVORSKÝ
M. Aleš

Chemigrafické snímky rukopisu Královédvorského.

První zásluha, že originál rukopisu Královédvorského pomocí světlopisu jasně rozmnožen byl, náleží prvnímu knihovníku v Museu království Českého Ant. Jaroslavu Vrťátkovi, který své fotografické vydání r. 1862 v Praze uveřejnil a závrubným vysvětlením popisem rukopisu opatřil.

Když naše neocenitelná literární památka pro Vrťátkův *Rukopis Kralodvorský* prvně fotografována býti měla, byl pergamenový originál dne 17. května 1861 zvláštní komisí v letní čítárně Musea, v němžto, jak známo, jest chován, z dosavadní vazby rozebrán a tu, jak Vrťátko poznamenává, vyšlo na jevo, že prvotně tou ve způsobě, jak se nám ve skrovných pozůstatcích zachoval, je zbytek dvou desítilístkových vrstev čili sešitků, jichžto první na list první scházel docela, druhý a třetí až na malé proužky, kdežto druhému scházejí čtyři lístky z prostředka vypadlé a list poslední; zachovalo se tedy jen pět lístků ze sešitku druhého a sedm z prvního, všeho všehy dvanáct lístků a dvě proužku čili, když proužky jako lístky počítáme, celkem 28 stránek.

Vzhled naší památky popisuje Vrťátko velmi bedlivě. Pergamen je špinavě bílý, nestejně vydělaný; listy nerovně veliké; některé z nich po vnějším kraji a skoro všechny ve hřbetě od hrubé knihařské vazby silně vyštěrbané; písmo jest barvy zlatě rezavé, nápisy kapitol a jednotlivých básní jsou v prvopise naskrze psány červeně; začáteční písmena, jichžto v celém rukopise jest pouze sedm: A, N, P, S a tři Z, jsou psána jednak červeně (A, Z na str. 18. a P), jednak zeleně (Z na str. 1. a 7.), jednak modře (N), S pak bylo psáno modře a později na zeleno přemalováno; tato začáteční písmena vesměs nalézají se ve zlatých políčkách, více méně zaokrouhlených a obklíčených čtyřhranem, z jehož vodorovných stran revové ozdoby podél textového sloupce vzhůru a dolů vybíhají; čtyřhran a výběžky jeho revové jsou vždy jedné barvy s písmenem, až na N, které jest modré, ale čtyřhran a závitky má zelené; mimo červené nápisy kapitol je v textu ještě 45 červených větších písmen, na začátku hlavních odstavků básní, jakož i na začátku menších básní lyrických; na dně červených těchto liter jest viděti žluté kolmé čárky nebo plamínky, jednak k okrase jednak i k označení místa, kam červené písmě přijíti mělo; při některých buď prvotně již nebyla, buď vybledla, buď červeným písmem jsou zakryta; každý sloupec textu je zavřen po stranách příčkami, jdoucími vzhůru po celé výšce listu; v rozích sloupu, kde se nejhořejší a nejdolejší čáry s příčkami postranními setkávají, jsou utlá propíchnutí; šest a dvacet stránek má po vnějších ořízkových krajích na nepopsaném prostoru v stejné dálce od sebe čtle tečky, pocházející od tenkých propíchnutí pergamenem, učiněných k vůli rovnému odměření jednotlivých řádků.

Dle měr Pavlem Jos. Šafaříkem zjištěných není výška pergamenových listů větší než 118 millimetrův a šířka jejich jest o něco výše než 80 millimetrů; psaného sloupce má toliko 92 millimetry, šířka jeho toliko 55 millimetrů. O písmu vyslovil se P. J. Šafařík, že, jakkoli prodlením doby značně vybledlo, přece dobře je zachováno, jsouc velmi jemné a husté, avšak zároveň velice krásné a dobře čitelné. Že naše památka prodlením doby jakož i častým ohledáváním schází, tě škodě nesnadno zabrániti.

Na chemigrafickém otisku našem objevují se kromě četných rozličných značek způsobem jasným i rasury při světlopisném snímání vyniklé. Totéž platí ovšem o ligaturách čili písmenech při psaní v jedno spřežených a o zkratkách, z nichžto

e' značí *eho*, *o'* značí *oho*, *e''* značí *emu*.

— nad písmenem značí z pravidla *m*, jednou *n* (str. 9, ř. 24) a jednou *ň* (str. 27, ř. 17),

ꝛ nad řádkem značí *ra*.

ꝓ značí *pro* a jednou (str. 8, ř. 15) *per*,

ꝑ značí *pře* nebo *při*.

Na prvních 17 řádcích 1. stránky kopie 1. str. 1. [illegible] básně [illegible]; [illegible] tolik asi [illegible] možno z slov [illegible] vítězství kon[illegible]. V 17. a 18. řádku 1. [illegible] *Oldřich*, [illegible] Pražanům z [illegible] str. 1. [illegible] *Zuola* Boleslav[illegible]. Na 2. str. [illegible] *Boleslav* [illegible] *Veleslav*, na 3. str. kopie 2. proužku [illegible] *Dab*.

Na 5. str. v řádku 15. konec *Oldřich*.

[illegible]

na str. 6. v ř. 16. *Beneš*, na str. 7. v ř. 2. *Jaroslav*;

na str. 14. v ř. 2. počíná se 27. kapitola třetích knih o vítězství nad Vratislavem.

na str. 14. v ř. 4 začíná text *Čestmíra*

„ 18. „ [illegible] *Ludiše*,

„ „ 2[illegible]. „ 14 *Záboj*.

Na str. 24. v ř. 32 počíná se 28. kapitola třetích knih o písních;

na str. 25. v ř. 1. *Zezhule*, na str. 28. v ř. 2 *Růže*,

„ „ 1[illegible]. *Kytice*, „ 28. „ 1[illegible] *Žežhulice*,

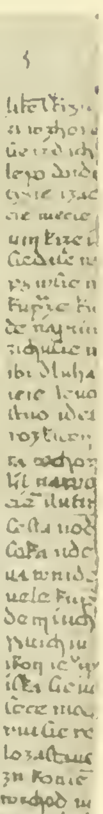
„ „ 21. *Jahody*, „ 28. „ 17 *Opuštěná*,

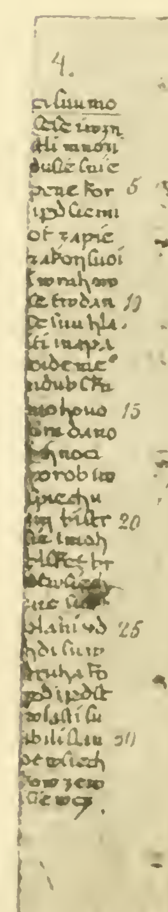
„ 2[illegible]. „ [illegible] *Jelen* „ 28. „ „ 2[illegible] *Skřivánek*.

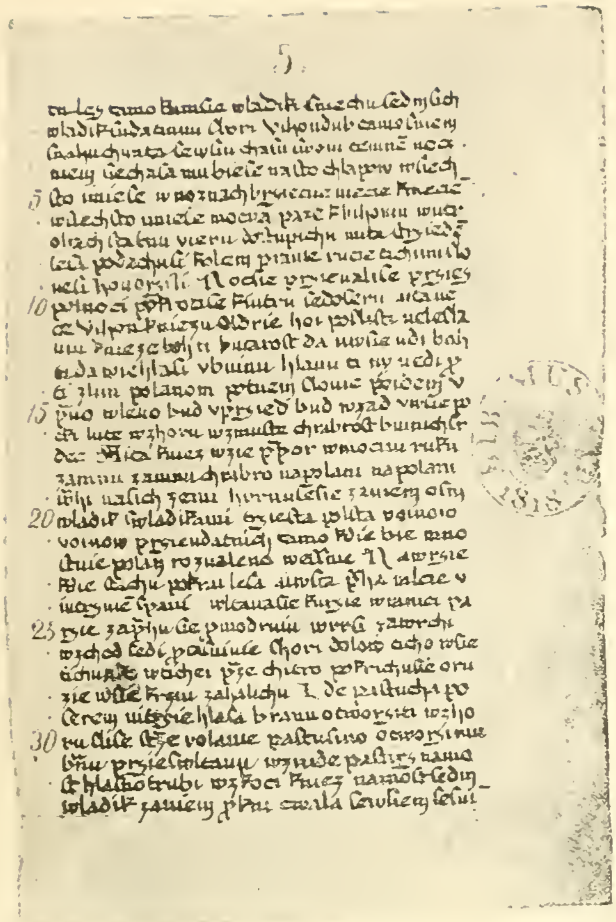
[illegible] *Vrána*.

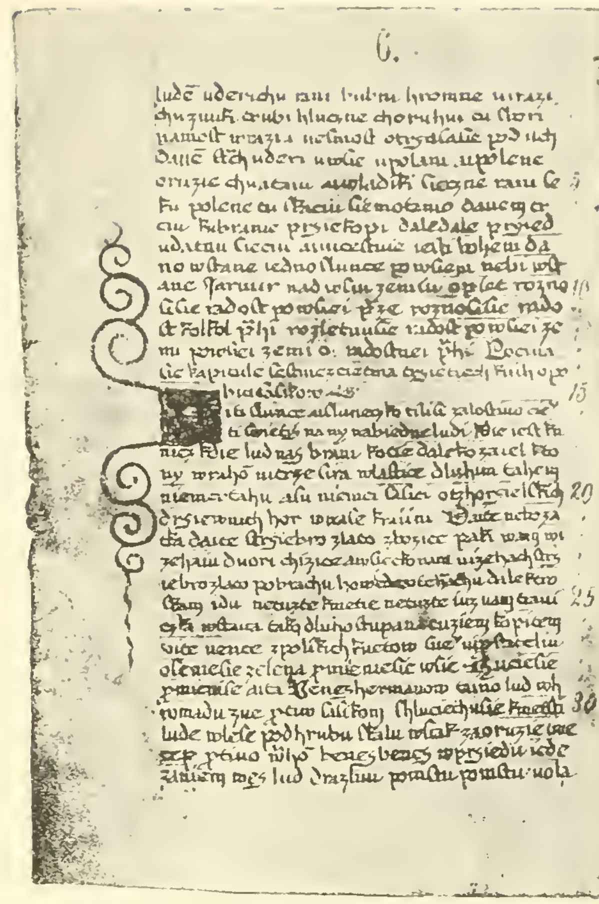
[illegible] 3. kapitoly [illegible] v prvých 3 kapitolách [illegible]

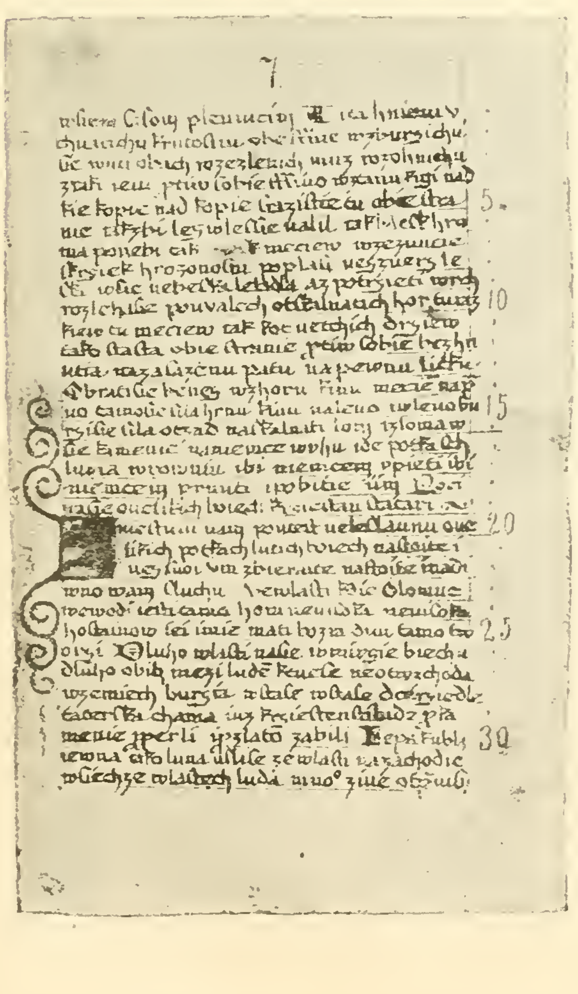
[illegible]

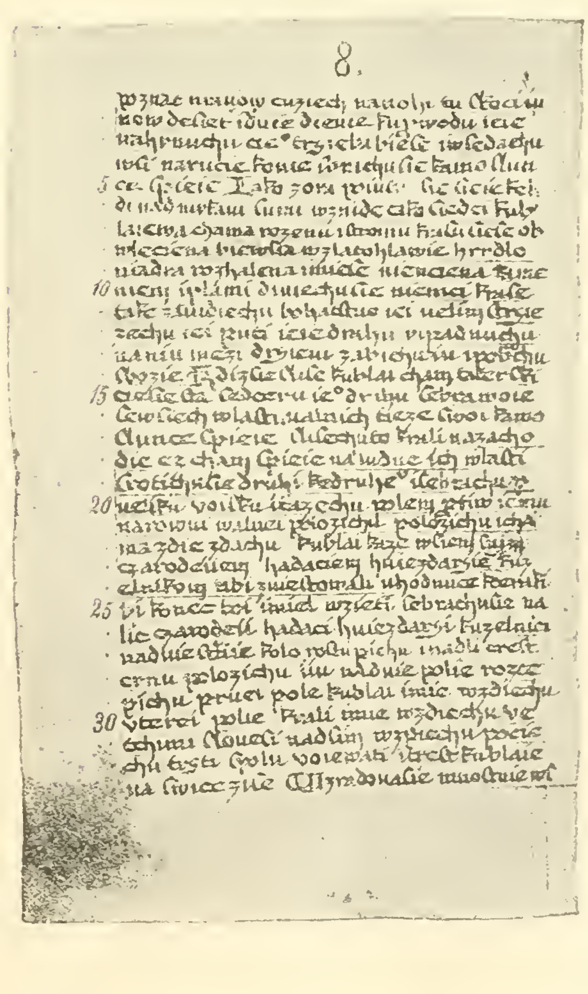

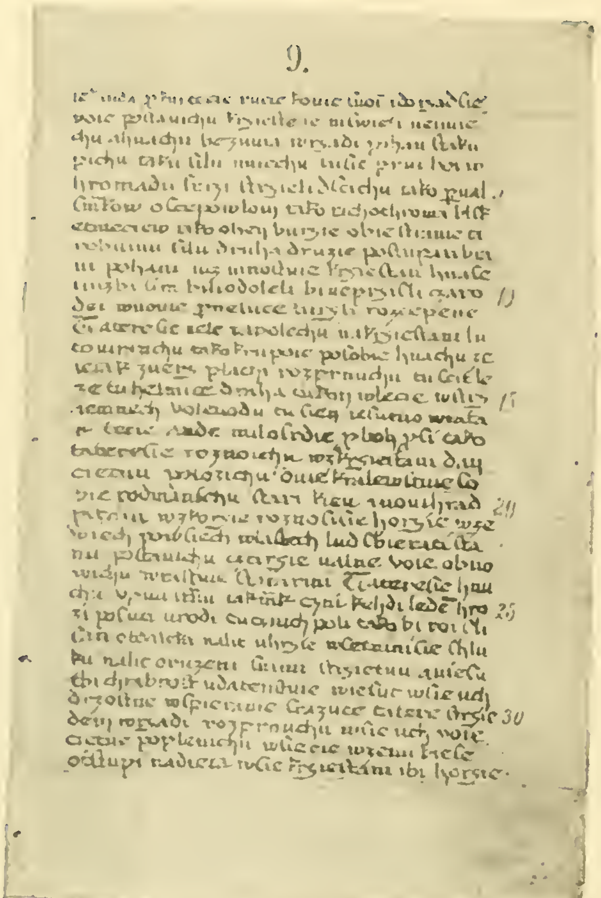

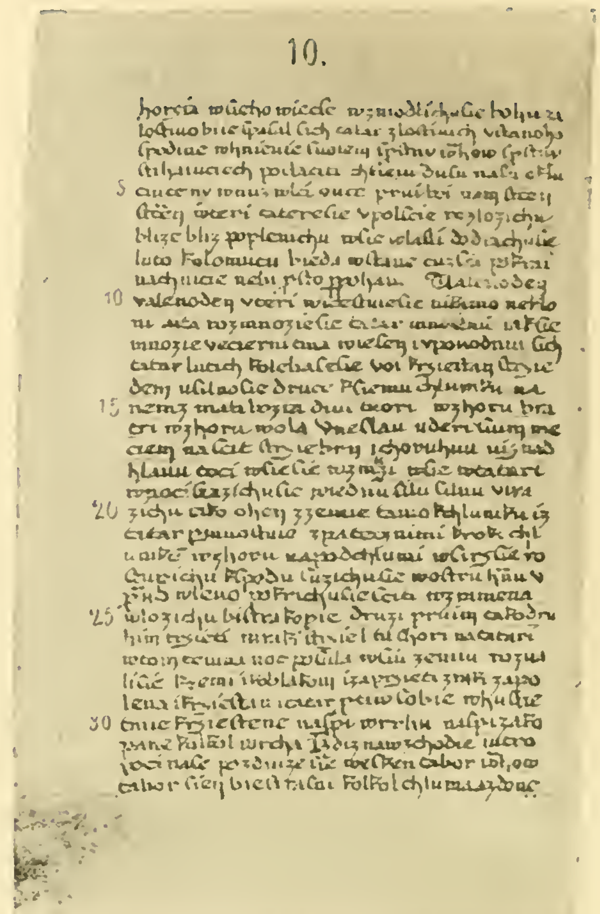

5.

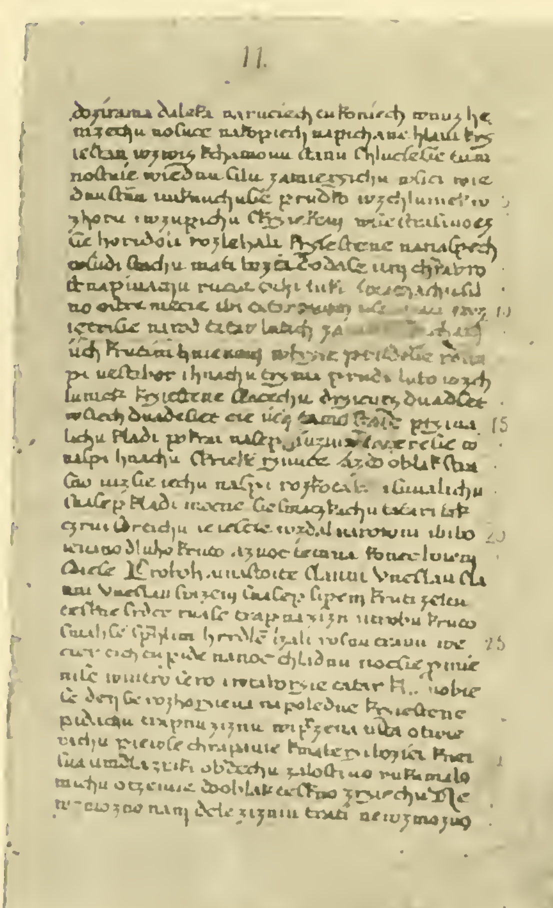

6.

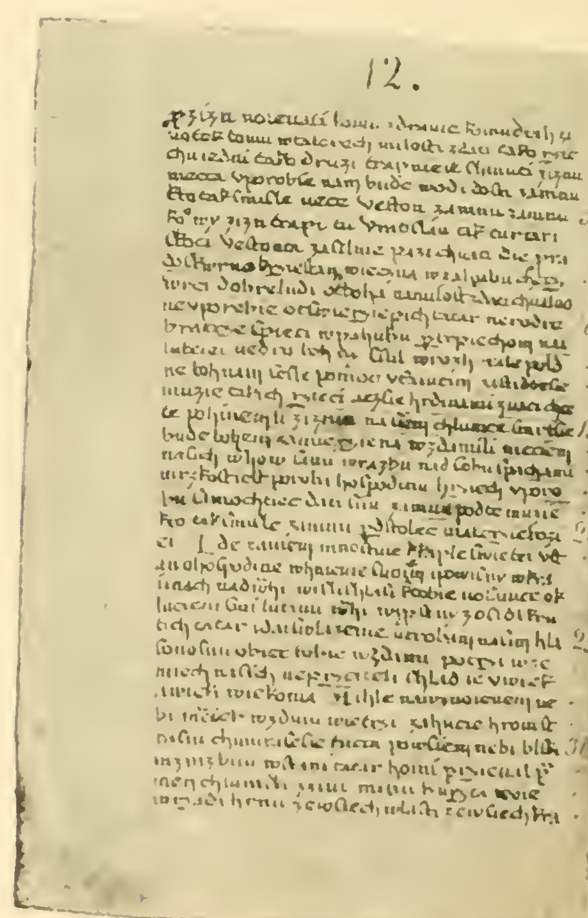

7.

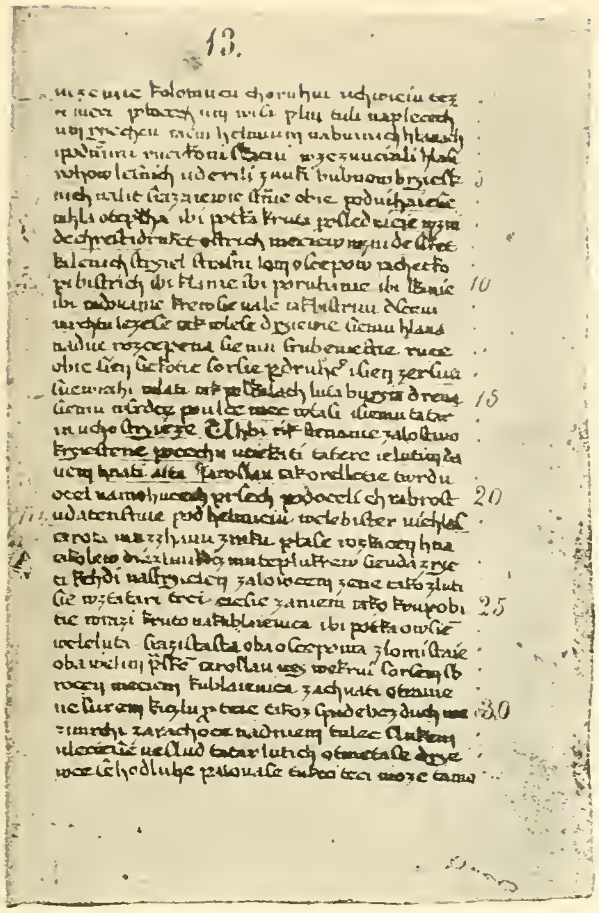

8.

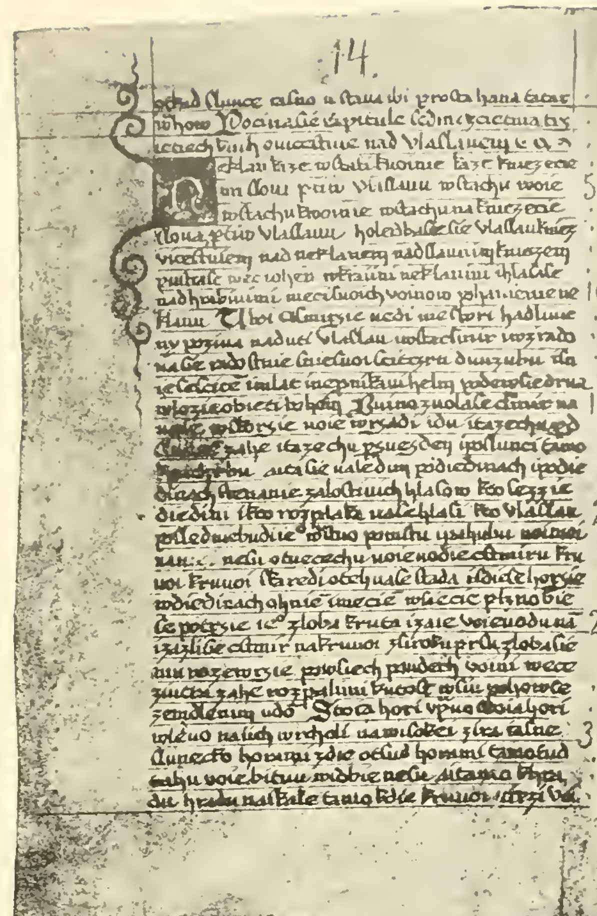

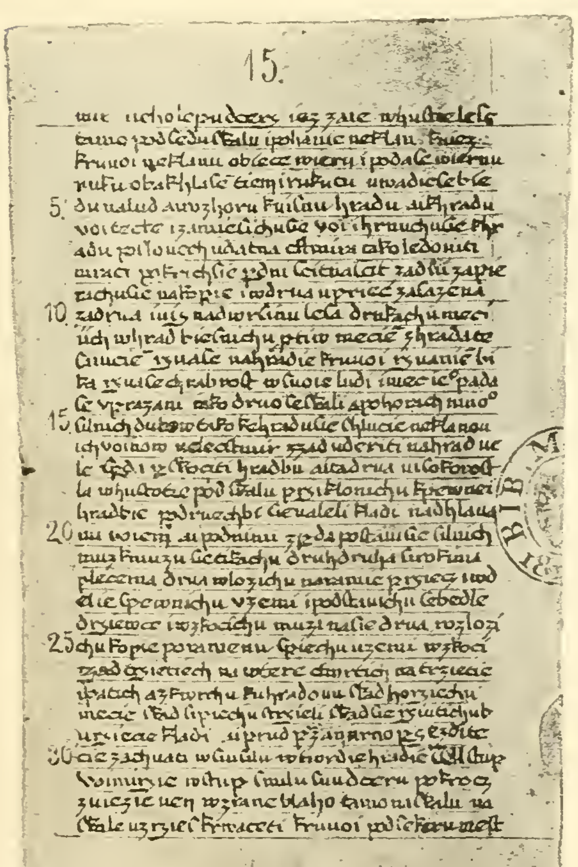

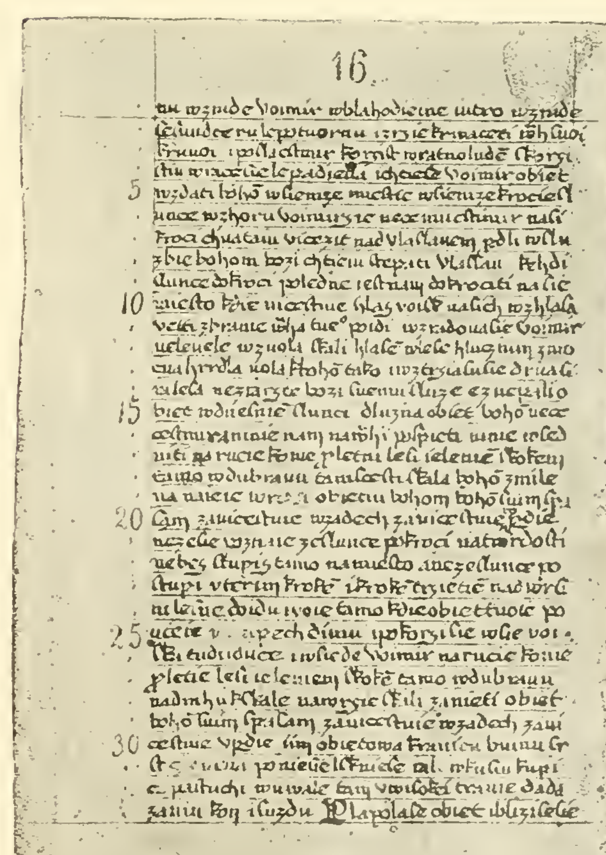

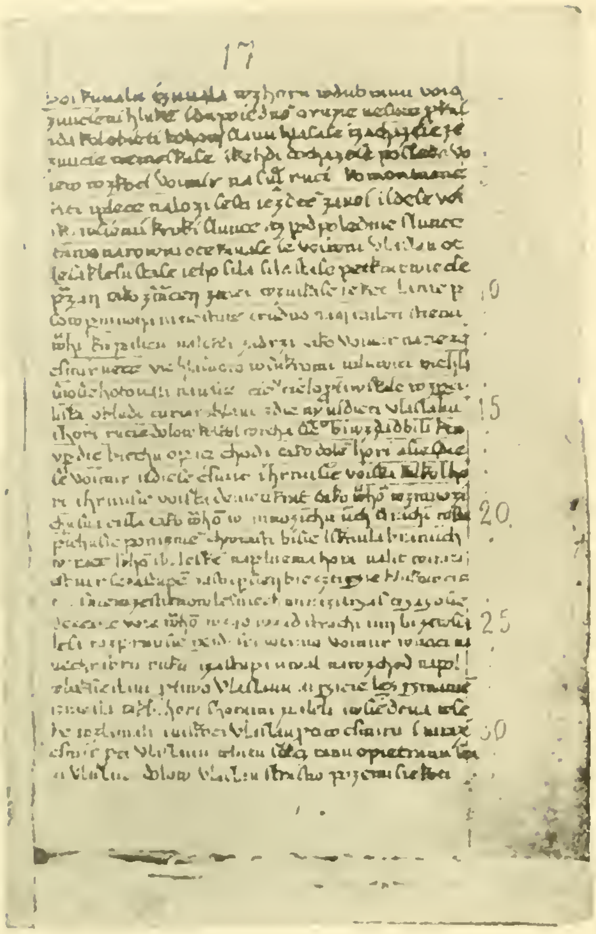

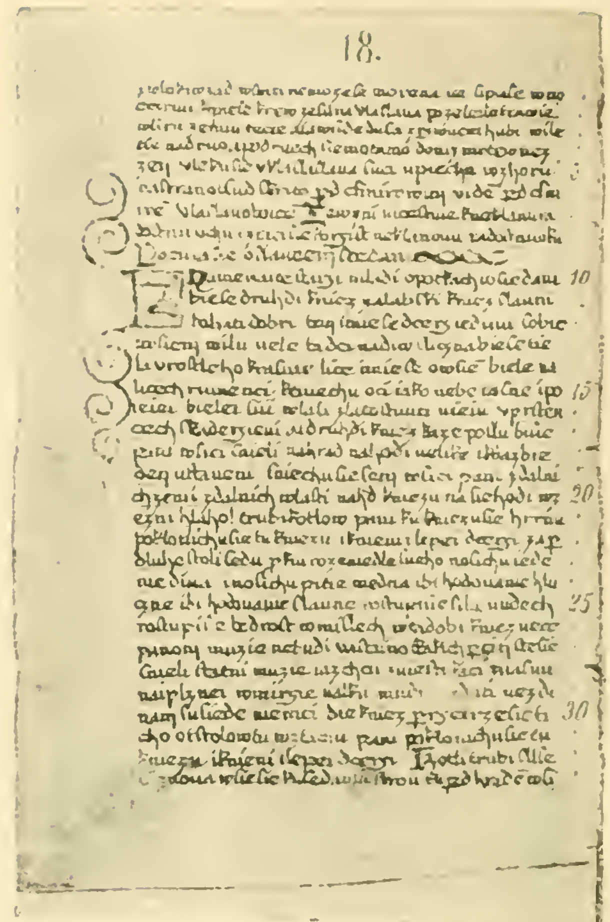

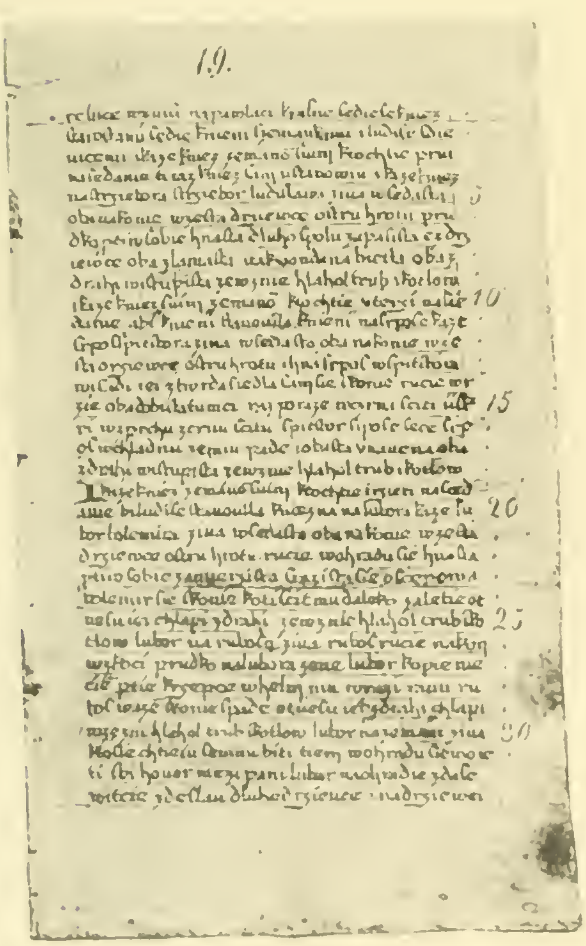

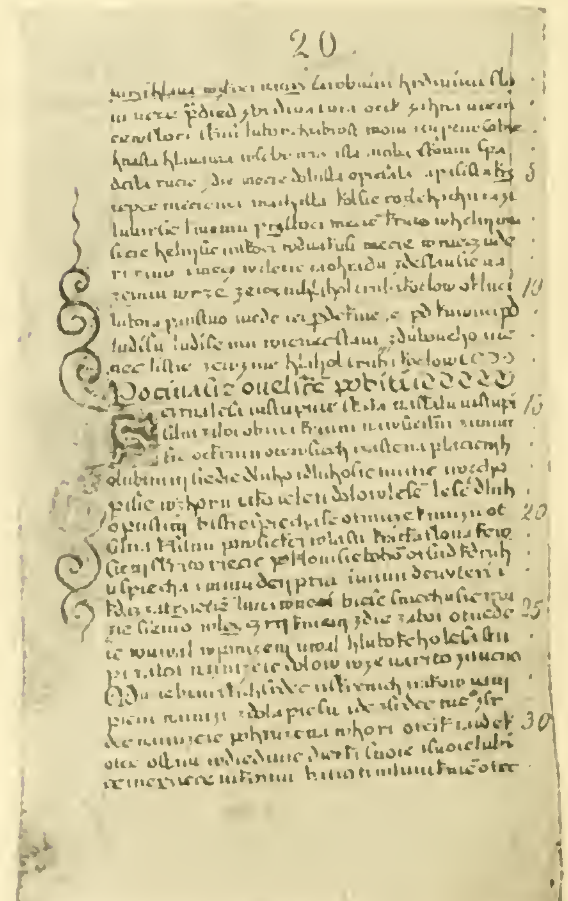

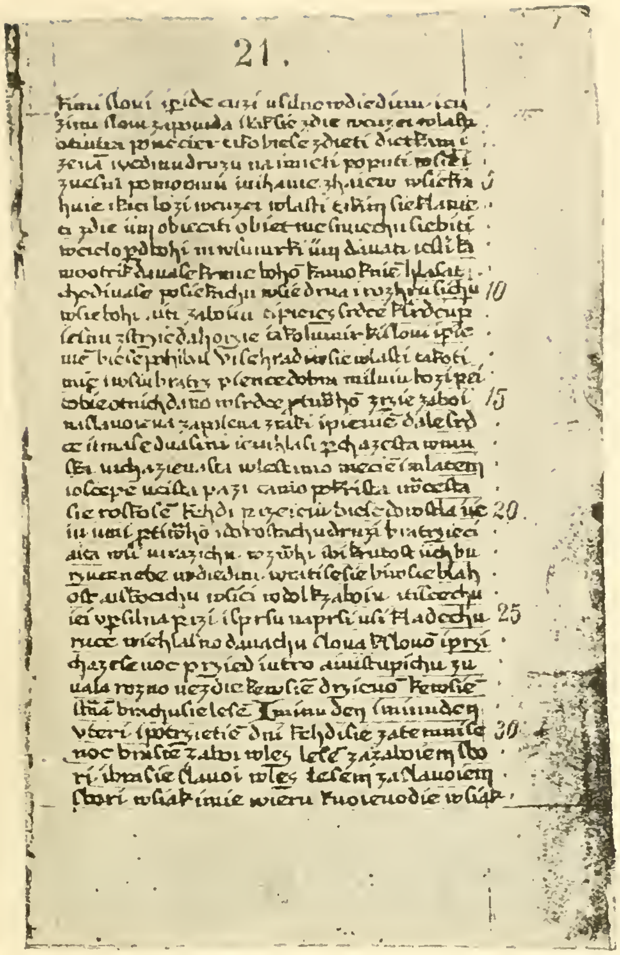

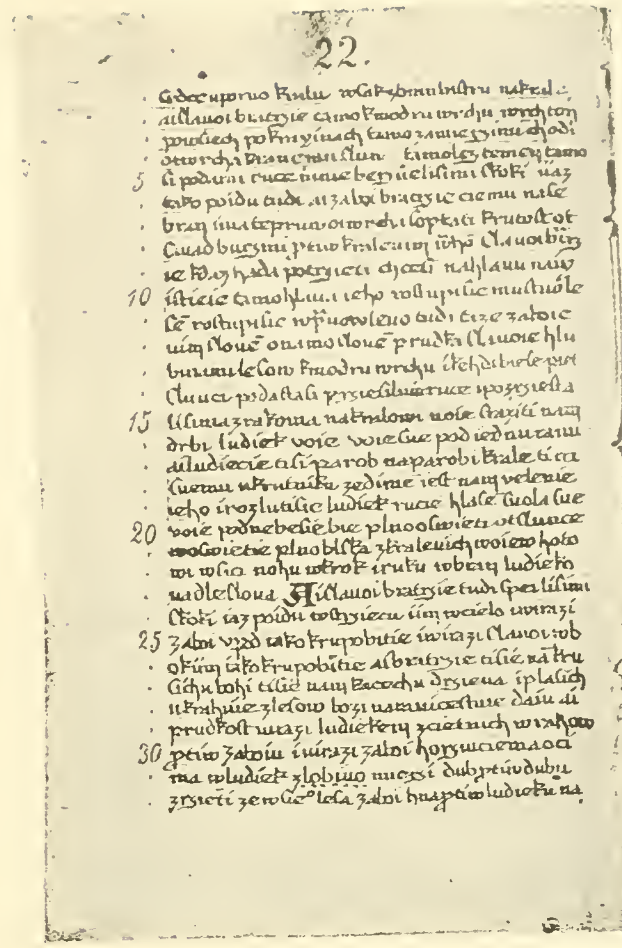

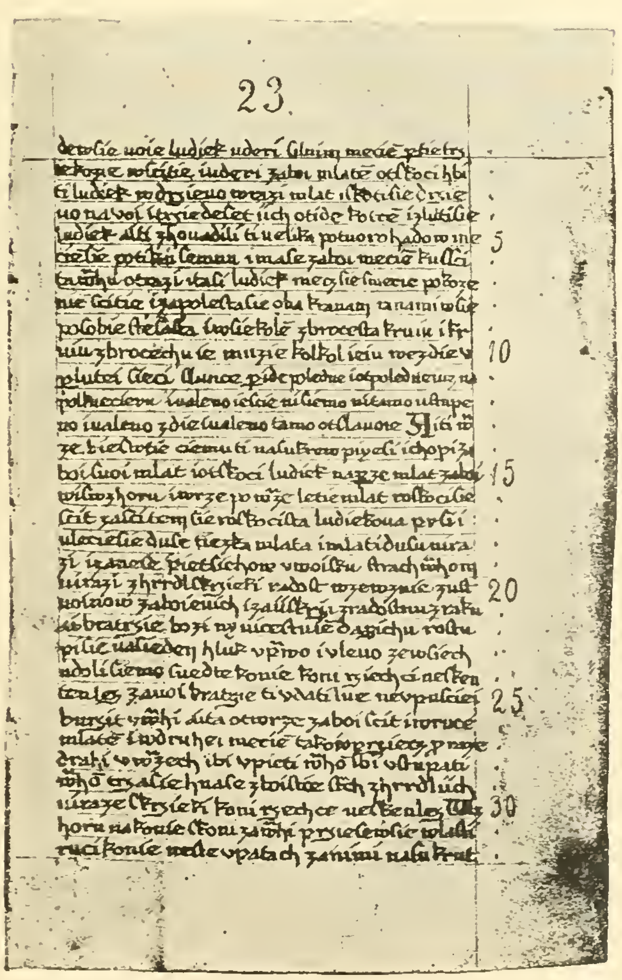

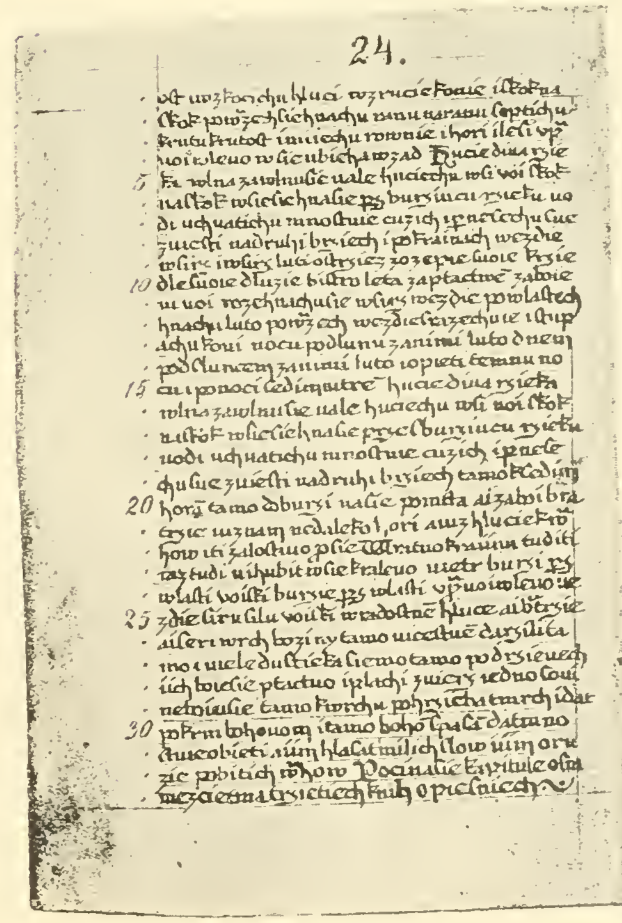

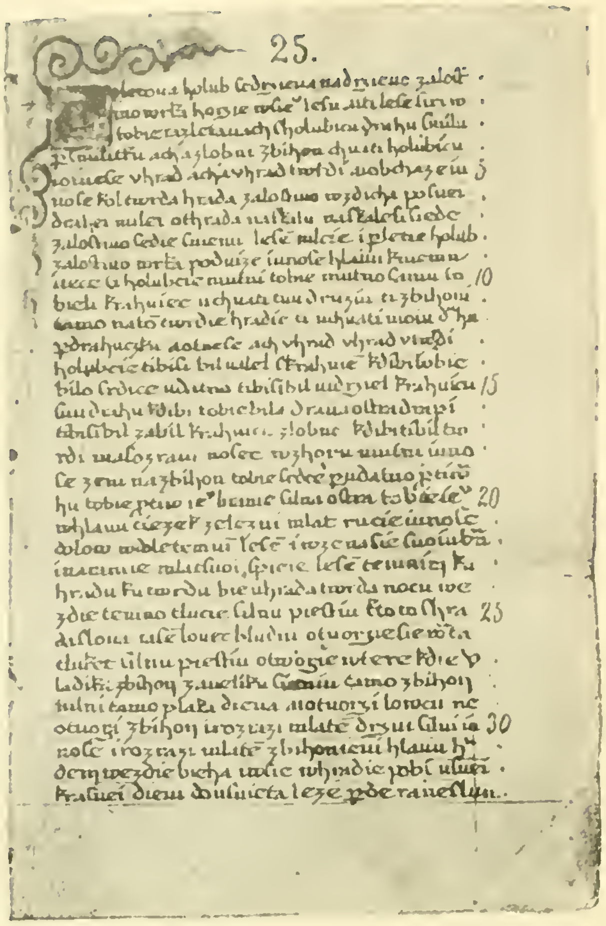

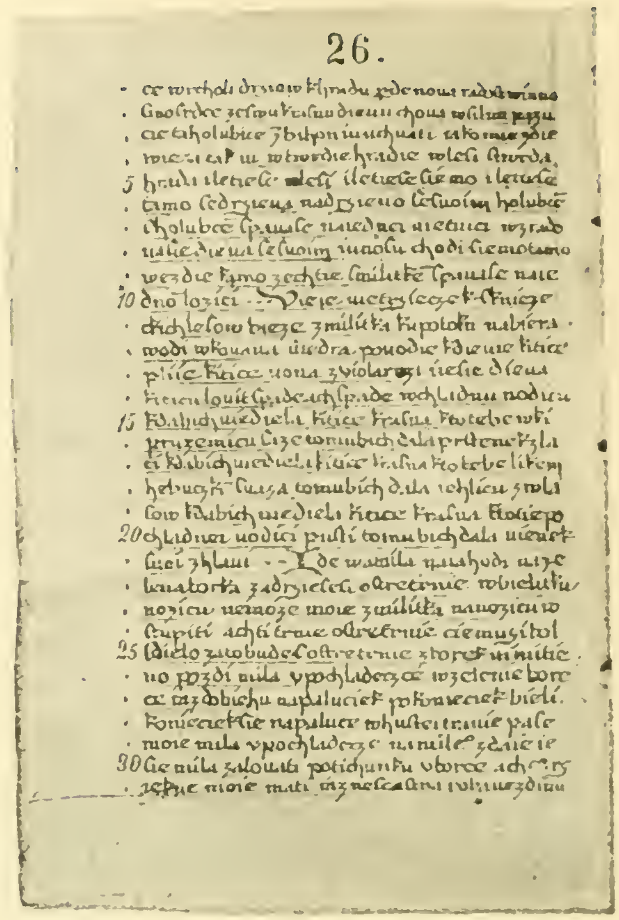

21.

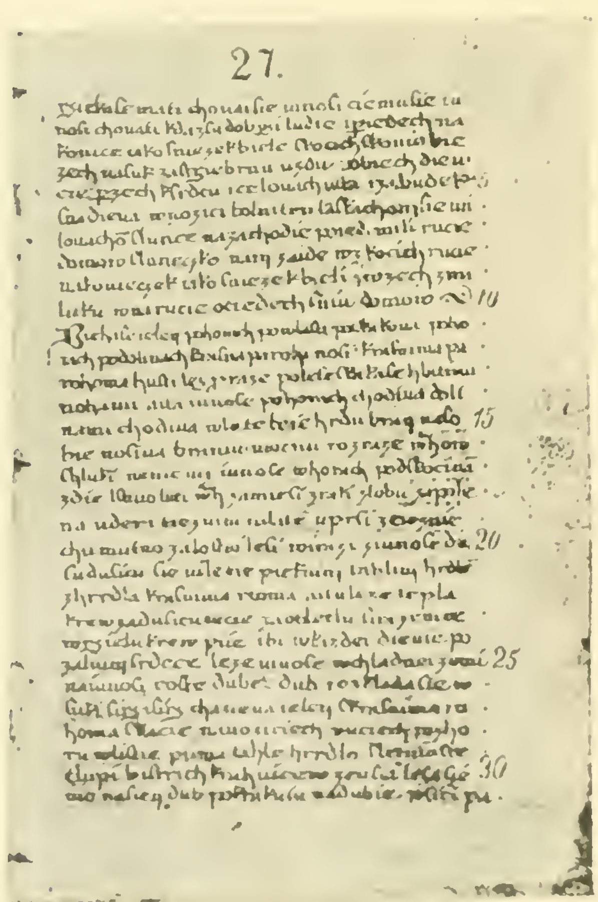

22.

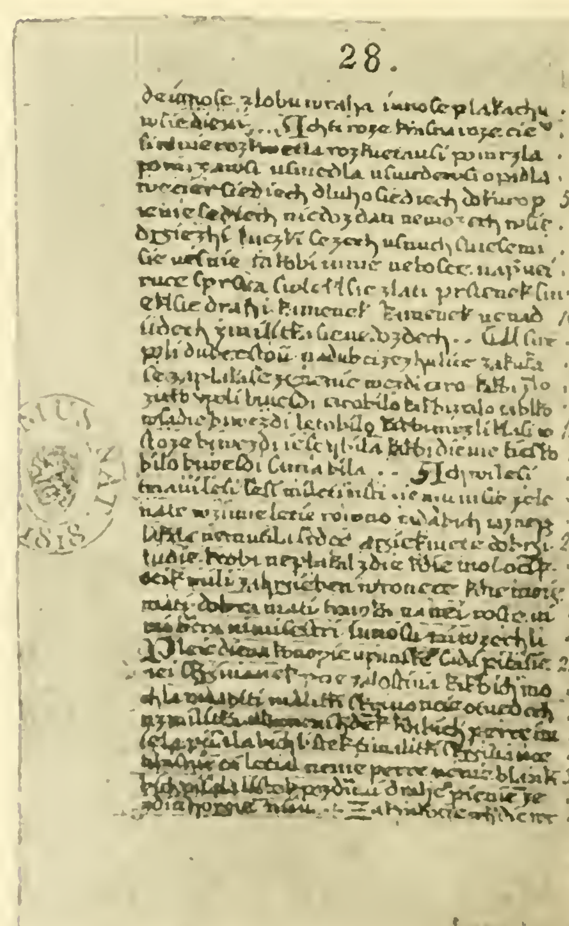

23.

24.

OLDŘICH I BOLESLAV.

Úvod k Oldřichu i Boleslavu.

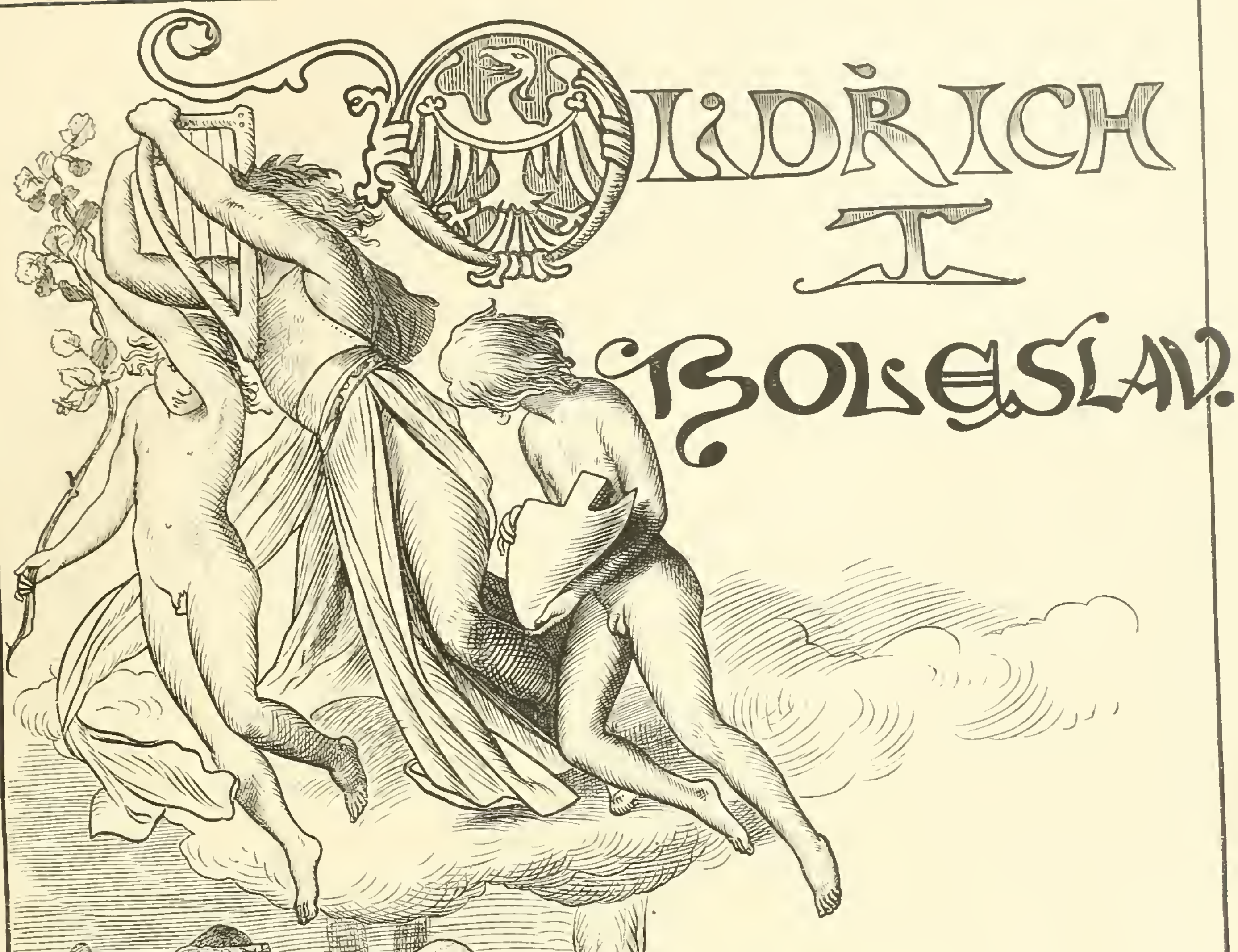
[illegible] zlomek, asi třetina [illegible] básně, založen jest na [illegible] události, která [illegible] nikem svérázné podoby nabyla. Jeví se v *Oldřichu* [illegible] pro národní samostatnost a pro nezávislost od [illegible], [illegible] který knížecí rodina Přemyslovců [illegible]. [illegible] přišlo se panství samých slovanských bratří Poláků, [illegible] tehdy státi se mohli pružinou k založení soustředěnější slovanské [illegible] jakožto basty proti rozpínavému Německu. A přece z našeho básnického zlomku prosvítá smýšlení, jež Němcům hovětí nikterak nechodila: [illegible] Němci ve skutečnosti výpravy proti polskému knížeti zúčastnili, [illegible] dobývá české vojevůdcovství věnce vítězného a ni [illegible] zachovaný [illegible] nezmiňuje se o Němcích.

Václav Vladivoj Tomek líčí v I. díle svého Dějepisu Prahy [illegible] 1855. na str. 102—107. příběh tak, jak se nejlépe srovnati mohou [illegible] o něm vypravující současný *Thietmar* čili Dětmar (Pertz V. [illegible]), *Adalbold*, taktéž [illegible] současný (Pertz VI. 635), a náš *Kosmas* (naroz. asi r. 1045, † dne 21. října 1125) jehož letopis český [illegible] dějin českých v II. díle přinesly. Dle Tomka, kterého zde, [illegible] vývoj událostí [illegible] rysy nastínil, doslovně uvádíme, [illegible] knížete Boleslava III., příjmím Ryšavého, hned od začátku [illegible] [illegible]

[illegible] bylo [illegible] na Vyšehradě [illegible], jenž [illegible] obyvatelstvo [illegible] k [illegible] proti [illegible] Polákům. [illegible] se uleknuv, [illegible] Boleslav Chrabrý [illegible] Prahu s [illegible] částí svého lidu, a [illegible] ze země. Když [illegible] k ránu, [illegible] věrný chystal se k [illegible], přišlo již k [illegible] Čechové ve hradě Pražském [illegible] tak jako v Žatci na [illegible] Poláky; k čemuž [illegible] tak rozuměti [illegible] dal [illegible], vypravuje [illegible] Prahy od knížete Oldřicha k naklonění mysli jiných, který [illegible] se na vyvýšeném místě [illegible] hradu, [illegible] Žiž, hlasno troubil i [illegible] zbrané." V *Oldřichu* [illegible] jest [illegible] který ji [illegible] Bylo to [illegible] znamení [illegible] pro knížete Oldřicha, který [illegible] Jaromírovo, [illegible] pověsti ve staré písni, totiž v našem zlomku *Oldřicha* „zachované, [illegible] přiblížil se až ku Praze, [illegible] na [illegible] Petřína [illegible] 350 [illegible] chystal [illegible] hrad. Poláci byli [illegible] tímto [illegible] zmatek. Soběbor, [illegible], padl raněn na [illegible] branou hradu Pražského; [illegible] když byl [illegible] do hlubokého [illegible]; [illegible] příkré [illegible] Opyš [illegible] umrkli se. — Nazejtří přitáhl i Jaromír se svými [illegible] Praze, kdež [illegible] bezpečnost práva [illegible] vpuštěn jest do hradu [illegible] s velkým radováním [illegible]

[illegible]

Oldřich i Boleslav

— — — — — — — sè v črn les
tamo, kam(o) sě vladyky sněchu,
sedm̄ sich vladyk s udatnými sbory.
Výhoň Dub tamo s niem (s) snahú chváta
5 se všú chasú svojú temnem nočniem.
Sie chasa mu bieše na sto chlapóv,
všech sto jmieše v nožnách břietné meče,
k mečém všech sto jmieše mocná paže,
k Výhoňu v utrobách statnú vieru.
10 Dostúpichu mýta středem lesa,
podachu si kolem pravě ruce,
tichými slovesy hovořili.

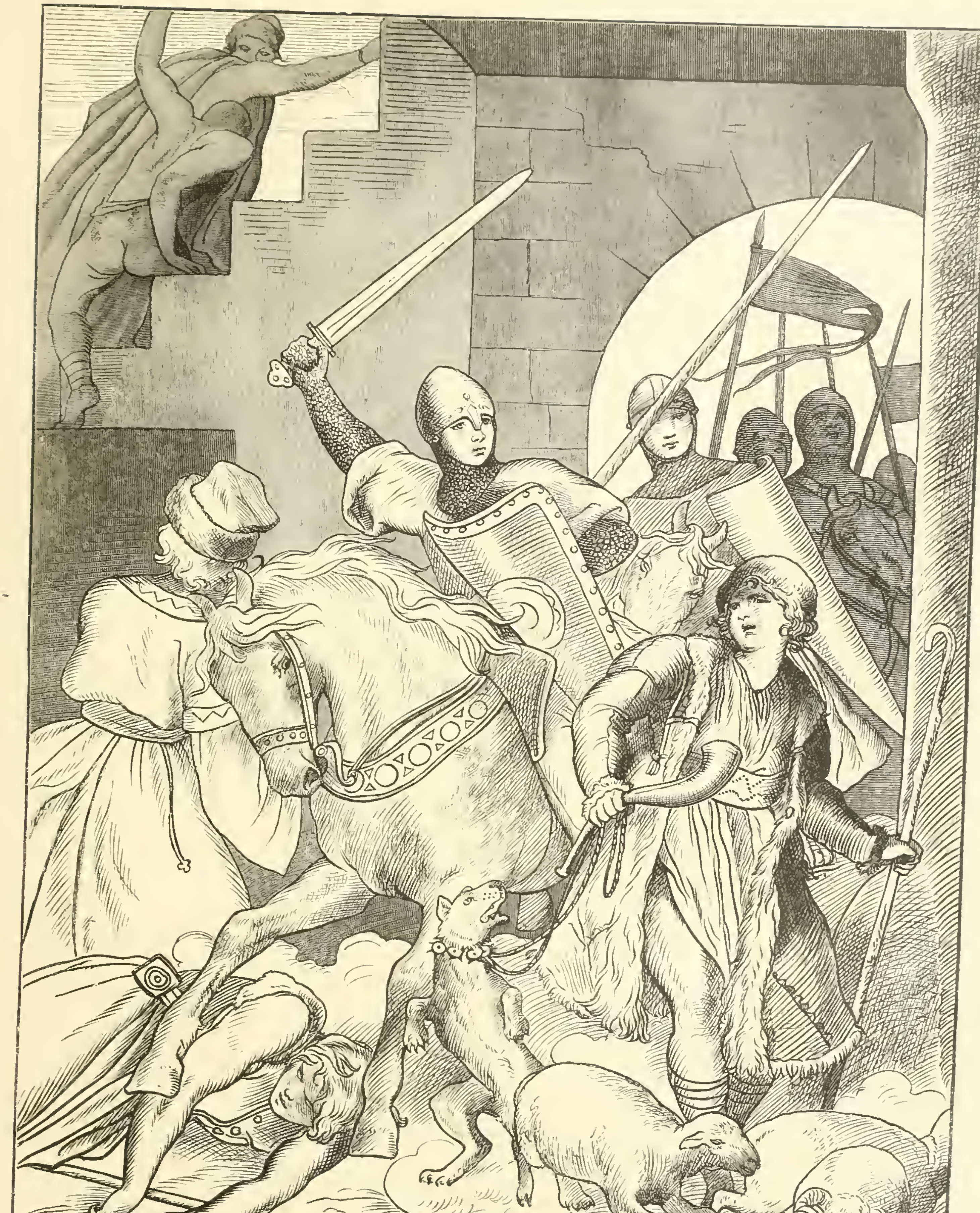
Noc sě převalíše přes pól noci,
pokročíše k jutru šedošeru.

15 Ajta, vece Výhoň kněžu Oldře:
»Hoj, poslyš ty, veleslavný kněže!
Bóh ti bujarost da u vše údy,
Bóh ti da věhlasy v bujnú hlavu:
ty ny vedi proti zlým Pořanóm!
20 Po tvém slově pójdem v pravo v levo,
buď v před, buď v zad, u vše pótky ľúté.
Vzhóru! vzmužte chrabrost bujných srdec!«

Ajta, kněž vze prapor v mocnú ruku:
»Za mnú! za mnú chrabro na Pořany!
25 na Pořany, vrahy našich zemí!«

Hrnúše sě za niem osm vladyk,
s vladykami třie sta pól sta vojnóv,
vojnóv přeudatných tamo, kdě bě
mnostvie Pořan rozvaleno ve sně.

30 Na vrše, kdě stachu po kraj lesa:
aj, vša Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raniej páře,
za Prahú sě promodrujú vrsi,
za vrchy vzchod šedý projasňuje!

»S hory dolóv!«

Ticho — vše tichúnko
v tichéj Praze.

Chytro pokrychu sè.
oružie vše krzny zahalichu.

Jide pastucha po šerém jutře.
Hlása: »Bránu otvořiti vzhóru!«

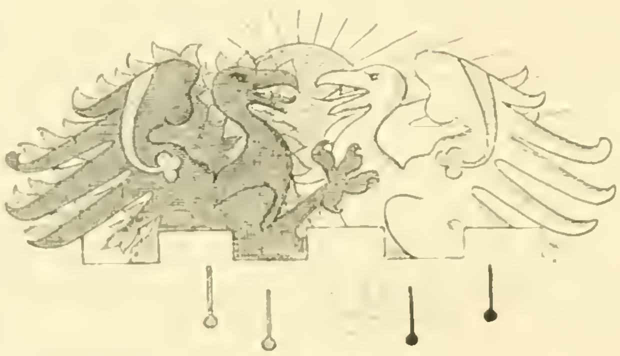
40 Slyše strážˇ[e] volánie pastušino:
otvoři mu bránu přes Vltavu.

Vznide pastýř na most, hlasno trúbi:
vzskoči kněz na most, sedm vladyk za niem,
prokní cvála se všiem se svým ľudem.

45 Uderichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky trúby hlučné.
Chorúhvy tu sboři na most vrazie,
veš most otřásá sè pod jich davem.
Strach uderi u vše u Poľany.
50 Aj, Polené oružie chvátajú,
aj, vladyky sečné rány sekú!
Polené tu skáčú semo tamo,
davem trčú ku bráně přiekopy
dále dále před udatnú sečú.

Aj, vítěstvie jesti Bohem dáno!
Vstane jedno slunce po všem nebi,
vstane Jarmír nad všú zemjú opět!

Roznosi sě radost po všiej Praze,
roznosi sě radost kolkol Prahy,
rozletnu sě radost po všiej zemi,
po všiej zemi ot radostněj Prahy.

BENEŠ HERMANÓV

Úvod k Beneši Hermanovu.

V[illegible] vážný a závažný, jednak ovšem zlo[illegible], ale jindy i vysoké míry k usilovnému vzpružování zápasných sil podněcující rozpor mezi dvěma sobě nejpříbuznějšími haluzemi arskými, slovanskou a germanskou, od věků vznáší mohutnou, šírovitou tíhu železného svého žezla nad národními dějinami našimi. Dle Palackého hlavní obsah a základní tah celého dějstva českomoravského jest ustavičné stýkání a potýkání se slovanství s římanstvím a němectvím: a jelikož římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem němectva se Čechův dotýkalo, může se také říci, že dějiny české vůbec hlavně na sporu s němectvem se zakládají, čili na pojímání a zamítání způsobův a řádův německých od Čechův. Jest sice pravda, že i u jiných kmenův slovanských takovéto stýkání obojích živlův se dálo, ale bud nebylo tak všestranné, živé a pronikavé, na příklad u Polanův a Rusův, budto skončilo se již dávno záhubou národnosti slovanské, jako u některých Luticův, Bodrcův a jiných Polabanův. Český národ sám jediný, k německému co roveň k rovni se přibočiv a od více nežli tisíciletí do svazkův nejužších s ním vstoupiv, ubájil až podnes národnosti své, a jakkoli mnoho německého do života svého pojal i duchovně [illegible], nepřestal proto býti slovanským národem."

Náš *Beneš Hermanův* jest jedním z rázných i význačných, hlasných i [illegible] projevů v mezinárodním tom souboji, v třeskotě té bouři hesel válečných, jež ovládly střed Evropy. Výmluvným mlčením pomíjí Němce báseň *Oldřich*, ale již v *Libušině soudě* problesklo národní smýšlení z Ratiborových slov: „Nechvalno nám v Němcéch iskati pravdu!", pronikavěji svistí a víří a hrozí toto smýšlení v *Ludiši*, ve slovech záLabského kněze. „V míře válku múdro žlati: vezdy nám [illegible] Němci!" — a ještě rozhodněji pronáší se *Jaroslav*: Němci zabili Kublajevnu, Němci zavinili tak ohromnou, světovou válku na záhubu křesťanstva. V *Záboji* pak uslyšíme touž myšlenku v nejúčinnějším poetickém rozpuku a spatříme vítězný obranný zápas pro samostatný národní osvětový rozvoj. A týž obranný Zábojův duch vyznívá nám a vznětem svým vnikal k srdci současného lidu českého také z *Beneše*, básně to, jejíž děj toliko na první pohled vábě pouze pro jediný kraj vlasti do sebe míti se zdá.

Českoněmecký rozpor, neobyčejná, jím na český národ doléhající nebezpečí a konečná přece jistota, že vítězství české korouhvi věrným zůstane: toť ráz, který celé době *Benešově* na čelo, na líce, na hrud i na šíji vtisknut jest, a toť zároveň ráz, kterýž i sama *Beneše* ostře označuje. Obraz, který nám *Beneš* podává, jest úsekem doby své; jest to krev i maso i duch z let, v nichžto český dvanáctý věk věku třináctému ruku podával. *Beneš* postupuje souběžně s druhými současnými středoevropskými událostmi v před, a jedině souvěký pěvec mohl tuto význačnou souběžnost vypozorovati a do básně vnésti. Význam jásavého vítězného výkřiku, jímž *Beneš* končí, pochopíme v celé hloubce jeho jen, když se v tehdejších dějích šíře rozhledneme.

Jak Palacký ve svých Dějinách českých (II., 1. str. 103. ve vyd. z r. 1877) vypravuje, nastal úmrtím knížete biskupa Jindřicha Břetislava, dne 15. června 1197 v Chebu nadešlým, nový obrat v dějinách českých, a to jeden z nejdůležitějších. Šloť o český národní stát, proti němuž bořicí stroje na více místech nasazeny. Zejména měla se tehdy skutkem rozhodnouti „otázka, již dávno na nejisto postavená, zdali Čechy měly ještě dele zůstati státem jedním a samostatným, aneb rozpadnouti se na několikero knížectví říšských," t. j. německých. Císařové němečtí usilovali odedávna o to, aby panovníky české rozdělením jejich moci oslabili. „Nejhůře v tom počínal sobě císař Fridrich I., an povýšiti hleděl netoliko Moravu na markrabství říše římské, ale i biskupy pražské na důstojenství knížat říšských, jen císaři samému poddaných." Kam, na čí prospěch vrhne se rozřešení? Na štěstí vlasti naší „v Čechách oba knížecí bratři, v jichžto rukou hlavně spočíval osud národa, Přemysl Otakar i Vladislav Jindřich, poznavše záhy, čeho bylo potřebí, zachovali se dle toho." Hlavně záleželo na tom, kdo jak na biskupství volen býti měl. A Vladislav dne 22. června 1197 na trůn povolaný, provedl to, že zvolen jeho kaplan Milík, příjmím Daniel, a nový biskup „přijav regalie z rukou Vladislavových, sliboval jemu spolu řádné poslušenství; uznával tedy, že církev česká drží statky své zemské ne od císařův, ale od králův českých, a protož biskupové čeští že byli poddaní těchto, a nikoli oněch." Mezitím, téhož roku 1197, umínil si Přemysl Otakar, který již v letech 1192—1193 Čechám vládnul, pokusiti se, aby sám opět nabyl vrchní moci v Čechách a Vladislav „chtěje varovati se krveprolití, [illegible] svými v potkal a v noci ke dni 6. prosince, kdežto bitva měla rozhodnouti osud vlasti, povolal [illegible] bratra k sobě k [illegible] rozmluvě, smířil se s ním bratrsky a [illegible] vrchní moci v Čechách, naproti tomu Otakar [illegible] *Moravu* pod titulem *markrabství*, jako [illegible] koruny české a nikoli říše římské." Neobyčejná doba našla neobyčejných mužův. Tak se stalo, že Otakar dne 15. srpna 1198 obdržel v Mohuči korunu královskou, když i jeho spojenec Filip Švábský na království římské korunován byl.

Viděli jsme Přemysla Otakara po boku Filipově. Kterak stalo se, že tento kníže český, jak naše báseň dí, „k Otě daleko zajel", k Otovi, který byl Filipovým sokem a nepřítelem? To částečně způsobila událost původu zvláštnějšího. Bylť Přemysl Otakar [illegible] v outlém mládí, bez vědomí a svolení obapolného příbuzenstva, jakož i beze svatebních úmluv, k *Adlétě*, dceři míšenského markrabě Oty, a v manželství téměř dvacetiletém zplodil s ní několik synův i dcer, ačkoli z Říma proti tomu horleno jest, protože manželé dotýkali se vespolek příbuzenstvím ve čtvrtém stupni. Teprve když jej omrzela choť jeho, počal se volati k rozvedení." Biskup Daniel vynesl ve klášteře Strahovském soudní nález o rozvedení tomto (1198). Otčíci bránili paní vstoupiti do síně, aby nemohla hájiti pře své. Nezbývalo jí, nežli volati se ku papeži, jen aby chránila čest dítek svých, an Přemysl Otakar kráčel k nové svatbě s *Konstancií*, králův uherských Emericha i Ondřeje II. sestrou."

Oba spory u papeže Innocentia III. v českých věcech zavedené měly výsledek více méně příznivý. Adlétina žaloba zůstala za živobytí jejího nevyřízena. Hlavní pak příčinu k žalobě na biskupa pražského dal vlastně slib poddanosti, jímž se zavázal českému králi, avšak nevina osočeného biskupa všeobecným seznáním nalezena i kanonickou očistou veřejně oznámena. Nelzeť neseznati, poznamenává k tomu Palacký, že Innocentius získal sobě tehdáž nemalou o Čechy zásluhu, nevšimnuv sobě žaloby o závazku poddanosti pražského biskupa i potvrdiv tím prostředně podrobenosť církve pražské ve věcech světských pod vrchmoci králův českých. Nestalo se to bez účinu. Papež toho r. 1202 po delším napomínání způsobil konečně, že Otakar proti Filipovi se postaviv, přilnul k Otovi IV. Kromě papeže pohádal Přemysla Otakara ke kroku tomu i následek jeho roztržky s první chotí, totiž „nepřátelské chování se Dětřicha markrabě míšeňského, bratra zapuzené Adléty; on byv Filipovi důvěrným přítelem, popouzel jej proti Otakarovi všelijak."

Tak přišlo k tomu, že Přemysl Otakar I., kníže na krále korunovaný, „k Otě daleko zajel". S králem Přemyslem přestoupil k Otovi také jeho strýc Heřman, durinský lankrabě, a když „tedy r. 1203 král Filip s velikou mocí táhl do Durinska, ku potrestání lankrabě za nevěru jeho, papežský vyslanec kardinál Quido kvapil do Čech, aby krále i národ k silné výpravě proti Filipovi přiměl, a také uherský král Emerich na prosbu tohoto legáta poslal Otovi brannou pomoc, nad níž velení Přemyslu Otakarovi, svakovi svému, svěřil. „Otakar tudíž času letního bral se s mocným vojskem do Durink, kdežto ve spojení s lankrabím i také s falckrabím rýnským jal se bojovati za Otu proti Filipovi. Ota, který dříve Otakarova královského titule uznávati nechtěl, sám nyní povýšil nového spojence svého na království, dal jej dne 24. srpna 1203 legátem kardinálem Quidem v Meziboru znova korunovati, a papež Innocentius učinil, čeho posud řádný papež neučinil, uznal královské důstojenství české a přijal dne 19. dubna 1204 Čechy do počtu království křesťanských.

Avšak již r. 1203. se dostavil následek saského výpadu, jejž nám líčí *Beneš*. Vraceje se z výpravy proti Filipovi a jeho spojenci, arcibiskupu děvínskému, jehož krajiny v plen vydal, král Přemysl hledal v Míšensku krutě pomsty za záhuby nemálo ukrutné, jež za jeho nepřítomnosti byl v Čechách způsobil lid markrabě Dětricha. Veliký totiž zástup Sasíkův byl přes hory Žhořelské vrazil až pod Hrubou Skálu, ohněm i mečem plenic krajinu, až od udatného Beneše syna Heřmanova bojem podstoupen a ze země vyhnán jest, jakož o tom vypravuje zpěv souvěký rukopisu Královédvorského. Také tedy vrátil se Otakar tenkráte, dle zdání onoho věku, vítězoslavně do vlasti, neb ačkoli byl ani nepotýkal se bitvou, však nadělal byl škod nesmírných nepřítelům, kteří ani nesměli postaviti se polem proti němu."

A tak jeví se nám čin *Benešův* důležitým článkem v dějinném [illegible] tehdejší Evropy.

Dle našeho dějepisce pocházel vyprostitel hrubosk[illegible] krajiny *Beneš Heřmanův* z rodu Markvarticů, kteří, [illegible], potom páni z Lemberka, ze Zvířetic, z Michalovic, z Vartenberka, z Valdštejna a j. v. se psávali.

Beneš Heřmanův jest jedinou hrdinskou básní rukopisu našeho, která je složena ze sloh, jsou to sloky čtyřveršové, jichž první verš má [illegible], druhý i třetí verš sedm a čtvrtý verš pět slabik.

BENEŠ HERMANÓV

Aj ty slunce, aj slunéčko,
ty-li si žalostivo?
Čemu ty svietíš na ny,
na biedné ľudi?

5 Kdè jest kněž? kdè ľud náš branný?
K Otè daleko zajel!
Kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice?

Dlúhým tahem Němci tahú —
10 a sú Němci Sasíci —
ot Zhořelských dřevných hor
v naše krajiny!

‚Dajte, nebožátka, dajte
střiebro, zlato, zbožice:
15 paky vám vyžehajú
dvory, chyžice!‘

„A všecko nám vyžehach(u),
střiebro, zlato pobrachu,
hovèdce otehnachu:
20 dále k Troskám jdú!“

„‚Netužte, kmetie, netužte:
již vám travička vstává,
tako dlúho stupaná
cuziem kopytem!

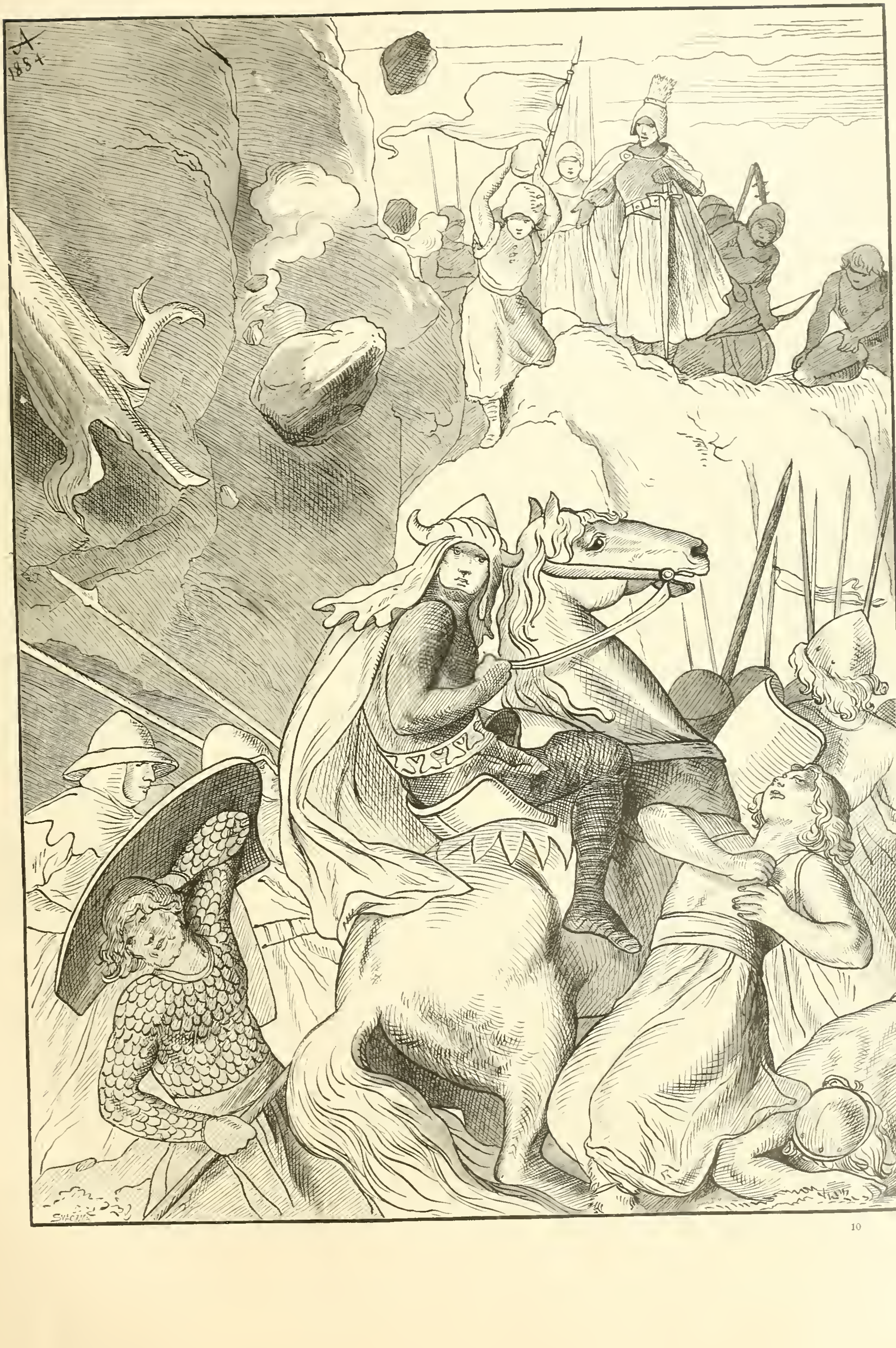
2 Víte věnce z polských květóv
svému vyprostiteľu!
Osenie sě (z)zelená,
proměnie sě vše!“

Rúče sě (vše) proměníše:
30 ajta, Beneš Hermanóv
tajno ľud v hromadu zve
protiv Sasíkóm!

Shlučechu sě kmetští ľudé
v lese pod Hrubú Skalú.
35 Však za oružie jmě cep
protivo vrahóm.

Beneš, Beneš v předu jede,
za niem veš ľud drážlivý:
„Pomstu! pomstu,“ volá, „všem
40 Sasóm pleňúcím!“

Ajta, hněvi uchvátichu
krutostú obě straně,
vzbúřichu sě v utrobách
rozezlených muž.

45 Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo:
vstanú kyji nad kyje,
kopie nad kopie!

Srazistě tu obě straně,
50 jakž by les v les sě valil:
jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečév.

Vzezvuče škřiek hrózonosný,
poplaši veš zvěř leský,
55 vše nebeská letadla
až po třetí vrch.

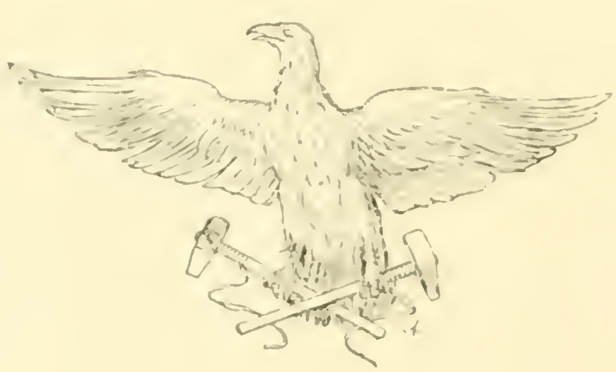
Rozlěha sě po úvalech
ot skalnatých (dřevných) hor
60 tu ráz kyjév, tu mečév
jak kot vetchých dřev.

Tako stásta obě straně
protiv sobě bez hnutia
na zasazenú patú,
na pevnú lýtkú.

65 Obráti sě Beneš vz horu,
kynu mečem na pravo:
tamo sě síla hrnu —
kynu na levo.

„I v levo buři sě síla!
70 Ot zad na skalnatý lom!“
I z loma vše kamenie
na Němce vrhú!

Jide pótka s chluma v rovňu:
i by Němcém úpěti,
75 i by Němcém prnúti,
i pobitie jim!

JAROSLAV

Úvod k Jaroslavu.

Od *Beneše* k *Jaroslavu* — jaky to nezměrný krok! Jaký rozlet v dálku a výši! V *Beneši* jen díly nepřátelských vlastí proti sobě zápasí, v *Jaroslavu* dva světy na sebe narážejí. V obou, jako též v *Oldřichu*, slaví česká nepřemoženosť vítězství: a v obou — v *Beneši* jako v *Jaroslavu* — děje se to vůči Němcům: avšak výprava pomsty značí v *Jaroslavu* zároveň útok sveřepé lačnosti po světovládě. Svět hmoty rozpoutává bouři, svět ducha ji rozptyluje.

Jaká stupnice v našich básních! V *Jelenu* útok jedincův proti jedinci, ve *Zbyhoni* boj o základ rodiny, v *Libušině soudě* sváda o domácí právo, v *Čestmíru* válka proti kmenové sobeckosti, v *Oldřichu* výprava proti národní nebratrskosti, v *Beneši* a *Záboji* obrana proti záškodnosti a panovačnosti cizinské, a v *Jaroslavu* zápas dvou plemen, arského proti mongolskému, obrovský, vinou Němců rozbuřácený zápas ruských, polských i českých Slovanů proti téže Asii, v níž a o níž na své vypuknutí čeká světový spor týchže ruských Slovanů proti anglickým Germanům: jak různé to naskytají se v našich Rukopisech motivy a jak sjednocené společnou myšlenkou, že v zápase jednotlivců, rodu, národu i vzdělanstva vždy v soudu i srdci lidském pronikne zápasník dobrý, že vínek oslavy vždy v úděl připadá bojovníku pro blahodatný záměr nadšenému, zápasníku věhlasnému a chrabrému!

A jaký zvláštní záměr zdá se v nich skrývati: v *Čestmíru*, v *Oldřichu*, v *Beneši* i v *Jaroslavu* vítězí svými vůdci ústřední kmen knížecích Přemyslovcův, a toliko v *Oldřichu* jest vůdcem Přemyslovec.

Při líčení dějinných událostí jest vůči nynější historické hyperskepsi nezbytno, spolehlivosť jejich krýti vahou proslulých autorit, a proto uvádíme naše dějepisce nejraději doslovně.

Rysy skutečně mohutnými nakreslil Palacký ve svých Dějinách (I, 2. str. 165 a nn. ve vydání z r. 1877) povahu nepřítele Jaroslavem na hlavu poraženého. „V dalekých Asie končinách, na severu říše čínské a na jihovýchodu jezera Baikala, u kočujících Tatarův a Mongolův, národu potud málo známého, ale dnešním Kalmykům srodného i ve všem podobného, počala byla r. 1202 děsným Temučinem, příjmím Čingischánem, a syny jeho, řečenými Džuči, Čagataj, Ügetaj a Tuluj, tvořiti se nová světovláda tak náhle a s tak neslýchaným zdarem, že dříve, nežli uplynul věk člověčí, již větší částka krajin a říší tehdáž na oboru světa známých byly v poslušenství jejím. Cokoli žilo národův, počna od moře japanského na nejzazším východu, až po moře Černé, ba po Siné moře na západu, všickni, nevyjímaje ani těch nejmohutnějších a nejslavnějších, podlehli bouři této, ana klopotem neodolatelným z krajin do krajin se valíc, rozdrcovala vše, co bylo silného, aniž ušetřovala slabých. Nebeské Číňanův říše neochránila věkostálá zeď její, stalať se první kořistí nových podmanitelův; veliký Chovaresmův stát, prostíravší se široko daleko mezi Čínou, Indií a mořem Kaspickým, vyvrácen jediným pochodem válečným, a města jeho, sídla osvěty znamenitě pokročilé, octla se v sutinách; a již 16. června 1224 krvácely na půdě evropské první křesťanští knížata v dešti střel tatarských. Vojska mongolská, zrutná i divoká jako hory a pouště, ze kterýchž se vyřinula, byla přece lépe učlánkována, i cvičenější a pohyblivější, nežli kterákoli vojska onoho věku. Do dálky, kam vojín křesťanský nestihnul leda za tři dni, Mongolec na chudém, ale křepkém a otrlém oři svém zaletěl třeba přes noc, i nabýval tudíž panství nejvíce překvapem: avšak o síle a postavení nepřátel svých vždy dobře zpraven byv, uměl chagan i půl milionu, ba i sedmkrát stotisíc bojovníkův vésti do bitvy, kdykoli za potřebné uznal, potlačiti převahou počtu nepřátely shromážděné. Ostatně střelba mongolská nebývala nikdy na chybu, a pronikala tak hluboko, že štít obyčejný málokdy jí odolal. Avšak ani ochotná poroba i oddanosť neuchránila před neznabohy těmito, ježto beze cti a víry lichotívali se k obětem svým co nejlaskavěji, sliby nejpěknějšími je upokojujíce, a potom celé hromady odzbrojených nelítostně ba s posměchy zabíjejíce.“ Hlavní povinností velikého chána bylo „podmaniti sobě celý svět, aniž pokoj míti leda s poddanými“. „Vojska jeho rozčlánkována jsou na tmy, z nichž každá počítá deset tisícův bojovníkův, každá tisícina rozpadá se na deset setnin, každá setnina na deset desátkův. Panuje pak v nich tak přísná kázeň a poruka, že dopustili se v desátku někdo čeho neslušného, celý desátek za to bez milosti na hrdle trestán bývá, ku př. dáli se kdo na útěk ze strachu, nedorazí-li zároveň jiným při útoku srdnatě, aneb nechali tovaryše svého padnouti v zajetí atd. Lidi však, zvláště cizí, zabíjeti, násilí jim činiti, je klamati a jmění jim bráti, nejen nepokládáno za nectné, ale sloužilo ku pochvale A jakkoli v celém národu mongolském nebylo ani jednoho svobodného člověka, nicméně i ten nejsprostší chlap mezi nimi měl se ještě za lepšího a osoboval sobě přednosť před šlechtici, ano i před knížaty jinorodými. Z líčení takového netěžko pochopiti, kterak a proč mongolská světovláda i rychle povstati i nedlouho trvati mohla.“

Začátky válek mongolskoarských vypisuje Palacký podotknutím, že smrtí velikého bojovníka i zákonodárce Čingischána r. 1227 „povýšen na stolici nejvyššího chána neb chagana syn jeho Ügetaj neboli Oktaj, nar. r. 1187. Ten r. 1237 obrátil své síly proti západu. Národ turecký Kumani čili Plavci (Polovci) rozutíkali se před ním, nejvíce do Uher, kdež od krále Bely IV. ochotně přijati jsou. Rusové tehdáž všude nesvorní, a věčnými knížat svých mezi sebou válkami vysílení, nemohli také odolati dlouho, jakkoli statečný byl odpor jejich. První padla v moc tatarskou Rjazaň (1237), potom Moskva, Suzdal a Vladimiř (1238), pak Perejaslavl a Černigov (1239), a konečně po dlouhém obležení dne 6. prosince 1240 staroslavný Kyjev, město tehdáž nejlidnější na severu Evropy, kteréž ale pochováno v sutinách se vší slávou svou.“ Jméno jeho i se jménem Nového Hradu nalezáme i v Jaroslavu. „A tu teprv křesťany na západě bydlící pojal strach, který množil se náramně, když se rozneslo, že dne 13. února 1241 i Sudoměř, a brzo na to i Krakov popelem lehnouti musely.“ Tateré sě v Polšče rozložichu, podotýká *Jaroslav*. „Nejstarší Čingischánův vnuk Batu, vrchní velitel výpravy ku podmanění Frankův (t. j. Europanův vůbec) vyslané, muž nad jiné Mongoly sice vzdělaný, rozumný a dobromyslný, ale z povinnosti nad míru přísný, ba ukrutný, rozdělil vojsko své, v němž až přes půl milionu branných lidí se počítalo, ve tři veliké proudy: jeden obrácen přes Polsko do severních Němec, druhý měl vraziti upřímo do Čech, a s třetím, ze všech nejsilnějším, obrátil se Batu sám proti Uhrům. Brzy ale zdá se, že dva první proudové, poplenivše krajiny Siraz, Lučice a Kujavy v Polště, a porazivše u města Opolí knížata Boleslava i Vladislava Sudomirského, splynuli zase dohromady (1. dubna) a hnuli se pak společně do Slez k západu. Hlavní vůdce oddílného vojska tohoto jmenuje se Peta, Čagatajův tuším syn nejmladší.“

Západní Evropa dívala se tomu všemu velmi nevzorně. „Obě hlavy křesťanstva, císař i papež, strojili útoky proti sobě vespolek v Italii, aniž se mnoho starali o to, co za Alpami se dálo; jen kříž prohlášen a kázán jest poručením papežovým na několika místech. Vrchní správa zemí německých svěřena byla Kunrátovi, synu císařovu, pacholíku sotva třináctiletému; a mezi knížaty německými nejevilo se o nic více svornosti a spojení nežli mezi ruskými a polskými, kteřížto davše se porážeti jedni po druhých, upadali všichni v porobu.“

Válka Mongolů vnikla za samy Tatry: nalit Uhřie v setniny sě shlukú, nalit oruženi s nimi střetnú, čteme v *Jaroslavu*. „Uherský král Bela IV. zasloužil zvláště poroky, kterýmiž již za živa stíhán byl, že nedbal opatřiti země své v čas, jakkoli mnohé výstrahy ho byly docházely. Palatin uherský, vyslaný na hranice, aby ostříhal soutěsky v horách Karpatských, poražen jest dne 12. března, a již o tři dny později, 15. března, zjevili se první jezdci tatarští až u samé Pešti; 17. března dobyto jest město Vacov a povražděni obyvatelé jeho všickni. Pak arci, když vojsko uherské od krále a bratra jeho Kolomana svolané shluklo se a vytáhlo proti zhoubcům, počali Tataři

couvati zase, a udatnost, kterou v bojných potržkách utkáni byli, způsobila takový ostrach mezi nimi, že Batu je sotva zdržel, aby nedali se na útěk všickni. Na rovinách u řeky Šajó (Slaná) strhla se na počátku měsíce dubna konečně bitva rozhodná, kteroužto Uhři jen svou nesvorností a nekázní ztratili; Batu pak dokázal brzy, že netoliko vítěziti, ale i vítězství užívati uměl, ano mu k podmanění celých Uher potom ani nového boje více potřebí nebylo.“

Jinak než císař i papež, jinak než Rusové neb Uhři opatřili se Čechové. „Český král Václav byl tuším jediný panovník na západě, který záhy poznav velikosť nebezpečí, napnul také záhy všecky síly své a národu svého proti němu; činnosť jeho v dobách těchto byla skutečně vzorná i vší chvály hodna. Nepřestávalť posly s psaními na vše strany rozesýlanými budili a volati sousedy blízké i daleké ku pomoci a k obraně společné; v horách pohraničných dal nadělati hrabné zásek a osadil je lidmi brannými; uvnitř zemi svých kázal na rychlosť opravovati hradby všech měst i hradův a klášterův, a to s takovou pilností a přísností, že i kněží, mnichové a žáci vůbec museli propůjčovati se ku pracem potřebným; do pevností těch, ježto měly sloužiti obyvatelstvu za outočiště, svážены z okolí jak potravy a zbraně, tak i poklady a vzácnosti všeliké; a když skrze kněží hlásán v zemi kříž, k obraně víry křesťanské, Václav sám ozdobil se jím mezi prvními, a horlením i příkladem svým způsobil to, že již dne 7. dubna mohl v čele 40.000 svých vlastních, a 6000 z Němec jemu ku pomoci přibylých bojovníkův dáti se v pochod z Prahy k Žitavě a do Slezska dolního, kamž tehdáž již vojsko mongolské hlavním proudem bylo se obrátilo.“

Po nešťastné pro křesťany bitvě na Dobrém poli u Lehnice, kde 9. dubna Poláci i Slezané poraženi jsou a kníže vratislavský Jindřich II. Pobožný, švat českého krále Václava I., i český kníže Boleslav, poslední Děpoltic, padli, a kde nepřítel oslábl, netroufali sobě Tataré čeliti hned zase českému vojsku čerstvému i hledali v útěku spásy, a pustivše naději do severu, obrátili se na jih, kdežto v čas potřeby měli outočiště u vítězného Batu. Byloť to nemalé štěstí pro Evropu, že tudíž odvráceni jsou od rozlehlých rovin severoněmeckých, na kterýchž již a jejich zázračně hbitá bylaby se stala neodolatelnou. Však uzřevše oni, že těžké vojsko české neumělo stíhati jich, zastavili se nejprv u Otmuchova, kdežto plenice okolí celé dvě neděle, pokoušeli se nadarmo prodrati se nahoru do Kladska i proklestiti sobě cestu skrze Krkonoše; potom pak bravše se k Ratiboru dále, zabavili se asi týden v někdejším „Holešicku“, t. j. nynějším knížetství krnovském i opavskem, až se jim podařilo na počátku měsíce máje nalézti u Opavy otvor, kterýmž do dnešní Moravy vniknouti mohli.“ Následek byl pro Čechy skvělý: vítězství olomoucké, které ke konci června r. 1241 dobyto jest a kterým náš národ k zachranění evropské osvěty tak platně přispěl.

Z Moravy obrátili se Tataři do Uher, tatarská vojska objevila se pak ještě i v Charvátsku, v Bosně a na pomoří dalmatském, ale ke konci března 1242 vraceli se zeměmi Srbů, Bulharů i Rumunů zase k východu.

Rod Temučinův (Čingischánův) udává Palacký dle Temučinovce Sananga Secena takto: otec Temučinův byl Jessugei, máti Ogelen Eke; manželka jeho Bürte Džušin a jiné; synové Temučinovi byli Džuči, Čagataj, Ugetaj a Tuluj. Džuči († 1226) měl syna Batu († 1255) a jiných více. Ugetaj, v Evropě pod jmenem Oktaj známý, stal se chaganem čili chánem r. 1229 a umřel 1241; vdova po něm Turakina Chatun; synové jeho Gujuk (Kajuk † 1246) a jiní. Po čtvrtém Temučinově synu Tuluj (Tuli) zůstali synové Möngke († 1259), Chubilai neb Kublaj (rozen 1215, umřel 1294), Chulagu neb Hulaku († 1264) a jiní. Nebyl tedy Chubilaj r. 1241 velikým chánem, a proč básník *Jaroslava* jeho jména užil, možno se domnívati, ale nemožno na jisto postaviti. Němečtí měšťané skutečně zabili dívku rodu vladařského (u Střely ve Slezsku), avšak nebyla to dcera tatarského chána, nýbrž vnučka kyjevského velkoknížete Michala Vsevolodoviče.

Jaroslav dle obecného mínění byl z rodu nynějších hrabat Šternberských. O rodě *pánů ze Šternberka*, majícím ve znaku hvězdu, praví Palacký, že podstatná „spojitosť rodinná počíná teprv *Divišem z Divišova*, kterýž od r. 1218 do 1224 dosti často připomíná se, r. 1220 až 1222 co kastelán prachenský, pak 1224 co nejv. maršálek. Královna Konstancie svědčila na smrtelné své posteli r. 1240, že koupivši někdy od Diviše z Divišova ves Komín v Moravě pro klášter tišnovský, zaplatila ostatek sumy trhové synovi jeho *Zdislavovi*, kterýžto v listině 6. Jan. 1235 a násl. jmenoval se ještě příjmím ze Chlumce, později ale, vystaviv na panství divišovském hrad nový, jejž nazval *Šternberkem*, od r. 1240 počal se psáti ze Šternberka, i s potomky svými, a po r. 1253, kdežto se stal byl ochranitelem Olomouce, postavil ještě druhý hrad téhož jmena v Moravě, známé nyní město Šternberk. Synové jeho byli *Albrecht, Jaroslav, Zdislav, Beneš, Diviš* a *Jan*; Albrecht a Jaroslav jmenují se v listinách od r. 1260 co svědkové často; onen zdědil moravské, tento české statky otcovy.

Kyjev, „matka ruských měst“, při Dněpru na ruském jihu, bývalo stolicí celé svaté Rusi; *Novým Hradem* prostranným jest míněn Novgorod Svatopolěský čili Séversk, nynější krajské město v gubernii černihovské. *Hostýn* (Hostajnov) u Bystřice na Novojičínsku nese posud na svém temeni kostel P. Marii zasvěcený a na svazích zůstatky náspů.

Jaroslav složen jest, jak *Libušin soud* a jak *Oldřich*, epickým veršem desítislabičným.

JAROSLAV.

I.

Věstuju vám pověst veleslavnu
o velikých pótkách, lútých bojech.

Nastojte, i veš svój um sbierajte,
nastojte, i nadivno vám sluchu:
5 ve vlasti, kdě Olomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoka,
nevysoka, Hostajnov jéj ímě:
Máti Božia divy tamo tvoří!

JAROSLAV.

II.

Dlúho vlasti naše v míře biechu,
10 dlúho obih mezi ľudem ktvieše:
ne ot vzchoda v zemiech búřa vstáše,
vstáše dceře dle taterska chána,
již křestěnští ľudé pro kamenie,
pro perly i pro zlato zabili.

15 Lepá Kublajevna jako luna
uslyše, že vlasti na záchodě,
v siech že vlastech ľúda mnoho žive:
otpravi sě poznat nravóv cuziech.
Na nohy tu skoči junóv desět
20 i dvě děvě ku próvodu jejé.
Nahrnuchu, čeho třeba bieše,
i vsedachu vši na rúčie koně:
i brachu sě, kamo slunce spěje.

Jako zora po jutře sě sěje,
25 kehdy nad mrkavy šumy vznide:
tako sě dci Kublajeva chána
rozenú i strojnú krású sieše.
Obvlečena bě vša v zlatohlavě,
hrdlo, ňádra rozhalená jmiese,
30 věnčená kameniem i perlami.
Diviechu sě Němci kráse také.

1884.

závidiechu bohatstvo jéj velím,
střežiechu jéj púti jejé drahú,
vypadnuchu na ňu mezi dřevy:
35 zabichu ju i pobrachu zbožie.

III.

Když sie slyše Kublaj, chám taterský,
če sè sta se dcerú jeho drahú,
sebra voje se všech vlastí valných,
tèže s voji, kamo slunce spèje.

40 Slyšechu to králi na záchodè,
ež chám spèje na ľudné jich vlasti:
srotichu sè druhý ke druhému,
i sebrachu převeliku vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
45 Na rovni (sè) valnéj položichu,
položichu i cháma zdè ždachu.

Kublaj káže všem svým čarodejém,
hadačém, hvèzdářém, kúzelníkóm,
aby zvèstovali uhodnúce,
50 kteraký by konec boj jmèl vzieti.
Sebrachu sè nalit čarodeji,
hadači, hvèzdáři, kúzelníci,
na dvè straně kolo rozstúpichu,
i na dlí trest črnú položichu,

JAROSLAV.

55 i ju na dvě póle rozčepichu,
prvéj póle ‚Kublaj' ímě vzděchu,
vteréj póle ‚králi' ímě vzděchu,
vetchými slovesy nad sím vzpěchu:
počechu tŕsti spolu vojevati,
60 i — trest Kublajeva svítězíše.

Vzradova sě mnostvie všeho ľuda,
prokní teče rúče k koniem svojim,
i do řad sě voje postavichu.

Křestěné ni světi neiměchu,
65 a hnachu bez uma v řady pohan
s takú pýchú, jakú sílu jměchu.
Tu sě prvý boj v hromadu srazi:
střely dščichu jako přieval s mrakóv,
oščepóv lom jako rachot hroma,
70 blsket mečév jako oheň búře.
Obě straně jarobujnú silú
druhá druzie postúpati bráni.

Pohany juž mnostvie křesťan hnaše,
i již by jim byli odoleli,
75 by nepřišli čarodeji v nově,
přinesúce ty tŕsti rozčepené:
Tateré sě vele zapolechu,
na křesťany ľúto vyrazichu.

tako krúpo je po sobě hnachu,
80 že je jak zvěř plachý rozprnuchu.
Tu ščít ležie, tu helmice draha,
tu kóň vleče v střemnech vojevodu,
tu sien ješutno v Tatary teče,
ande „Milosrdie!" pro Bóh prosí.

85 Tako Tateré sě rozrojichu,
vz křesťany daň četnu položichu,
dvě královstvě sobě podmanichu:
starý Kyjev i Nový Hrad prostran.

IV.

V skoře roznosi sě hoře v zemiech,
90 po všech vlastech ľud sbierati stanú.
Postavichu čtyřie valné voje,
obnovichu vrastvie s Tataríny.

Tateré sě hnuchu v pravú stranu.
Jak mrak črný, kehdy ledem hrozí
95 posúti úrody tučných polí:
tako by roj slyšán ot daleka.
Nalíť Uhřie v setniny sě shlukú,
nalíť oruženi s nimi střetnú;
a v ješuť by chrabrost, udatenstvie,
100 v ješuť vše jich drzostné vzpieránie!

JAROSLAV.

Sražúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu vše jich voje četné,
poplenichu vše, če v zemi bieše.

Otstúpi náděja vše křestany,
105 i by hoře hořa všeho věčše.
Vzmodlichu sě Bohu žalostivo,
by je spásal sich Tatar zlostivých:
„Vstaň, ó Hospodine, v hněvě svojem!
sprost ny vrahóv, sprost ny stíhajúciech!
110 Potlačiti chtějú dušu našu,
okľúčúce ny vňuž vlci ovce!
Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý!“

Tateré sě v Polšče rozložichu,
blíže blíž poplenichu vše vlasti,
115 dodrachu sě ľúto k Olomúcu:
bieda vstane tužšia po krajinách,
niče neby prosto pře pohany!

V.

Váleno deň, váleno deň vterý;
víeestvie sě nikamo nekloni.

120 Ajta, rozmnožie sě Tatar mnostvie,
jak sě množie večerní tma v jeseň!
I u povodňu sich Tatar ľútých
kolébáše sě voj křestan středem,

úsilno sè drúce k siemu chlúmku,
125 na němž Máti Božia divy tvoří.

„Vzhóru, bratři, vzhóru!“ vola Vneslav,
uderi svým mečem na ščít střiebrn,
i chorúhvú výš nad hlavú toči:
vše sè vzmuži, vše v Tatary vnoči,
130 srazichu sè v jednu sílu silnu,
vyrazichu jako oheň z zemè
tamo k chlúmku iz Tatar přemnostvie.

„Zpátečnými kroky chlúmkem vzhóru!“

Na podchlumí v šíř sè rozstúpichu,
135 k spodu zúžichu sè v ostru hranu,
v pravo, v levo pokrychu sè ščíty,
vz ramena vložichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.

„Mraky střel tu s hory na Tatary!“

140 V tom temná noc posula všu zemju,
rozvali sè k zemi i k oblakóm,
i zapřeti zraky zapolená
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustè tmè křestěné náspy vrhú,
145 náspy zakopané kolkol vrcha.

JAROSLAV.

VI.

Když na vzchodě jutro počínaše,
pozdviže sě veškren tábor vrahóv.
Tábor sien bě strašný! Kolkol chluma
až do nedozíráma daleka
150 na rúčiech tu koniech vňuž hemzechu,
nošúce na kopiech napíchané
hlavy křestan vz výš k chámovu stanu.
Shluče sě tu mnostvie v jednu sílu,
zamieřichu všici v jednu stranu,
155 i mknuchu sě prudko vz chlúmek vzhóru,
i vzúpichu škřiekem všestrašivo,
ež sě hory doly rozléhaly.

Křestěné na náspech všudy stáchu.
Máti Božia dodáše jim chrabrost:
160 napínáchu rúče tuhy luky,
i macháchu silno ostré meče:
i by Tatarovóm ustúpati.

I vzjětři sě národ Tatar ľútých,
zamiesi sě chám jich krutým hněvem.

165 V třie prudy sě rozstúpi veš tabor,
i hnachu třmi prúdy ľuto vz chlúmek.

Křestěné skácechu dřeves dvadset,
všech dvadeset, če jich tamo stáše:
přivalichu klády po kraj násep.

170 Již již Tateré sě v náspy hnachu,
škřiekem řvúce až do oblak strašno,
již sě jechu náspy rozkotati.

I svalichu s násep klády mocné!
Sie smačkachu Tatary jak črvy,
175 sdrtichu je ješče vz dál na rovni.

I by bojeváno dlúho kruto,
až noc temná konec bojém sdieše.

„Pro Bóh, aj nastojte, slavný Vneslav,
slavný Vneslav srazem s násep šípem!"

180 Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žížň utrobu kruto smáhše:
spráhlým hrdlem lzali rosnú trávu.

VII.

Večer tich tu projde na noc chladnu,
noc sě proměníše v jutro šero,
185 i v táboře Tatar kľudno bieše.

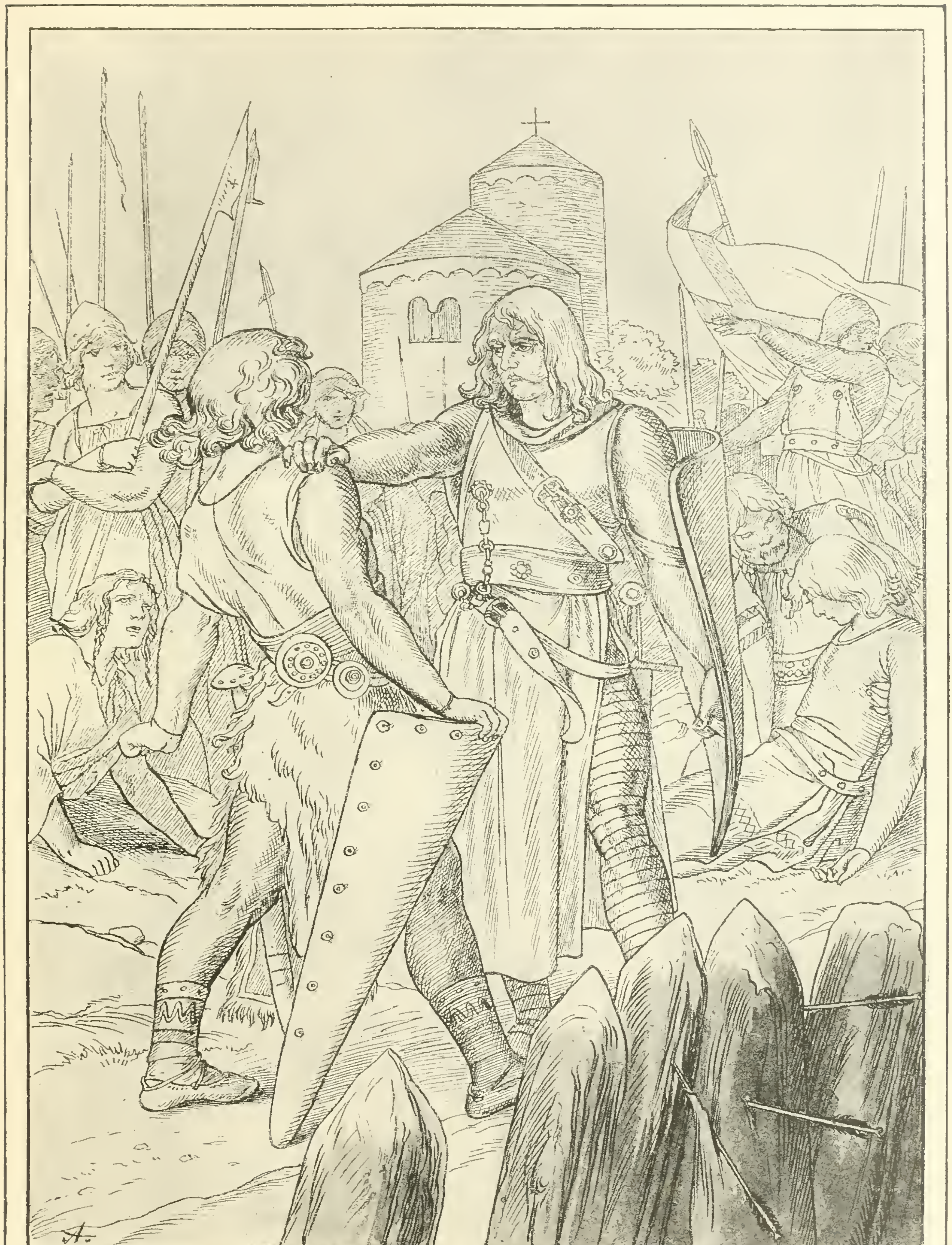
Deň sě rozhořieva na poledne:
křestěné padachu trapnú žížňú,

vyprażená ústa otvierachu,
pěvše chrápavě k Mateři Božiej;
190 k niej svá umdlá zraky obracechu,
żalostivo rukama lomichu,
ot země do oblak teskno zřechu.

„Nevzmožno nám déle žížňú tráti,
nevzmožno (nám) pro žížň vojevati!
195 Komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Taterech milosti ždáti!“
Tako řechu jedni. Tako druzí:
„Trapnějé zhynúti žížňú meča!
V porobě nám bude vody dosti!“

200 „„Za mnú, kto tak smyslé!““ vece Vestoň,
„„za mnú, za mnú, koho vy žížň trápí!““

Tu Vratislav jak tur jarý skočí,
Vestoňa za silně páži chvátí,
Die: „„Prorado, skvrno křestan věčná!
205 V záhubu chceš vrci dobré ľudi!
Ot Boha na milost ždáti chvalno,
ne v porobě ot svieřepých Tatar!
Nerodte, bratřie, spěti v pahubu!
Pretrpěchom najľútějé[j] vedro,
210 Bóh ny sílil v rozhořalé póldne;
Bóh nám sešle pomoc utajúcím.

Zastyďte sě, mužie, takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete!
Pohynem-li žížňú na siem chlúmce,
215 smrt sie bude Bohem zamieřena;
vzdámy-li (sě) mečém našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy.
Mrzkost jest poroba Hospodinu,
hřiech v porobu samochtiec dát[i] šíju.
220 Za mnú poďte, mužie, kto tak smyslé!
za mnú před stolec Mateře Božiej!"“

Jide za niem mnostvie k kaple světiej:
„Vstaň, ó Hospodine, v hněvě svojem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy!
225 Vyslyš hlasy k tobě volajúcie!
Okľúčeni smy ľutými vrahy:
vyprosť ny z osidl krutých Tatar,
i daj svlaženie utrobám našim!
Hlasonosnú oběť tobě vzdámy.
230 Potři v zemiech našich nepřátely,
shlaď je u věk a věky věkoma!"

Aj hle, na vznojeném nebi mráček!
Vzdujú větři, zahučie hrom strašný,
chmúráše sě tuča po všem nebi,
235 blsky — ráz! ráz! — bijú v stany Tatar:
hojný přieval prameň horský zživi!

JAROSLAV.

VIII.

Minu búřa. Voje v řady hrnú,
ze všech vlastí, ze všech krajin zemè
k Olomúcu chorúhvy jich vějú.
240 Těžcí meči po bocech jim visá,
plní túli na plecech jim řeheú,
jasní helmi jim na bujných hlavách,
i pod nimi rúčí koni skáčú.

Vzezvučaly hlasy rohóv lesních,
245 uderily zvuky bubnóv břeskných.

„Nalit, srážajevè stranè obè!“

Podvihaje sè mhla ote pracha:
i by pótka krutá, poslednějie.
Vznide chrest i drnket ostrých mečév,
250 vznide syket kalených střel strasný,
lom oščepóv, rachet kopí bystrých.
I by klánie, i by porúbánie,
i by lkánie, i by radovánie.
Krev sè valé jak bystřiny dščevy,
255 mrch tu ležieše jak v lese dřievie.
Siemu hlava na dvé rozcepena,
siemu srubené stè ruce obè,
sien sè kotie s oře pře druheho,
i sien zetivy své vrahy mlatí

260 jak po skalách ľútá búřa dreva:
siemu v srdce po jilce meč vtasí,
i siemu Tatarín ucho střieže.
Úh, by ryk, stenánie žalostivo!

Křestěné počechu utiekati,
265 Tateré je ľútým davem hnáti.

IX.

Ajta, Jaroslav jak orel letie,
tvrdú ocel na mohúciech prsech,
pod ocelí chrabrost, udatenstvie,
pod helmicú velebyster věhlas:
270 jarota mu z žhavú zrakú pláše!

Rozkacen hna jako lev drážlivý,
když mu teplú krev sě uda zřieti,
kehdy nastřelen za lovcem žene,
Tako zlútí sě, vz Tatary trčí:
275 Češie za niem jako krupobitie!

Vrazi kruto na Kublajevica:
i by pótka ovšem velelúta.
Srazista (sě) oba oščepoma,
zlomista je oba velím praskem.
280 Jaroslav, veš ve krvi s ořem zbrocen,
mečem Kublajevica zachváti.

ot ramene šúrem kyčlú protče,
takož' spade bezduch mezi mrchy.
Zarachoce nad niem túlec s lukem.

285 Ulečë sě veš lud Tatar lútých,
otmetáše dřevce sěhodlúhé,
pałováše tu, kto téci može,
tamo, otkad slunce jasno vstává.

I by prosta Haná Tatar vrahóv!

ČESTMÍR A VLASLAV

Úvod k Čestmíru i Vlaslavu.

[illegible] se kmetove, lechove a vlá- [illegible] ke svatemu Vyšehradu na slavný [illegible] tu soustředěnou a konsolidovanou; [illegible] vidíme jedinou, všemi Čechy uznanou [illegible] celé země.

Čestmír [illegible] opakem: vrchní moc jest ochromena, pražský [illegible] Neklan [illegible] pohany, odbojný podružný lucký kníže [illegible] se vítězstvím nad Prahou. Čechy jsou rozštěpeny; [illegible] pražskému přestolu zachytil se již silným kořenem i v území [illegible] knížectví: stotvorná síla českého lidu, přední bašta proti germanské záplavě, ocitla se v největším nebezpečí: tu vznáší Neklan [illegible] i zkušeného vůdce Čestmíra úkol, by úpadek vrchní moci [illegible] a tak její sílu i sílu národa vzpružil. Čestmír duchem i [illegible] vítězí, a s ním — jako *v Libušině soudě, v Oldřichu, v Beneši* a *v Jaroslavu* — vítězí hvězda nadvltavských Přemyslovců, [illegible], aby ze kmenů stvořili národ a z rozdrobených krajin [illegible] mocnářství.

Čechové zdáli se dobře si býti vědomi velikého významu, jaký myšlenka *Čestmíra* pro ně do sebe měla. Máme toho závažné doklady. Naše kroniky Kosmova, Dalimilova, ano ještě i Hájkova se o válce Pražanů s Lučany nápadně šíří, a, což obzvláště obdivno, již stará [illegible] zmocnila se událostí té: ještě za Dalimilových dní nalézal se u svatého Víta na Rajském dvoře obraz k ní se vztahující.

František Palacký ve svých Dějinách českých (I. z r. 1876, str. 108 a násl.) vypráví nám, že panování Libušina chotě Přemysla Oráče [illegible] dějepisci se vší pravdě podobností klade se do první čtvrti VIII. století, čili do věku Pipina Heristalského i syna jeho Karla Martella; kdy ale panovati počal, dlouholi živ byl, i kdy a kterak život svůj skonal, udati nelze. A ještě méně ví se o životu a skutcích potomkův a nástupcův jeho na trůnu českém. O nich s důkladem naprosto nic vypravovati se nedá, než pouhá toliko řada jejich, v suchém popisu jmen panovníkův, kteří po Přemyslovi až do polovice IX. století Čechami vládli. První zajisté po něm panoval *Nezamysl*, potom *Mnáta*, *Vojen*, *Unislav*, *Křesomysl* a *Neklan*, konečně *Hostivít*, otec *Bořivoje*, prvního křesťanského knížete. V řadě této jen jediné Neklanovo jméno do paměti lidu našeho hlouběji se vrylo, a to ne tak vlastní jeho zásluhou, jako raději příčinou chrabrosti *Čestmíra* vojevody, vítězitele nad nepřítelem jeho Vlatislavem knížetem luckým. „Že kníže ten", pronáší se Palacký dále, „také z Přemyslova rodu pocházel, jest i pravdě podobno, i od starých letopisců již seznáno. Hrdý a boje milovný duch jeho činíval ho sousedstvu obtížným, zvláště pak Neklanovi dobrotivému. Když posléze opět do Pražska válečně vpadl, poslal Neklan proti němu svého [illegible] vůdce Čestmíra. Tu v krvavé bitvě Vlastislav poražen a zabit." „Však stalo se také, co nám báseň zamlčuje, „i Čestmír [illegible] umřel na rány, které toho dne podnikl. Knížectví lucké dobyto a ku pražskému opět připojeno."

Dle [illegible] Vlad. Tomka dobyl Čestmír vítězství svého před r. 843. Podobně kladli je jak Fr. Palacký (v díle Geschichte aus Böhmens Vorzeit z r. 1845 na str. 73), tak Václav Nebeský ve svém Kralodvorském rukopise (v Časopise Českého musea na str. 378) do první polovice IX. století.

Dle výpisu [illegible] Tomka v Časopise Českého musea 1858) [illegible] Čechů plemeném prvotně [illegible] vládli „[illegible] prvotně [illegible] jako svým [illegible], jen že [illegible] o panství. Kníže český nepa- [illegible] tmou noci;" [illegible] „devatero žup [illegible] bez [illegible]. Těmito župami byly župa pražská, [illegible], řipská, [illegible] župa, jež s pozdější [illegible] pak Mezilučí, [illegible] župy [illegible] mezi Labem a Vltavou Rokytensko a župa po březích [illegible] k Sázavě rozložena. Jinak než v těchto devíti [illegible] Tomka [illegible] pohlavárové [illegible] nebo [illegible] pod vrchní mocí knížete, kte- [illegible]." A jak [illegible] Neklanovy [illegible] Vlaslav [illegible] *Čestmír*.

[illegible] Lučan, [illegible] Kosmy [illegible] stranách [illegible] Žatec [illegible] k západu [illegible] Sch- [illegible] Kralové Vor [illegible] hradiště [illegible] Zl [illegible] M [illegible]

[illegible] *Záb* [illegible] *Čestmír* [illegible]

sídlem země. Cosmas uvodí již první nástupce Přemyslovy, knížata pohanská, jmenovitě Neklana, se sídlem v Praze, ne bez staršího dokladu; neboť i báseň ve Kralodvorském rukopise o válce mezi Neklanem a Vlastislavem luckým nazývá Čechy strany Neklanovy Pražany, patrně proto, že jméno Prahy již tehdáž ponenáhlu zastínilo starou slávu Vyšehradu."

Letopisec *Kosmas* jmenuje vítězného reka naší básně, vojevodu Čestmíra, *Tyro*; *Rýmovaná kronika česká Dalimila* tak řečeného nazývá jej podle Nebeského *Štír*, podle Jos. Jirečka (v III díle Pramenů dějin českých) *Styr, Tstyr, Sstyr, Stir*; Václav Hájek z Libočan píše jeho jméno *Sstyr* (= *Štýr*). Mohyle našeho hrdiny říkali ještě za Kosmy *mohyla Tyrova* (hrob Tyrův) a v Dalimilovi (II. čís. Památek staré literatury české na str. 32) čteme:

> Vece Styr: Učiň mi tak velký [illegible],
> jenž by uzřěl veš Chýnov;
> chciu sě rád s Lučany biti,
> a v tom boju chciu rád sniti."

Dle toho strhla se rozhodná bitva na výšině u vesnice Turska blíže vsi Chýnova nad Libšicemi. Kralovédvorský rukopis nemá však turského bojiště na mysli: kdežto je Tursko jen asi čtyři hodiny cesty od pražského hradu vzdáleno, táhnou Čestmírovy voje od časného rána do pozdního večera [illegible] do krajiny Kruvojovy, kde z jeho hradu Vojmíra a jeho dceř vysvobodí, a teprve potom vytrhnou dále na knížete Vlaslava. Ani krajinné popisy, jež nám báseň *Čestmír* podává, nehodí se na lěčinu tur[illegible]. Josef Jiří Meinert, spisovatel rozpravy Die Königinhofer Handschrift (1819), hledal hrad Kruvojův v poloze vsi Vlastislavi, Vojmírovo obětiště na Hromolenu a bojiště u Teplice, Věnceslav Alois Svoboda, překladatel našich rukopisů do německého jazyka, nalézal ve svém s Hankou r. 1829 vydaném díle *Kralodvorský rukopis* bojiště poblíže Ječek [illegible] mezi býv. Rakovnicka nebo ve směru Postoloprt na býv. Žatecku ležících. Josef Matyáš hrabě z Thunu vyslovuje na str. 73 díla Geschichte aus Böhmens Vorzeit (1845) domněnku, že krajina v Čestmíru popsaná, již vojsko po svém prvním přenocování až ke Kruvojovu hradu a pak až k bitvě s Vlaslavem projde, obraznosti více než [illegible] poskytuje, aby si jeviště myslil v údolí Oharky u Klášterce, takže čas v básni vytčený, jehož voje potřebí měly, by od Kruvojova hradu k obětní skále a odtud na bojiště na úpatí hory dorazily, souhlasí dle hr. Thuna s dobou, již statný chodec potřebuje, by od hradních zřícenin himelštejnských ke skalám purberským, osaměle stojícím, a odtud do Vintířova na konci pohoří došel, kde zcela o samotě stojí značný vrch, jenž úplně se k tomu způsobilým jeví, by jej Čestmírovi vojínové devětkrát byli obešli.

Rýmovaná kronika česká Dalimilova (čís. II. Památek staré literatury české, na str. 31) naproti tomu vypráví:

> Zlu[illegible] Neklana knez žatecský,
> Vlastislav, ten krásny, děcský.
> Obdržě na Pražěch dva boje,
> i sěde na Vlastislavi, neprietel [illegible] nelo[illegible]e.
> To město bieše postavil,
> nad nim tvrdý hrad ustavil
> Mezi Přiłokem a Lovošem [illegible],
> po kn[illegible]u Vlastislavovi město slovieše.

A Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české z r. 1541 [illegible] k r. 855 [illegible], že to město jestli [illegible] Trebenic [illegible], a [illegible] na tom místě stojí Wes [illegible] Wlastislaw [illegible] Hrad [illegible] kterýž slove Skalka."

Ves Vlastislav stojí posud pod Kr[illegible] českého Středohoří Milešovkou [illegible] též již poněmčenou, malé [illegible] v království Českém r. 1880 pouze 28 obyvatelů v [illegible], kde to Skalka ve 12 [illegible] 78 obyvatelů čítá. Palacký otiskl ve svém [illegible] království českého na str. 47 při Vlastislavi [illegible] starý hrad, [illegible] se znamenitou [illegible]. Na nové generální [illegible] obě místa německými názvy *Watislaw* a *Skalken* [illegible]. Jan Erazim Vocel považuje ve svém *Pravěku země české* (1868) [illegible] nepodobné, že Kralovédvorský rukopis [illegible], že naše báseň [illegible] krajiny vlastislavské [illegible]. V [illegible] vsi Vlastislavi [illegible] pahorku [illegible] ostatky [illegible] se [illegible] obrazy, [illegible] kterým [illegible]

[illegible] Českého musea z r. 1853 na str. [illegible], [illegible] Václav Nebeský [illegible] *Čestmíra* [illegible] *Čestmír* [illegible]

[illegible] *Čestmíru* [illegible]

Čestmír i Vlaslav.

I.

Neklan káže
vstáti k vojně,
káže kniežeciemi slovy:
„Protiv Vlaslavu!“

Vstachu voje, 5
vstachu k vojně,
vstachu na kniežecie slova
protiv Vlaslavu.

II.

Holedbáše sě Vlaslav kněž
vícestviem nad Neklanem, 10
nad slavným kněžem,
púštiaše meč i oheň
v krajiny Neklaniny,
i hlásáše
nad hrabivými meči 15
svojich vojnóv
pohaněnie Neklanu.

ČESTMIR I VLASLAV.

„V boj, Čstmíře, vedi mé sbory!
Hadlivě ny pozývá nadutý Vlaslav!“

I vsta Čsmír i vzradova sě,
radostně snė svój ščít črn dvú zubú,
i sně se ščítem i mlat i nepronikavý helm.
Pode vše drva vložie oběti bohóm.

Bujno zvoláše Čsmír na voje:
„Vskoře!“
Voje v řady jdú,
i tažechu před sluncem záhe,
i tažechu přes veš deň
i po slunci.

„Tamo k pachrbu!“

Ata, se valé dým po dedinach
i po dedinách stenánie žalostivých hlasov!

„Kto sežže dědiny?
i kto rozplaka vaše hlasy?
Kto?
Vlaslav?
Poslednie budi jeho vrastvo!
Pomstu i pahubu voji moji naň nesú.“

Otvececchu vojevodě Čstmíru:
40 „„Kruvoj!
Kruvoj škaredý otehnáše stáda,
i sdieše hoře v dědinách
ohněm i mečem!
Vše,
45 če plzno bieše,
potře jeho zloba krutá,
i zaje vojevodu nám!““

I zazli sě Čstmír na Kruvoj.
Z širokú prsú
50 zloba sě mu rozevře
po všech po údech.
„Vojni,“ vece,
„z jutra záhe
rozpálímy k(r)utosť všu!
55 Pohovte zemdleným údóm!“

III.

Stojá hory v pravo,
stojá hory v levo:
na jich vrcholy na vysoké[j]
zírá jasné slunéčko.

60 Horami zdě otsud,
horami tam ottud
tahú voje:
bitvu v sobě nesú.

„Aj, tamo k hradu,
65 hradu na skále!
tamo,
kdě Kruvoj vězí Vojmír
i jeho lepú dceř,
jež zaje v hustě lese
70 tamo
pod šedú skalú!
I pohaně Neklan kněž!
Kruvoj Neklanu oběce vieru,
i podáše věrnú ruku:
75 obak hlasem tiem i rukú tú
uvádieše biedu na ľud!
Aj, vzhóru! k vyšňu hradu!
aj, k hradu, voji, tecte!“

I zamiesichu sě voji,
80 i hrnuchu sě k hradu
po slovech udatna Čstmíra
jako ledovití mraci.
Pokrychu sě předni
— ščít na ščít —.

85 zadní zapierachu sě na kopie
i v drva u přieč zasazená za drva.
I výš nad vršinú lesa
drnkachu meči jich v hrad,
běsnichu protiv mečém z hrada tesajúciem.

90 Řváše na hradě Kruvoj řváníem býka,
řváše chrabrosť v svoje ľudi,
i meč jeho padáše v Pražany
jako drvo se skály
a po horách mnoho silných dubóv.

95 Tako ke hradu sě shluče Neklanových vojnóv.

Velé Čsťmír: „Z zad udeřiti na hrad!“
Velé: „S předa přeskočiti hradbu!“

Ajta,
drva vysokorostlá
100 v hustotě pod skalú
přiklonichu k pevnéj hradbě,
po drvech by sě válely klády
nad hlavami vojém!
Aj, pod nimi s předa postavi se silných,
105 muž k mužu:
sě týkáchu
druh druha
širokýma plecema!

Drva vložichu na ráme,
110 přieč i v dél je spevnichu úžemi,
i podstavichu sebe-dlé dřevce.
I vskočichu muži na sie drva,
rozložichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
115 Vskoči řad třetiech na vteré,
čtvrtých na třetie,
i pátých,
až k vrchu ku hradovu,
skad hořechu meče,
120 skad sypěchu střely,
skad sě řútichu búřiecie klády.

Aj, prúd Pražan jarno přese zdi teče,
zachváti všu sílu v tvrdě hradě!

„Vstup, Vojmíře, vstup s milú svú deerú,
125 pokroč z věže ven
vz rané blaho tamo na skálu!
Na skále uzřieš krváceti Kruvoj
pod sekyrú mestnú.“

Vznide Vojmír v blahodějné jutro,
130 vznide se svú deerú lepotvornú;
i zře krváceti vrah svoj Kruvoj.

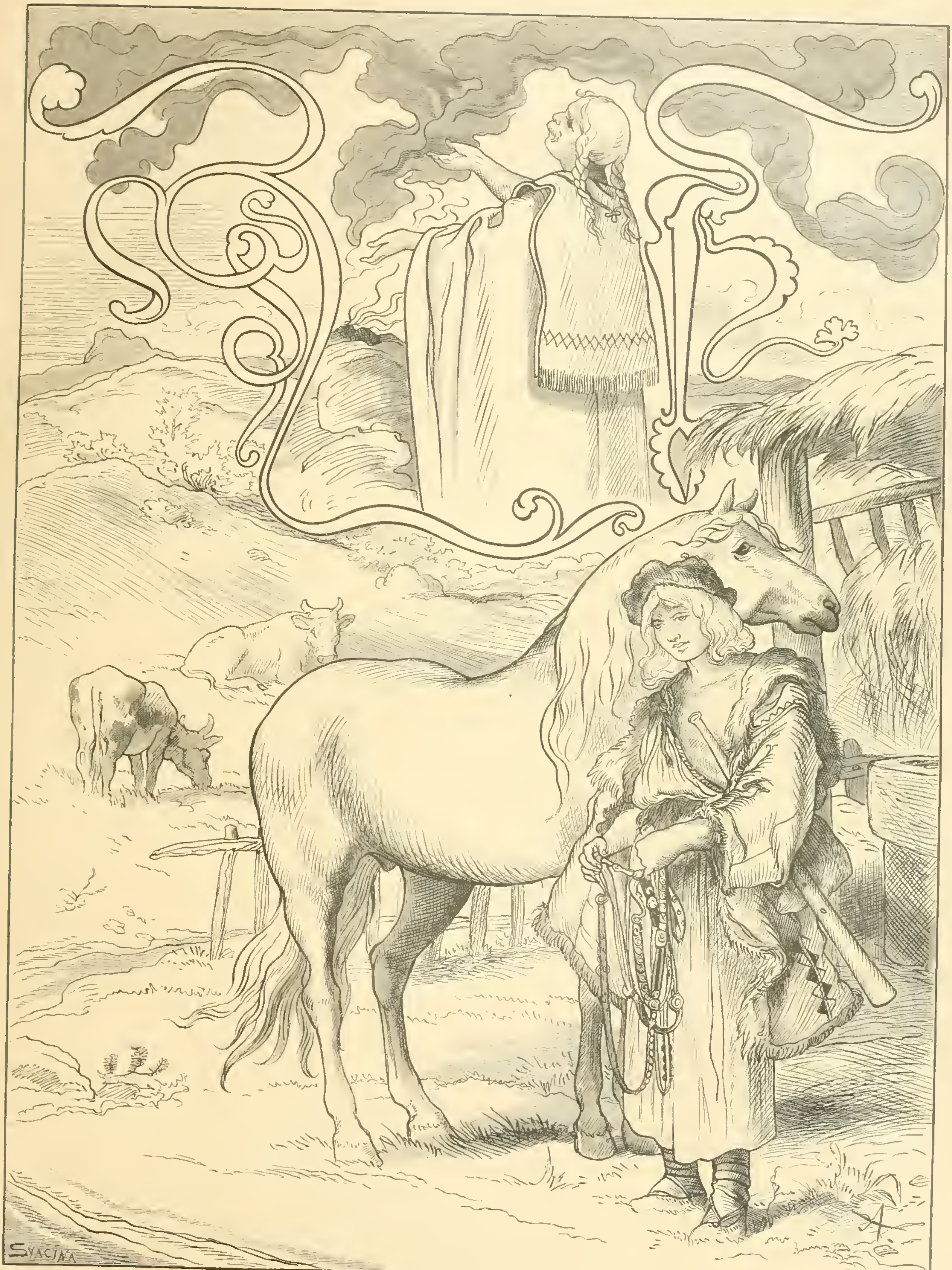
I posla Čstmír kořisť vratno ľudem:
s kořistú vrace sè lepá dèva.

IV.

I chtieše Vojmír obèť vzdáti bohóm
135 v siemže miestè, v siemže kroce slunce.
„Vzhóru, Vojmíře!"
vece mu Čstimír.
„Naši kroci chvátajú
vícezit nad Vlaslavem.
140 Prodli v službě bohóm!
Bozi chtèjú stepati Vlaslav.
Kehdy slunce dokročí poledne,
jesť nám dokročiti na sie miesto,
kdè „Vícestvie!" hlas vojsk našich vzhlásá.
145 Veť ti zbraně vraha tvého: pojdi!"

Vzradova sè Vojmír velevele,
vzvola (s) skály hlasem v lese hlučným,
z mocna hrdla vola k bohóm tako —
i vztřasú sè drva šira lesa —:
150 „Nezjařte (sè), bozi, svému sluze,
ež nepálí obèť v dnešniem slunci!""

„Dlužna obět bohóm,“ vece Čestmír,
„a nynie nám na vrahy pospěti!
Nynie vsedni ty
155 na rúčie koně:
proletni lesy
jeleniem skokem
tamo v dúbravu!
Tam s cesty skála
160 bohóm zmilená:
na jejé vrchu
obětuj bohóm,
bohóm, svým spasám,
za vícestvie v zadech,
165 za vícestvie v předě!
Neže sě poznaje,
že slunce pokroči
na tvrdosti nebes:
stúpíš tamo na miesto!
170 A neže slunce postúpí
vterým krokem
i krokem třetiem
nad vršiny lesné:
dojdú i vojé tamo,
175 kdě obět tvoje pověje
v slúpech dýmu:
i pokoří sě vše vojska,
tudy jdúce!“

I vsede Vojmír
180 na rúčie koně.
proletě lesy
jeleniem skokem.
tamo v dúbravu
na dráhu k skále:
185 na vrše skály
zanieti oběť
bohóm. svým spasám.
za vícestvie v zadech.
za vícestvie v předě.

190 Jim obětova kravicu bujnu..
srst č(rv)ená po nie sě lsknieše.
Jal(ó)vku siu kúpi ot pastuchy
v úvale tam u vysokéj trávě.
dada za ňu kóň i s uzdú.

195 Plápoláše oběť.
I blížíše sě voj k úvalu.
i z úvala vzhóru v dúbravu.
Voji.
ozvučení hlukem.
200 jdú po jednom.
oružie nesúce.

Prokní,
jda kol oběti,
bohóm slávu hlásaše,
205 i zacházeje,
zezvuče nemeškaše.

I kehdy docházéše posleda vojév,
vskoči Vojmír na svój rúčí komoň.
Tučné kýty i plece naloži
210 sesti jezdcém za voji.

V.

I jdieše vojska
vsemi kroky slunce
až pod polednie slunce.
Tamo na rovni
očekavaše jie vojivný Vlaslav.
Ot lesa k lesu stáše jeho sila,
sila stáše pětkrát věcsie Pražan!
Jako z mračen z niej vznikaše jeket,
lánie psóv přemnoha mnostvie.

„„Trudno nám váleti s těmi vrahy;
kyj palicu málo kdy zadrží.““
Tako Vojmír. Na čeze Čstmír vece:

„Věhlasno to v súkromí mluviti,
věhlasno, sè hotovati na vše!
225 Čemu čelo protiv skále vzpřieci?
Liška oblúdí túr jarohlavý.
Zdè ny vidèti Vlaslavu s hory:
rúče dolóv kolkol vrcha sieho,
by v zad byli, kto u předè běchu!
230 Opač chody tako dolem hory!“

A sie sdieše Vojmír i sdieše Čsmír:
i hrnu sè vojska kolkol hory,
i hrnu sè vojska devietikrát.
Tako vrahóm vzmnožichu svá čísla,
235 tako vrahóm vzmnožichu jich strachy.

Rozstúpichu sè po nižniem chvrastí,
by sè lsknula braň jich v zrace vrahóm:
i by leskem naplněma hora.

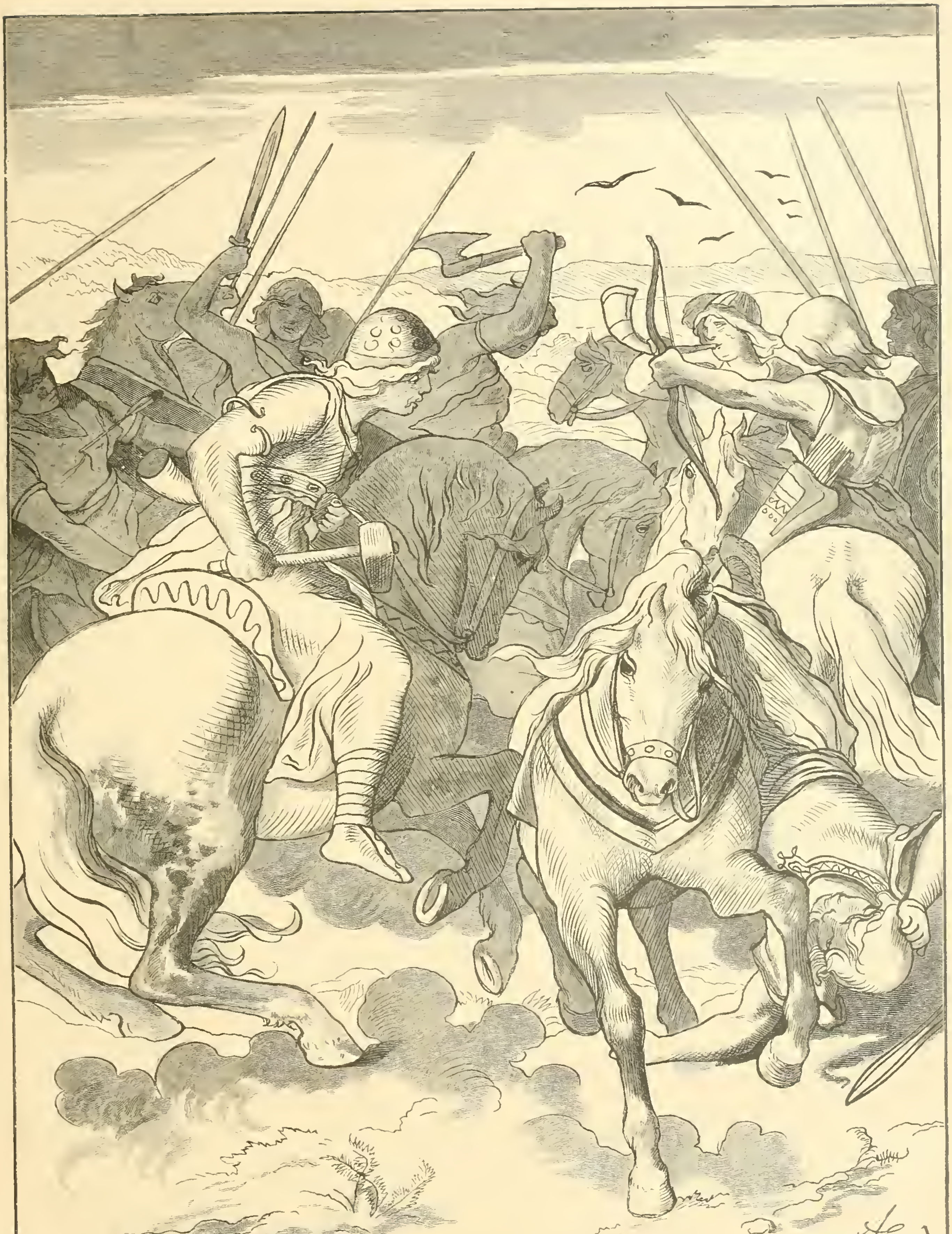
Nalit vyrazi Čstmír se zástupem,
240 zástup sien bě čtyřie hlukóv četný.
S niem ze stienóv lesniech
vyrazi
Třas.
Třas osede četné voje vrahóm:
245 „V zad!“ —
v zad

Strach i jim bi ze vša lesa:
rozprnú sě řady semo tamo.

Vojmír vnoči na ně chrabrú rukú,
250 i zastúpi úval na vzchod na pól —
v bok sě stavi protivo Vlaslavu.

Aj, řičie les řváníem iz úvala,
jak by hory s horami válely
i vše drva v sebe rozlámaly!

255 I vyskoči Vlaslav protiv Čsmíru,
i vyrazi Čsmír proti Vlaslavu
v ľútú seč:
ranú, opět ranú
srazi Vlaslav dolóv.
260 Vlaslav strašno po zemi sě koti,
i v bok, i v zad —
vstáti nemožieše:
Mořena jej sipaše v noc èrnú.
Kypieše krev ze silna Vlaslava,
265 po zelené trávě v syrú zemju tece.
Aj, a vyjde duša z řvúciej huby,
vyletě na drvo,
a po drvech semo tamo,
doniž mrtev nesžžen!

Ulekú sè u Vlaslava súcí.
Úpèchu:
„Vzhóru! na stráň otsud!
skryto před Čsmírovým videm,
275 před Čsmírem Vlaslavobojcem!“

Zevzní „Vícestvie!“ k Neklanu radostnu uchu,
i zračí sè kořist Neklanovu radostnu oku.

LUDIŠE I LUBOR.

Úvod k Ludiši i Luboru.

[illegible] *Ludiše i Lubor* oslavuje vítězné [illegible] v sedání [illegible] knížete [illegible] oslavováním. Velebí se v ní zač[illegible] [illegible] i v bojovném [illegible] cvičená síla, [illegible] tak nezbytně potřebná k obraně proti nepříteli. Báseň jest výstrahou i povzbuzením zároveň. [illegible] neustále hrozí válečná bojovnost, a proto [illegible] [illegible] silou [illegible] státi nastrojeni s věcí [illegible], [illegible] v boji zkušený [illegible] překonati. Hlavní průběh u *Ludiše* tvoří [illegible] [illegible] [illegible] české [illegible] odvěké protivenství Slovanů i Němců, [illegible] [illegible] v Beneši a hlavně v Záboji [illegible].

Sedání [illegible] bohatýrský souboj rytířský [illegible] [illegible] [illegible]. Po [illegible] dosti [illegible] *turnaji*, avšak [illegible] *tjostu*. *Sedání*, *tjost* i *turnaj* jsou [illegible] válečné, avšak [illegible] nelze [illegible]. Hlavně [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ozbrojený [illegible] koňmo na [illegible] [illegible] stran; ale při *turnaji* bojovalo se, jako při nynějších [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] hromadně, kdežto při *tjostování* [illegible]. *Tjostiren*, starofrancouzský *jouster*, vlašský *giostrare* [illegible], jako [illegible] souboji, toliko [illegible] proti [illegible]. Jako tjost jest [illegible] *turnéj*, *klání*, *kolba*, *kol* [illegible]. *Turnier*, [illegible] [illegible] *turnei*, starofrancouzský *tournoi*, latinsky *torneamentum* (neb *hastiludium*) původu [illegible], *sedání* však původu [illegible] k slovanskému [illegible] bohatýrského [illegible] [illegible] slovanské technické výrazy [illegible] užívané, jak to [illegible] *O Štilfridovi*, [illegible] 15. století [illegible] [illegible] *Výboru z literatury české* II. 1868, str. 3[illegible] otištěném [illegible] jest.

Bratří Jirečkové Josef a Hermenegild sestavili ve svém spise *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (1862 [illegible]) [illegible] dokladu k tomu, [illegible] starých památkách o sedání nezřídka [illegible]: v [illegible], u [illegible], v Pasionále, v Knize Rožmberské, v Řádu práva zemského, v Majestas Carolina, u Ctibora z Cimburka a [illegible] Že[illegible] [illegible] právní knihy ve 14.—15. věku o sedání [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]: 1. *dobrovolné sedání*, *cvičné souboj koňmo* [illegible], 2. *sedání soudní*, které, [illegible] [illegible] u [illegible] germánských a románských, [illegible] [illegible] [illegible] (Ordalie), při [illegible] [illegible] *plamen právo zvěstující a posvátně očisťující voda* [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] z [illegible] víry [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Kdo v souboji [illegible], vyhrál [illegible]. Svatý Václav [illegible] [illegible] Zlickým [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] svatováclavské. *Jaroslav* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Kublajovými a Tatary rozhodující bitvu *v souboji koňmo s mečem v ruce*.

Slované byli [illegible] [illegible], že ve válce kromě [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] kromě [illegible] síly rozhoduje také *tělesná obratnost a umění zacházeti s výzbrojem* (sečnou, [illegible] [illegible] koní), [illegible] [illegible], jehož toliko [illegible] nabyti [illegible]. [illegible] *Záboj* vypravuje [illegible] o mládencích, které [illegible] i [illegible] i [illegible] *učili* [illegible], a *Čestmír* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obyvatelích; a [illegible] [illegible] na [illegible] dobrovolně, cvičně [illegible] v nich [illegible] užíváno [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ve [illegible], [illegible] nebezpečí hrozícím zápase [illegible] *dvou* osob, [illegible] [illegible] byly, projevují [illegible] [illegible] a k platnosti [illegible] vlastností *jednotlivců*, jejich obratnost a rychlost, [illegible] [illegible], [illegible] bystrost, [illegible] a [illegible], kterých [illegible] bojovníci [illegible] [illegible] měli [illegible] v [illegible] [illegible] vlastnosti [illegible] rozhodovaly. Sedání [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jednotlivců [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *v zástupech* [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] šlechta česká [illegible] [illegible] ve *hromadných* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] s nimi německý rytíř Ojíř z Fridberka [illegible] a [illegible] v české rytířské kruhy cestu raziti [illegible] [illegible] Ojířův důvěrný [illegible] král Václav I. (1230—1253), tyž vynikající Přemyslovec, který k [illegible] porážce Tatarů tak [illegible] přispěl. Král chtěl [illegible] [illegible] [illegible] článek v dlouhém řetězu svých [illegible]. František Palacký [illegible] o tom ve svých *Dějinách* (1877, I. 2. str. 147): „Za [illegible] [illegible] kralování *Václava I.* přihodily se v Čechách, co do [illegible] [illegible] národního i státního, nemenší důležité změny, [illegible] [illegible] [illegible] jeho Přemysl Otakar I. byl působil, [illegible] [illegible] [illegible] směru. Otakar I. byl [illegible] nově [illegible] [illegible] v politickém ohledu, Václav chtěl [illegible] [illegible] mravné; [illegible] [illegible] právní a nové zákony [illegible], tento *vnadil národ svůj k novým mravům, obyčejům a oblibám*; když [illegible] [illegible] [illegible] samostatnosti politické *naproti Němcům*, [illegible] *připojiti k nim* opět svazky [illegible], a [illegible] i trvalejšími, [illegible] [illegible] [illegible] a potřeb *netoliko vzdělanosti, ale i přepychu*. Král Václav však v ohledu tomto sotva více činil, [illegible] postavil se [illegible] [illegible] [illegible] pohybu, [illegible] [illegible] národu českého v [illegible] [illegible] nutnosti se [illegible]. [illegible] stát, *nemaje za hranicemi ničeho více se obávati*, požíval skrze celý věk člověčí pokoje [illegible], [illegible] duchovní [illegible] a [illegible] brzy [illegible] se po [illegible] pokoje, [illegible] vzdělanosti, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], leda z Němec, z Italie a Francie. S druhé strany zase [illegible] [illegible] nad [illegible] země stálejí upevněný byl mocnou [illegible] [illegible] v západních Němcích, kdežto tehdáž stěhování [illegible] [illegible] [illegible] touhou téměř všeobecnou."

Do Čech tlačili se tedy cizáci, čehož v [illegible] [illegible] [illegible] sousedy, do takové míry nebývalo, a turnaje přinesly s sebou [illegible] jiné zlo do země: šířily sklon k nádheře, k [illegible] povrchnímu lesku, k rozmařilosti; šlechta chudla i chřadla. [illegible] Dalimil (v *Pramenech českých*, III, 1. [illegible] 3. na str. 178.) naříká, že [illegible] *dobří turnějníci* v boji [illegible] *praví špatníci*, a [illegible] se, pročež byli Čechové tak chrabrými, [illegible] klání neznali, nýbrž [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *cvičný souboj* pěstovali. *Ludiše* hlásá: [illegible] [illegible] [illegible] toliko cvičenými bojovníky, avšak ani to nestačí: jest potřebí [illegible] [illegible] byli [illegible], jehož nevypěstoval rozmařilý [illegible], [illegible] [illegible], slovanský, [illegible] [illegible]. Ne [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ochrance vlasti, a [illegible] knížetem [illegible] [illegible] [illegible] junáctvo ne na lehké rytířské hry, ale [illegible] [illegible] *sedání* povolává.

Kdo byl tento [illegible] *zalabský* [illegible] [illegible] Lubor a [illegible] [illegible] bojníci: kdo krásná Ludiše, [illegible] [illegible] vůbec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], o kterém [illegible] báseň vypravuje, skutečně událo?

Na ten čas víme toliko, že bývalo *Zalabí* ([illegible] [illegible] *ultra fluvium Labe*), že bývala druhdy *zalabská* knížata. [illegible] [illegible] [illegible] bratří Jirečkové v témže spise *Echtheit der Königinhofer Handschrift* ukázali, [illegible] [illegible] [illegible] doklad. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *zalabských*, v 15. věku známi byli [illegible] *Zalabský* a [illegible] a Vítek *ze Zálabic*; v Nymburce [illegible] [illegible] *Zalabí*, [illegible] *Zalabím* a *Zalabáky* slují [illegible] ponejvíce *pravý břeh labský* [illegible] *jeho obyvatele*. Boleslav (později [illegible] Ukrutným zvaný), biskup Jaromír, zakladatel Jaro[illegible] nedaleko nynějšího Králové Dvora, kde [illegible] Rukopis [illegible], pak Soběslav a Vladislav I. byli [illegible] vládci v území [illegible] [illegible] se od Prahy ve směru *za Labem*; a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] české i vládcům údělným říkáno *knéz* [illegible] [illegible] [illegible] zvati názor, že zalabským knížetem [illegible] [illegible] jest [illegible] Přemyslovec, [illegible] Přemyslovec pro [illegible] národní síly [illegible], [illegible] zcela opačného významu, než jakým byl v *Čestmíru* [illegible] Přemyslovec Vlaslav, [illegible], národní [illegible] [illegible] a [illegible].

[illegible] [illegible] jest [illegible] [illegible] veršem, v [illegible] [illegible].

LVDIŠE I LVBOR.

Znamenajte, staří, mladí,
o pótkách i o sědání!

Bieše druhdy kněž zálabský,
kněž slavný, bohatý, dobrý.
5 Ten imieše dceř jedinu,
sobě i všem milú vele.
Ta dci na div sličná bieše:
těla urostlého krásně,
líce jmieše ovšem bielé,
10 na lícech rumènci ktviechu,
oči jako nebe jasné,

i po jejej bielej šíji
vlasi zlatostvúcí vějú,
u prstenecech skadeřeni.

15 Aj, druhdy kněž káže poslu,
by sè páni všici sněli
na hrad na hody veliké!
I kdaž bè deň ustavený,
sněchu sè sem všici páni
z dálných zemí, z dálných vlasti
na hrad kněžu na sie hody.

Vzezní hlahol trub i kotlóv;
páni ku kněžu sè hrnu.
Poklonichu sè tu kněžu
i knieni i lepéj deeři.
Za předlúhé stoly sedú,
prokní rozenie dlé svého.

Nosichu jedenie diva,
i nosichu pitie medna.
I by hodovanie hlučne,
i by hodovánie slavne.
Rozstupi sè síla v údech,
rozstupi sè bedrost v myslech.

V ta doby kněž vece pánóm:
35 „Mužie, nebudi vás tajno,
z kakých příčin ste sě sněli!
Statní mužie, jáz chcu zviesti,
kací z vás mi najplznějí!
V míře válku múdro ždáti:
40 veždy nám súsedé Němci!“

Die kněž. Přetrže sě ticho.
Ot stolóv tu vstachu páni,
poklonichu sě tu kněžu
i knieni i lepéj dceři.

45 Kotly, trúby slyšet[i] znova:
vše sě ku sědániu strojí
tu před hradem v šíré lúce.
Vz výši na pavlači krásné
sedieše kněž (s) starostami,
50 sedie knieni s zemankami
i Ľudiše s děvicemi.

I káže kněž zemanóm svým:
„Kto chtie prví na sědánie,
ty jáz kněž sám ustanovju.“
55 I káže kněž na Střebora,

LUDIŠE I LUBOR.

Střebor Ludislava zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
60 dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta;
i tak uondána biesta.
Oba z dráhy vystúpista.

Zevzně hlahol trub i kotlóv;
65 i káže kněž zemanóm svým,
kto chtie vteři na sědánie,
aby knieni stanovila.

Knieni na Srpoše káže,
Srpoš Spytibora zývá.
70 Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sedla —
sám se s koně rúče vrže.
75 Oba dobysta tu mečí —
ráz po ráze v črná ščíty;
jiskry vzprchú z črnú ščítú!

LUDIŠE I LUBOR.

Spytibor Srpoše sěče.
Srpoš v chladnú zemju pade.
80 I oba sta unavena,
oba z dráhy vystúpista.

Zevznie hlahol trub i kotlóv:
i káže kněž zemanóm svým,
kto chtie třetí na sèdánie,
85 by Ľudiše stanovila.

Knèžna na Ľubora káže,
Ľubor Bolemíra zývá.
Vsedasta oba na konè,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
90 rúče v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sè oščepoma:
Bolemír sè s konè koti —
ščít mu daleko zaletè.
95 Otnesú jej chlapi z dráhy.

Zevznie hlahol trub i kotlóv:
Ľubor na Ruboše zývá,
Ruboš rúče na kóň vskočí,
prudko na Ľubora žene.

Ľubor kopie mečem přetě.
křepce v helm mu vrazi ránu:
Ruboš vazem s koně spade.
Otnesu jej chlapi z dráhy.

Vzezní hlahol trub i kotlóv.
Ľubor na zemany zývá:
„Kto sě chtějú se mnú biti.
těm v ohradu semo jeti!“

I by hovor mezi pány —
Ľubor na ohradě ždáše.

Vytče Zdeslav dluhé dřevce.
i na dřevci tuří hlava.
Vskoči na oř jarobujny.
hrdivými slovy vece:
„Praděd mój zbi diva tura.
otcik zahna Němcev sbory:
zkusí Ľubor chrabrost moju!“

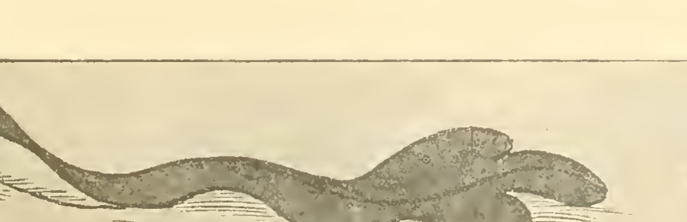
I tu protiv sobě hnasta.
hlavama v sebe vrazista:
až oba s koňú spadesta!
Ruče zde meče dobysta.

M.H.

125 opěšalá zápasista,
křepce mečema máchasta:
kol sě rozléhachu rázi.
Ľubor sě k němu přiboči,
mečem kruto v helm mu seče:
130 helm sě rozskoči v dva kusy;
mečem v meč uderi ránu:
i meč vzletě za ohradu — —
Zdeslav sě na zemju vrže.

Zevzní hlahol trub i kotlóv.
135 Okľúči Ľubora panstvo
i vede jej přede kněze,
před knieni i před Ľudišu:
Ľudiše mu věnec stavi,
věnec z dubového listie.

140 Zevznie hlahol trub i kotlóv.

ZABOJ SLAVOJ I LUDIEK

Úvod k Záboji, Slavoji i Luděku.

Kdykoli pomníme na Královédvorský rukopis, pronikne v naši mysli především Záboj do popředí. Žádná jiná báseň nesrostla s naším srdcem tak těsně. Posledni zpěv královédvorské sbirky tvoří stkvělou její korunu.

Záboj v mohutný veletok slučuje všechny význačné proudy, které v ostatních starobylých zpěvích našich Rukopisů porůznu plynou. V zelenohorském zlomku ze sporu obou bratří Sťahlava i Chrudoše vybleskuje napomenutí k bratrské svornosti: a v naší básni o velikém vítězství nad cizáky je to součinná bratrská svornost obou vůdců Záboje i Slavoje, která nepřítele poráží a vítěze zlatozáří ozdobuje. V *Čestmíru* podlého příčina rozbroje: Vlaslavova holedbavosť. a v *Záboji* k vítězství přispívá muž, který je přímým opakem zbojného Vlaslava, muž. který k vůli velikému záměru s ochotou síle větší se podřaďuje. Jako v *Oldřichu* a v *Jaroslavu* vypuzuje se i v *Záboji* násilný dobyvatel z hrdinné vlasti, která nade vše nezávislosť miluje. Neúkojné, Čecha i Němce k staletým zápasům rozněcující protivnictví, na které *Libušin soud* a *Ludiše* poukazuji, jeví se v *Záboji* činem, a čin tento, válka Čechů proti Němcům, která v *Beneši*. jen mimotní dějinný význam do sebe má, jeví se v *Záboji,* právě jako čin Jaroslavův, v mohutnosti světodějné. A také v podrobnostech naskytuji se shody. Jako v *Čestmíru* a v *Ludiši* upozorňuje se i v *Záboji* na to, jak vedlé síly důležit je výcvik. Jako v *Čestmíru,* v *Ludiši* a v *Jaroslavu,* rozhodne i v *Záboji* bitvu souboj. Jako *Čestmír* a *Jaroslav*, jest i *Záboj* prodšen zbožnou vírou v nadsvětnou moc. Ani v *Oldřichu* ani v *Beneši* ani v *Jaroslavu* nepřechází obrana ve výboj: a tak ani Záboj nepřekročí hranice rodných vlastí, byť mu tam sebe lákavější kořisť kynula. Záboj se Slavojem nebojuji k vůli boji, ale k vůli míru, vítězi jako neohrožni muži, ale obětuji své žití jen svému okruhu, jako něžné ženy. Záboj jest boží bojovník s jemnou Libušinou duší v nitru svém.

V Záboji slaví se bratrská srovnanlivosť, slaví se odpor naproti holedbavosti. velebí se zanícená láska k nezávislosti otčiny, velebí se věhlas i síla v boji: a v tomto smyslu je Záboj, Čestmírem, Luborem, Oldřichem, Benešem i Jaroslavem zároveň.

Otázka, zdaliž a pokud *Záboj* historické činy historických osob opěvá, doznala rozličných odpovědí, a taktéž různi se badatelé, kteří v osnově *Záboje* rysy skutečných událostí spatřují, také v odpovědech na otázky, kde hlediště hledáno a do které doby zobrazený boj kladen býti má. I jest velmi zajímavo, názory ty stopovati.

Ve svém *dějepisném úvodu* do *Kralodvorského rukopisu* (1829) odstupuje Václav Aloisius Svoboda od J. G. Meinerta, který v Hormayrově Archivě r. 1819 o našich básních šíře promluvil a, co se zejména *Záboje* týče, jeho dějiště na český západ položil, a který v básni naší obraz výpravy Ludvíka Německého r. 849 pro čtrnácte v Řezně pokřtěných českých velmožů podniknuté vidí. Svoboda *Záboje* neklade v dobu po *Čestmíru,* jak učinil Meinert, ale před *Čestmíra*. i nezdá se mu závěrka „velmi odvážlivá, položiti událosť tu v nejstarší časy před Libuši a Přemysla, nejspíše v dobu Sámovu, jehož jméno by pak přeměnou jména Slavoje bylo“; k otázce pak, přes jaké dvě řeky Zábojovi vojínové nepřítele hnali, odpovídá: „Měl-li by se tábor ten na západní straně hledati, mohly by to Ouhlava a Mže býti, kteréž obě nepatrny jsou, ale jarní vodou zduty velmi se rozvodnívají. Též Labe a Ohře, též i Ohře sama mohla by se tím rozuměti, že by nepřítel přes její okliky od Hromolenu u Milešova as dvakrát byl přebřísti musel.“ Svoboda vytknul i to, že jeden vrch nedaleko Přeštic, mezi Plzni a Klatovy, má jméno Černý les, avšak z toho, že naše vojska po rovině nepřátely honila, přece soudí, že by se místnosť ta spíše v severu hledati měla.

F. Palacký v *Dějinách národu českého* (1. d., 1. č., vyd. z. r. 1848 i z r. 1876 na stránce 19) podotýká, že z domácích památek věku pohanskočeského (451—895) nezůstaly nám než jediné tři dějepravné básně, milovníkům národní naší literatury pod názvy „Soud Libušin“. „Čestmír a Vlaslav“ i „Záboj a Slavoj“ chvalně známé; „kteréž jakkoli nesmírně drahocenné jsou samy o sobě, co přesný a světlý výjev jarého ducha předkův našich, nemohou přece všem žádostem dějezpytcovým vyhověti, poskytujíce světlo nejen na příliš skrovný obor obmezené, ale i poněkud nejisté, jelikož opravdově básnické.“

Proti takovýmto pochybnostem vyslovil se však P. J. Šafařík již ve svém úvodu do spisu *Gedichte aus Böhmens Vorzeit verdeutscht von Joseph Mathias Grafen von Thun* (1845 na str. 23). Šafařík připouští, že není s to, příběh *Záboje* v dějinách prokázati, avšak víme, že nám dějiny nezachovaly všechno, co se skutečně událo; dějiště není v Záboji určitě označeno, ale to se mohlo jednak porušeností básně, jednak tím vysvětliti, že se v nejstarší době území české mluvy mnohem dále rozprostíralo než pozdější bydliště Čechův, a to na jedné straně daleko do Rakous a do Bavor, na druhé straně do Durink, do Míšně, do Lužice i do Slezska a že příběh Záboje státi se mohl v zemi nebo v zemičce českého jazyka, třeba ne v krajině pražského nebo českého vévody: dle Šafaříka smíme tedy událosť tu bez rozpaků do *předkřesťanského* věku českého lidu a jeho původně daleko přes pozdější Čechy přesahující haluze klásti.

V. V. Tomek nazývá naši báseň ve svém *Dějepisu Prahy* (I. str. 4, 1852) nejstarši basní rukopisu Kralovédvorského a v souhlase se Svobodou podotýká, že boj v ní vypisovaný „se udál snad ještě před pozdvižením rodu Přemyslova na knížecí stolec český,“ a to po Samovi, asi 725—745.

Bratři Jirečkové háji ve svém spise *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (1862) na str. 7.—8. své mínění, že slovo kral v Záboji je totožné se slovem Karel, takže slovem kral mocný franský panovník Karel Veliký míněn jest, a podlé téhož spisu (na str. 178) jest občasí, do kterého se opěvaný děj všeobecně položiti může, jednak dobou Karlovy vlády (768—814) a jednak pokřesťaněním Čech (845—863) ohraničeno, takže událosť určitěji do roků 805 neb 806 položiti lze, v nichžto dle letopisců v každém Karel mohutné, ale bezúspěšné výbojné tahy do Čech vypravil; vedlé vší pravdě podobnosti táhli Čechové od lesů nyní Rakovnickými zvaných na rovinu, která se při stoku Labe, Vltavy a Ohře rozprostírá: cílem výpravy byl vrch o sobě stojící (snad Říp), jemuž na blízku se ležení nepřátelské nalézalo; po bitvě prchali cizáci přes řeku dravě rozvodněnou — „dle našeho mínění“, pronášejí se Jirečkové, „přes Ohři — směrem ke hraničním horám, t. j. k horám Krušným.“ Oběť, o nížto se v básni mluví, byla dle těchto badatelů na vrchole Řípu obětována.

J. E. Vocel ve svém *Pravěku země české* (1868, na str. 313—314) ukazuje na světodějný význam franskoslovanských bojů: „Byv korunován na císařství římské (r. 800) pokládal se Karel Velký za dědice světovládných inperatorů římských, domnívaje se míti právo národy pohanské mečem obraceti na víru křesťanskou a panství světské nad nimi provozovati, podobně jako papež římský nad křesťanským světem co hlava duchovní panoval. Tento ideální směr a účel obnoveného císařství římského stal se hlavním základem nových poměrů státních a politických, do potomních osudů národů střední Evropy hluboce sahajících. — Pokusil se Karel Velký tedy o podmanění Čechův a obrácení jich na křesťanství, o čemž se zachovala temná zpráva ve slavné básni Kralodvorské „Záboj“. Zdá se, že panovník německý k vykonání úmyslu svého použil doby, když nebylo zletilého

kníže [illegible] srovnávaje s obrazem [illegible], [illegible] spisovatele o způsobu [illegible] Karel [illegible] a pozdější [illegible] mezi Labem [illegible] a [illegible] Slovany pohanství [illegible] křesťanství [illegible] [illegible] srovnalost.

Karel Vladislav Zap [illegible] ve své *Českomoravské kronice* (I. [illegible] str. [illegible] III. [illegible] z r. 1879) o našem *Záboji*: [illegible] složil některý z tehdejších [illegible] zpěváků [illegible], kterou [illegible] slavil [illegible] hrdiny a [illegible] kořena [illegible] [illegible] a zpíval, až ji některý [illegible] na pergamen napsal, a jiný zase [illegible] svésbírky [illegible] nám [illegible] zbyl náš Královédvorský [illegible]. Král, o kterém [illegible] není nikdo jiný než Karel Veliký. Luděk [illegible] bude [illegible] hrdina, [illegible] Byly [illegible] Plzeňsko a Domažlicko, [illegible] k Če[illegible] lesa a modré vrch, který [illegible] Příhoda [illegible] tohoto boje [illegible] přes roku [illegible].

Dr. Šembera vylíčil ve svých *Dějinách středověkých* [illegible] 12. [illegible] II, 1882, na str. 1[illegible]—132 [illegible] poměry [illegible] Poznamenav, že nikterak nelze [illegible] najisto, [illegible] zakladatel [illegible] Přemysl [illegible] byl, [illegible] Neklanovo v paměti národa [illegible] [illegible] k okolnosti, [illegible] teprve za doby Karla Velikého. „Neboť když [illegible] tento [illegible] Sasy [illegible] konec učinil panství Agilolfovců v Bavořích, [illegible] franská bezprostředně až k [illegible] Slovanů českých [illegible] pod [illegible] poštvaly, následkem čehož nové světlo nad krajinou [illegible] to se rozšířilo, anitě letopiscové franští od té chvíle již častěji [illegible] o nich [illegible]. Nejprve Čechové se zpravách [illegible] roku 791 [illegible] Karla Velikého proti Avarům [illegible]. Avšak [illegible] přátelsky, [illegible] že Čechové v [illegible] saském [illegible] Frankům v nenávist vešli, nezadlouho [illegible] převrhnul v nepřátelský. Roku 797 [illegible] Karlův Pipin vytáhl proti Slovanům, kterými sotva lze rozuměti [illegible] jiný než Čechy nebo [illegible] také Moravany. Letopisy praví, že vojsko franské, poplenivši [illegible] země, opět [illegible] se vrátilo, avšak podobá se, že tažení Pipinovo nebylo leč počátkem [illegible] války, [illegible] Čechové [illegible] byli k [illegible] O tom, co v Čechách tehdy se dálo, [illegible] hrdinská báseň „Záboj a Slavoj“ vypravuje. Kníže zemský byl nezletilý, cizinec [illegible] se uvázal, posvátné háje káceny; cizí víra a bohoslužba [illegible] stranu, a [illegible] mužích žádáno, aby toliko „jedinu družu“ měli „po púti vsej z Vesny po Moranu“. Již zdálo se, že předkové těmuž [illegible] osudu jako Srbové neb Avarové, ano přičiněním chrabrého a opatrného „Záboje“ na vrahy povstání nastrojeno. „Luděk“, velitel vojska [illegible] složeného, padl, vrahové pak [illegible] pobiti [illegible] [illegible] Šembery [illegible] co bratří Jirečkové [illegible] historický základ [illegible] básně považují Čechové, že jha franského [illegible] Karlův nemenší [illegible] nežli [illegible] připadnostech. Roku 8[illegible]5 trojí vojsko na ně vypraveno [illegible] Karel [illegible] Frank přes [illegible] vojsko z hotovosti bavorské [illegible] a Vernherem [illegible] se [illegible] třetí ze Sas se vyrodlo, plukové tito [illegible] u Ohře [illegible] Kamburk t. j. K[illegible]. „Poté [illegible] až do Podřipska vtrhli, ano i přes Labe [illegible] do země Pšovanů pronikli. Frankové však spustošili krajinu, kterou [illegible], a když jim čtyřiceti [illegible] jim došly zásoby, [illegible] [illegible] svého. Roku 806,“ vypravuje Šembera [illegible] „[illegible] Karlův proti Srbům vytáhl, ježto se byli k Čechům [illegible], i poplenil [illegible] kníže nebo jeden z vojvod [illegible] Miliduch, přišel o život. Do Čech též [illegible] jiné [illegible] z Bavor[illegible], Alemanů a Burgundův, nejspíš jen [illegible] vypravení [illegible] Srbům. Spustošivše istou část [illegible] bez veliké těžkosti [illegible] se vrátili.“ Karel Veliký se přesvědčil, jak se v svých světovládných záměrech přepočítal. „O dalších na Čechy vypraveních se [illegible] nevypravuje,“ [illegible] Šembera, i vykazuje rekovi [illegible], jenž tehdy [illegible] Čechům [illegible] pohromu, že [illegible] místo vedle Jana Žižky, Jiřího z Poděbrad a [illegible].

Frant. Prusík vstoupil v [illegible] stopy Svobodovy, uznal ve *Světozoru* (1886, str. 33[illegible]) *Záboje* za [illegible] starším, než je *Čestmír* [illegible] *Záboj* [illegible] Čechův ne teprve s Karlem Velikým r. 805 [illegible], ale že oslavuje mnohem [illegible] vítězství Čechů nad Franky, slavné to vítězství *Samovo nad Merovingovcem Dagobertem I.* (r. 63[illegible]) [illegible] v. Uhošti (Vogastisburku), [illegible] Purperka [illegible] Kadaně, [illegible] rekovného Záboje [illegible] velikého Sámy vyzniva. Důvodů má Prusík několik, zejména ten, že Samo byl, [illegible] přítelem [illegible] mnohoženství; že Luděk [illegible] Ludvík Pobožný ani Ludvík Německý, nýbrž toliko [illegible] „[illegible]“ a že ostatně Luděk padl; [illegible] Dagobert požadoval [illegible] Samovi [illegible] jakýchsi [illegible] Frankům způsobených, při čemž posel [illegible] poslušenství [illegible]; teprve tím [illegible] básně. [illegible] ukrutníku, že [illegible] velení jeho vysvětlovala, [illegible] franckého letopisce Fredegara r. 630 [illegible] trval boj s Franky [illegible] Záboje [illegible] „[illegible] k otci [illegible]“ [illegible] Bato, [illegible] k němu otecký [illegible] na to, že před [illegible] Samův [illegible] neznačiv svého nástupce, proto Čechům [illegible] přišel.

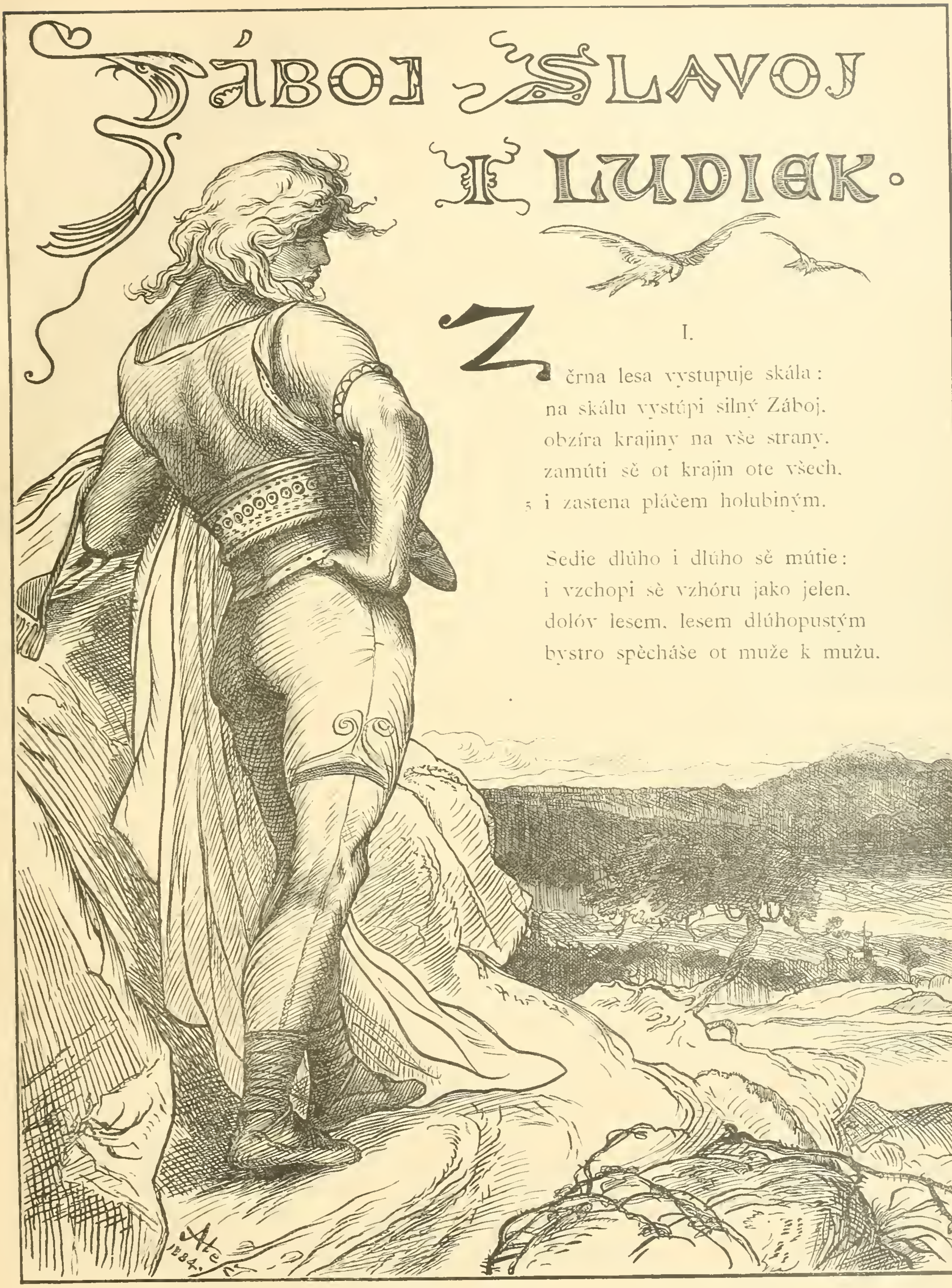
Věda je posud velice toho [illegible], by k jednomu o tom [illegible] pronikla, která události *Záboji* za podklad sloužila; [illegible] snad ke shodě o tom ani neproníkne, ale v tom [illegible], jsme viděli, souhlasí skoro veškeří badatelé naši, že [illegible] důležitost významu světodějného a že tehdy jednota, [illegible] síla [illegible] slovanského předvoje dobyla vítězství velikolepého.

O podobě *Záboje* se V. Nebeský ve svém *Královédvorském Rukopise* (v Časopise českého Musea 1853, str. 380—387) [illegible] Šafaříka pronesl, že zpěv ten nepochybně [illegible] během oněch století, co se v podání národu udržel, mnohou proměnou utrpěl. „Máme [illegible] stopy, že text jeho místy porušen jest. Rozměr [illegible] volný, [illegible] ale plynnější a laholnější než v Čestmíru.“

Záboj začíná pětistopými verši, které [illegible] báseň v volné verše [illegible], buď jednotlivě buď pospolně se objevují, a má také [illegible] alliterační rýmy jako *Čestmír*.

Záboj chová v sobě více lyrismu než jiné mužské zpěvy v naší sbírce, [illegible] proto byl ve Královédvorském rukopise [illegible] na [illegible] mužských a ženských [illegible] umístěn.

Záboj, Slavoj i Ludiek.

I.

Z črna lesa vystupuje skála:
na skálu vystúpi silný Záboj.
obzíra krajiny na vše strany.
zamúti sě ot krajin ote všech.
5 i zastena pláčem holubiným.

Seđie dlúho i dlúho sě mútie:
i vzchopi sè vzhóru jako jelen.
dolóv lesem. lesem dlúhopustým
bystro spècháše ot muže k mužu.

10 ot silna k silnu po všickej vlasti,
krátká slova ke všem skrvto řeče,
pokloni sě bohóm, otsud k druhu spěcha

* * *

I minu deň prvý,
i minu deň vterý,
15 i kdaž za třetiem luna v noci biese,
sněchu sě mužie semo v les črn.
K něm zdě Záboj,
otvede je v úval,
v ponížený úval hlubokého lesa.

20 Stúpi Záboj najnízejé dolóv,
vze varito zvučno:
„Mužie bratrských srdec, jiskrených zrakóv!
vám pěju najníží z dola:
piesň ide z srdce mého,
25 z srdce najnízejé pohružena v hoři.

Otčík zajide k otcém,
ostavi v dědině dietky svoje i svoje ľubice,
i neřeče nikomu:
„Bato, ty mluvi k něm otečkými slovy!“

SVACINA ryl

30 I přijide cuzí úsilno v dědinu
i cuzími slovy zapovída!
I kak sě zdě v cuziej vlasti
od jutra po večer,
tako bě sě zdieti dietkám i ženám!
35 I jedinu družu nám iměti
po púti všiej z Vesny po Mořanu!
I vyháně z hájév vše krahuje,
i kací bozi v cuziej vlasti,
takým sě klaněti zdě
40 i jim oběcati oběť!
I nesměchu sě bíti v čelo před bohy
ni v súmrky jim dávati jésti,
kamo otčík dáváše krmě bohóm,
kamo k něm hlásat chodíváše!
45 Posěkachu vše drva,
i rozhrušichu vše bohy!"

„„Aj, ty Záboju, ty pěješ (z) srdce k srdcu
piesňú z středa hoře!
Jako Ľumír, ký slovy i pěniem
50 bieše pohýbal Vyšehrad i vše vlasti,
tako ty mě i všu bratř!
Pěvce dobra milujú bozi.

Pě
— tobě od nich dáno —
55 v srdce proti vrahóm!"

Zře Záboj na Slavojeva zapolená zraky
i pěniem dále srdce jimáše:
„Dva syny,
jejú hlasy přecházesta v muská,
60 vycházévasta v les.
Tamo mečem i mlatem i oščepem
učista paži:
tamo pokrysta i vracesta sě rozkosem.
Kehdy paže jejú bieše dorostla
65 i jejú umi proti vrahóm
i doróstáchu druzí bratřieci:
ajta, vši vyrazichu vz vrahy,
i by krutost jich búřúcie nebe,
i v dědiny vrátíše sě byvšie blahost!"

70 Aj, skočichu všieci v dól k Záboju
i tiščechu jej v přesilná paži,
i s prsú na prsy vši kladechu ruce,
věhlasno dávachu slova k slovóm!

I přicházéše noc před jutro:
75 aj, vystúpichu z úvala,
rózno vezdě
ke všem dřevóm,
ke všem stranám
brachu sě lesem!

II.

80 I minu deň,
i minu deň vterý,
i po třetiem dni,
kehdy sě zatemníše noc,
i bra sě Záboj v les,
85 lesem za Zábojem sboři,
bra sě Slavoj v les,
lesěm za Slavojem sboři:
však imě vieru k vojevodě,
však srdce úporno kráľu,
90 však zbraň bystrú na kráľ.

„„Aj, Slavoji bratře,
tamo k modru vrchu —
vrch ten po všech po krajinách:
tamo zaměřímy chody!

95 Ot vrcha k ranému slunci!
Tamo les temen:
tamo si podámy ruce.
Nynie beř sě lisími skoky! —
i jáz tako pójdu tudy.“

100 „„Aj, Záboji bratře,
čemu naše braň
jmá tepruv ot vrcha
soptati krutost?
Otsavad buřmy
105 protiv králevým vrahóm!““

„Slavoji bratře,
kdaž hada potřieti chceši,
na hlavu najjistějé:
tamo hlava jeho!“

110 Rozstúpi sě mustvo lesem,
rozstúpi sě v pravo v levo:
tudy taže Zábojevým slovem,
onamo slovem prudka Slavoje
hlubinami lesóv k modru vrchu.
115 I kehdy bieše pět slunci,
podasta si přesilně ruce
i prozresta lisíma zrakoma na kráľovy voje:
„Sraziti nám drbí Ludiek voje,
voje své pod jednu ránu!“

120 „Aj, Ludieče,
ty si parob na paroby krále!
Ty rci svému ukrutníku,
že dýmem jesť nám velenie jeho!“

I rozľúti sè Ludiek:
125 rúčiem hlasem svola své voje.
Podnebesie bè plno osvěty ot slunce,
v osvětě plno blska z královых vojév:
hotovi všicci
nohú v krok i rukú v braň
130 Ludiekova dlè slova.

„Aj, Slavoji bratře,
tudy spèj lisími skoky!
Jáz pójdu v střiecu jim v čelo.“

I vyrazi Záboj v před jako krupobitie,
135 i vyrazi Slavoj v bok jim jako krupobitie!

„Aj, bratřie,
ti sie nám krušichu bohy,
ti sie nám kácechu dřeva,
i plašichu krahuje z lesóv:
140 Bozi nám vícestvie dajú!“

Aj, prudkost vyrazi Ludiekem
z četných vrahóv protiv Záboju!
I vyrazi Záboj,
hořúciema očima v Ludiek [zlobivo] mieři.
145 Dub protiv duba zřieti ze všeho lesa:
Záboj hna protiv Ludieku nade vše voje.
Ludiek uderi silným mečem,
přetě třie kóže v ščítě;
i uderi Záboj mlatem,
150 otskoči hbitý Ludiek.
v dřevo vrazi mlat,
i skoti sě dřevo na voj:
i třiedeset jich otjide k otcém!

I zlúti sě Ludiek:
155 ...Aj ty zhovadilý!
ty veliká potvoro hadóv!
Mečem sě potýkaj se mnú!"

I máše Záboj mečem:
160 kus ščíta vrahu otrazi.
I tasi Ludiek:
meč sě smeče po koženiem ščítě.

I zapolesta sě oba k ranám,
ranami vše po sobě stesasta,
165 i vše kolem zbrocesta krviu.

I krviu zbrocechu je mužie
kolkol jejú vezdě v přeľútéj seči.

Slunce přejide poledne,
i ot poledne
170 již na pól k večeru:
i váleno ješče,
ni semo ni tamo ustúpeno:
i váleno zdě,
i váleno tamo
175 ot Slavoje.
„Aj ty vraže, Běs v tě!
Čemu ty našu krev piješi?“
I chopi Záboj svój mlat,
i otskoči Ludiek;
180 napřeže mlat Záboj výš vzhóru
i vrže po vraze:
letě mlat,
rozskoči sě ščít,
za ščítem sě rozskočista Ludiekova prsy;
185 i uleče sě duše těžka mlata,
i mlat i dušu vyrazi,
i zanese pět siehóv u vojsku.

Strach vrahóm vyrazi z hrdl škřieky,
radost vzevzně z úst voinóv Zábojevých
190 i zajiskři z radostnú zrakú.

III.

„Aj, bratřie,
bozi ny vícestviem dařichu!
Rozstupi sè vás jeden hluk
v pravo i v levo!
195 Ze všech údolí
semo svedte koně!
Koni řehci veškén ten les!“

„„Záboji bratře,
ty udatý lve,
200 neupúščej búřit u vrahy!“ “

Ajta, otvrže Záboj ščit:
i v ruce mlatem
i v druhéj mečem
tako i u přieč
205 proráže dráhy u vrazech!

I by úpěti vrahóm,
i by ustúpati vrahóm:

Třas je hnáše z bojišče.
Strach z hrdl jich vyráže škřieky.

210 Koni řehce veškeni les.

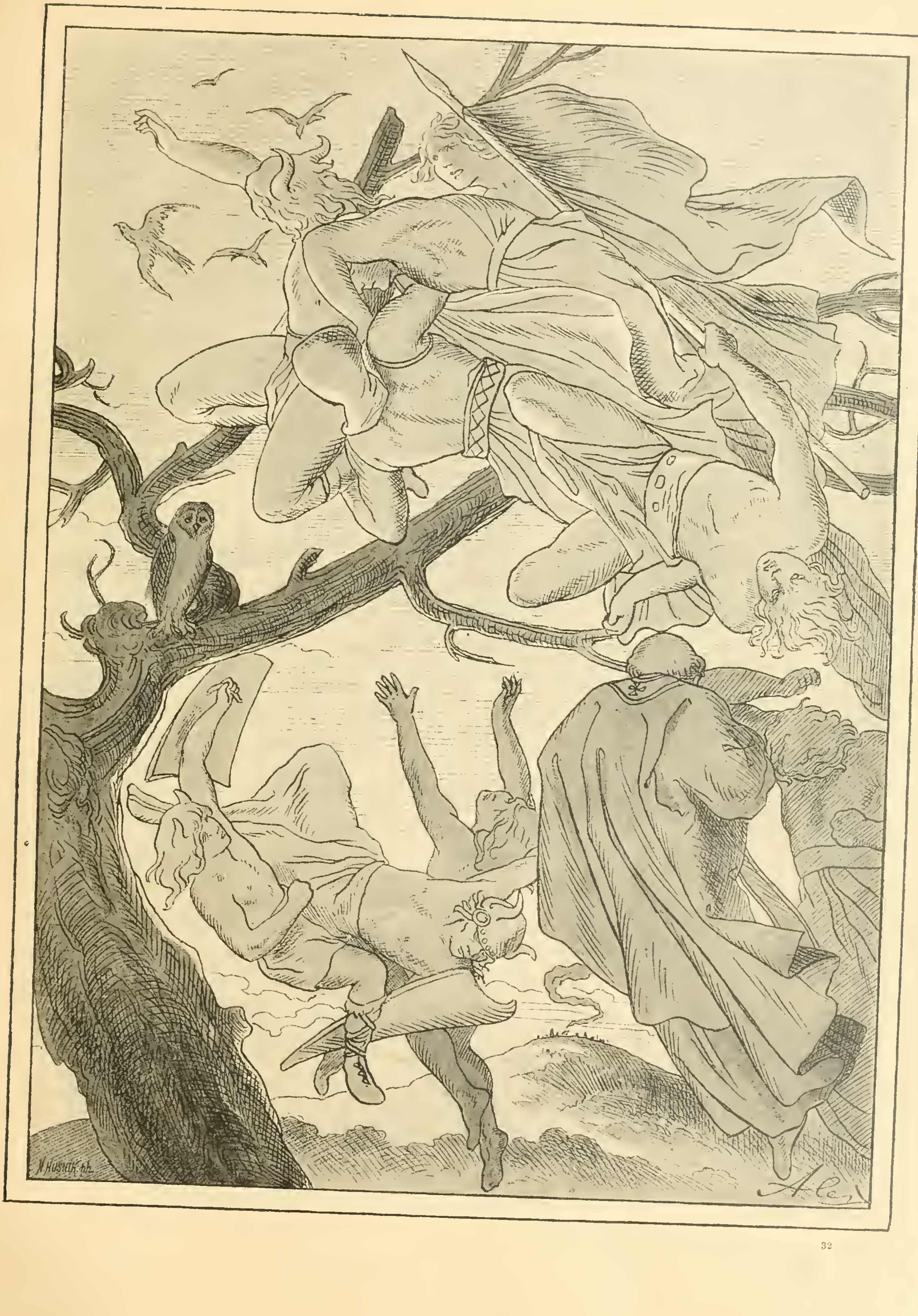
„Vzhóru na koně!
S koni za vrahy!
Přese vše vlasti
rúčí konie neste
215 v patách za nimi
našu krutost!“

I vzskočichu hluci
vz rúčie koně
i skok na skok
220 po vrazech sě hnachu,
ránu na ránu
soptichu krutú krutost.
I míjechu rovně,
i hory i lesi:
225 v pravo i v levo
vše ubiehá v zad!

* * *

Huče divá řeka,
vlna za vlnú sè valé;
hučechu vši voji,
230 skok na skok
vše sè hnáše
přes búřúciu řeku:
vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvèsty
235 na druhý břeh.

I po krajinách vezdè
v šíř i v šíř
ľúty ostřiež rozepè svoje křiedle,
svoje dlúze,
240 bystro léta za ptactvem:
Zábojevi voji rozehnachu se v šíř,
vezdè po vlastech
hnachu ľúto po vrazech,
vezdè srážechu je
245 i stúpachu koni
nocú pod lunú
za nimi ľuto,
dnem pod sluncem
za nimi ľúto,
250 i opěti temnú nocú,
i po noci sedým jutrem.

Huče divá řeka,
vlna za vlnú sě valé;
hučechu vši voji,
255 skok na skok
vše sě hnáše
přes búřúciu řeku:
vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty
260 na druhý břeh.

* *
*

„Tamo k šedým horám!
tamo dobuři naše pomsta!"

„„Aj, Záboji bratře,
již nám nedaleko hory,
265 a již hlúček vrahóv,
i ti žalostivo prosie!""

„Vratno krajinú,
tudy ty,jáz tudy,
vyhubit vše králevo!"

270 Vietr búří přes vlasti,
vojsky búřie přes vlasti.
V pravo i v levo,
vezdě širú silú
vojsky v radostném hluce.

275 „„Aj, bratřie,
aj šerý vrch!
Bozi ny tamo víeestvem dařili.
Tamo i vele duš těká
semo tamo po dřevech.
280 Jich bojé sě ptactvo i plachý zvěř,
jedno sovy nebojá sě.“ “

„Tamo k vrchu!
pohřebat mrch!
i dat pokrm bohovóm,
285 i tamo bohóm spasám dat mnostvie obětí
a jim hlásat milých slov,
i jim oružie pobitých vrahóv!“

PÍSNĚ

Na přechodu od mužských básní k ženským písním.

Nálezce a prvnl vydavatel naší literární památky **Hanka** utvořil v jejím 1. vydání z r. 1819 názvy *Rukopis Královdvorský, Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanov, Jaroslav, Čestmír a Vlaslav, Ludiše a Lubor Záboj, Slavoj a Ludík, Zbyhoň, Kytička, Jahody, Jelen, Růže, Žežhulička, Opuštěná, Skřivánek.* Těmto novočeským názvům předeslal Hanka v písemné transskripci rukopisu názvy jako *Zaboj, Slavoj a Ludiek* (písmenně: *Zabog, Slawog a Ludiek*), *Kytice, Róže* (písmenně: *Roze) a Zezhulice.*

V originále byl *Oldřich*, jak již podotknuto, uveden asi slovy: „Počlná sě o pobitl Polanóv i vyhnání Boleslava z Prahy". Dále uvádí náš rukopis, v originále samém ovšem sám nikterak nepojmenovaný,

Beneše slovy: *Počíná sě kapitule šestmezcietmá třetiech knih o pobití Sasików,*
Jaroslava slovy: *Počíná sě o velikých bojech křesťan s Tatary,*
Čestmíra „ *Počíná sě kapitule sed(m)mezcietmá třetiech knih o vícestvě nad Vlaslavem,*
Ludiši „ *Počíná sě o slavném sědání,*
Záboje „ *Počíná sě o velikém pobití,*
a ženské zpěvy konečně slovy: *Počíná sě kapitule osmmezcietmá třetiech knih o piesniech.*

Proto Josef Jireček ve svých vydáních rukopisů našich z roku 1879, kde při památce Zelenohorské název *Libušin soud* podržel, ale název *Sněmy* v název *Nález o právu domovém* přeměnil, pojmenoval
Záboje hlavním názvem *O velikém pobití*, k němuž pak druhý název *O bojích s vojskem Karla Velikého* (a třetí stručnější nadpis *Boje s Karlem Velikým*) přitvořil,
Čestmíra „ „ *O vícestvě nad Vlaslavem (O vítězství nad Vlaslavem)*, k němuž pak druhý název *Boj Ctmira s Vlaslavem* přičinil,
Oldřicha „ „ *O pobití Polanův a vyhnání jich*, k němuž pak druhý název *Dobytí Prahy l. 1004* připojil,
Beneše „ „ *O pobití Sasików*, k němuž druhý název *O pobití Sasův pod Hrubou Skálou l. 1203* (a třetí stručnější nadpis *O pobití Sasův l. 1203)* přičinil,
Jaroslava „ „ *O velikých bojech křesťan s Tatary*, k němuž dále *l. 1241* (a třetí, stručnější nadpis *Boje s Tatary l. 1241)* přidal, a konečně
Ludiši „ „ *O slavném sědání*, k němuž pak další název *O sědání* utvořil.

Náš illustrátor Mik. Aleš položil svým nadpisům za základ názvy, jež našel v polyglottě: Rukopis Králodvorský, a jiné výtečnějšie národnie spěvopravne básně. Slovně i věrně v pôvodniem starém jazyku, s pripojeniem polského, južno-ruského, illyrského, krainského, hornolužického, německého i anglického preloženie. — Vydánie čtvrté Váceslava Hanky, rytieře řádu sv. Vladim., bibliothekáře českého národnieho museum. V Praze, nákladem spisovatelovým. 1843.

Opuštěné dává *Výbor z literatury české* (I., 1845) název *Zarmoucená* a *Skřivánku* název *Dívka a skřivánek.* Frant. Xav. Prusíkovi podobá se v *Osvětě* 1886, str. 720) a v *Rukopisech Královédvorském a Zelenohorském* (1886, str. 96) *Zbihoň* více nežli *Zbyhoň.*

Potud o názvech zpěvů.

Co se týče obsahu, viděli jsme, že posavadní mužské výpravné zpěvy rukopisu Královédvorského, které Slavoj *slovy i pěniem* nazývá, právě jako též Zelenohorský rukopis k národnímu celku hledí, o národních důležitostech jednají. Poměr člověka k rodině a k druhému pohlaví ovládá události toliko v *Libušině soudě* a v *Záboji* působí jako pomocná prudká pružina, jako pomocná tuhá spona, kdežto v *Ludiši* neproniká nad povrch dějův; v *Čestmíru* pomáhají však poměr rodinný a poměr pohlavní rozšiřovati obzor. Poměr člověka k přírodě a přírody k člověku jeví se účinněji v *Záboji*, zpod časového závoje i v *Jaroslavu*, a slaběji v *Čestmíru* i v *Oldřichu*. Naproti tomu jest poměr muže a ženy k sobě, k svým, ku přírodě vlastním živlem citového, ženského zpěvu, a právě tento poměr jest i *Královédvorských písní* význačným majetkem. Společný mají národní ženské zpěvy s národními mužskými básněmi dojem, že jako k těmto, tak i k oněm daly podnět určité, skutečné příběhy. Přechod ze kruhu mužských zpěvů k vínku zpěvů ženských tvoří skladba s rázem poměrně nejsilněji epickým · *Zbyhoň.*

Jelen zbásněn jest volným rozměrem; podobně *Růže.* Ve *Zbyhoni* rozhodně převládá verš dvanáctislabičný s pilně šetřenou a v místech dramaticky vznícenějších zvláště silnou přerývkou po šesté slabice; zde onde zdá se býti znění *Zbyhoně* porušeno. Ostatní cele zachované *písně* jsou — jako *Beneš* — složeny ze slok, a to *Kytice* o volnějším, *Jahody, Opuštěná, Žežhulice* a *Skřivánek* o přesněji stejném počtu veršů. Místem naskytá se v *písních* alliterace, a místem ozývá se v nich assonance, ano i rým.

Možno souditi, že výpravné statí básně byly pěvcem ke zvukům prostšího nástroje hudebního jednotvárněji pěny, ženské písně pak, nezřídka zajisté i vícehlasně, melodiosněji zpívány. Jakými nápěvy však pěno a zpíváno, zůstane dle všeho pohříchu neznámo.

ZBYHOŇ

Poletova holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře všemu lesu:
‚Aj ty, lese širý, v tobě jáz létávach
s holubicú drahú, s milú, přezmilitkú:
5 ach, a zlobný Zbyhoň chváti holubicu,
i otnese u hrad, ach, a u hrad tvrdý!‘

Aj, obcháze junoše kol tvrda hrada,
žalostivo vzdycha po svéj drahéj miléj,
ot hrada na skálu: na skále si sěde,
10 žalostivo sedě, s němým lesem mlče.

I přiletě holub,
žalostivo vrka.
Podviže junoše
hlavu k němu, vece:
„Ty, holubče mutný,
tobě mutno samu!
Tobè-li krahujec
uchváti tvú družu?“

15 ‚Ty, Zbyhoni tamo na tom tvrdě hradě,
ty uchváti moju drahú, předrahúčkú,
a otnese, ach, u hrad, u hrad u tvrdý!‘

„Holubče, ty bysi byl válel s krahujem,
kdyby tobě bylo srdice udatno.
20 Ty bysi byl vydřel krahujcu svú drahú,
kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy.
Ty bysi byl zabil krahujce zlobného,
kdyby ti byl tvrdý, masožravý nosec!“

‚Vzhóru, mutný junoše, ženi na Zbyhoň!
25 Tobě srdce přeudatno proti vrahu,
tobě protiv jemu braně silná ostrá,
tobě jemu v hlavu těžek železný mlat!‘

*

‚Rúče, junoše, dolóv,
v dole temným lesem!‘

30 I vze na sě svoju braň
i na rámě mlat svój,
spěje lesem temným
ku hradu ku tvrdu.

Z B Y H O Ň.

Bě u hrada tvrda nocú. Veždě temno.
35 Tluče silnú pěstiu
„„Kto to?‘“ s hrada slova.
„Já(z) sem, lovec bludný!“
Otvořie sě vrata.
Tluket silnú pěstiu.
40 Otvořie (sě) vteré.
„Kdě vladyka Zbyhoň?“
„„Za velikú sieniu!‘“
‚Tamo Zbyhoň vilný, tamo plaka děva.‘
„Aj, otvoři lovcu!“
45 „„„Neotvoří Zbyhoň!‘“‘

I rozrazi mlatem dřvi silný junoše,
i rozrazi mlatem Zbyhoněvi hlavu,
hradem veždě běha i vše v hradě pobi:
u svéj krásnéj děvy do úsvěta leže.

*

50 Příde ranné slunce vrcholy dřev k hradu:
příde nová radost v junošino srdce,
že svú krásnú děvu chová v silnú pažú.

„Čie ta holubice?“

„„Zbyhoň ju uchváti!““

55 „„„Jako mě zdě věza, tak ju v tvrdě hradě.“““

„V lesy s tvrda hrada!“

I letieše v lesy.

I letieše semo, i letieše tamo,
se dřeva na dřevo se svojím holubcem,
60 s holubcem spáváše na jednéj větvici:
vzradova sě děva se svojím junošú,
chodi semo tamo, veždě, kamo zechtě,
s militkem spáváše na jednom ložici.

KYTICE

Věje větřieček
z kniežeckých lesóv:
běže zmilitká
ku potoku,
5 nabiera vody
v kovaná vědra.

Po vodě k děvě
kytice plyje,
kytice vonná
10 z viol a róží.

KYTICE.

I je sě děva
kyticu loviť:
spade, ach, spade
v chladnú vodicu!

*

15 „Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tebe v kyprú
zemicu sáze:
tomu bych dala
20 prstének zlatý.

Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tebe lýkem
hebúčkým sváza:
25 tomu bych dala
jehlicu z vlasóv.

Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tě po chladnéj
30 vodici pusti:
tomu bych dala
vienek svój s hlavy!"

Jahody.

Jde má milá na jahody
na zelená borka,
zadřieše si ostré trnie
v bělitkú nožicu.

5 (Zadřieše si ostré trnie
v bělitkú nožicu:)
nemože moje zmilitká
na nožicu vstúpit[i].

‚Ach ty trnie, ostré trnie!
10 Čemu si bol sdělo?
Za to budeš, ostré trnie,
z borek vymýtěno!‘

„Pořdi, milá, v pochládečce
v zeleně borečce:
15 jáz doběhu na palúček
po konieček bielý.“

Konieček sě na palúce
  v hustéj trávě pase,
moje milá v pochládečce
20 na milého ždaje.

Je sě milá žalovati
  po tichúnku v borce:
‚Ach, (če) řekne moje máti?
  Jáz nešťastná roba!

25 Veždy mi řiekáše máti:
  „Chovaj sě junoší!‘“
Čemu sě junoší chovat[i],
  kdaž sú dobří ľúdie?‘

I přijedech na koníce
30 jako sniežek bielém,
skočich s koně, vězech na suk
  za střiebrnú uzdu.

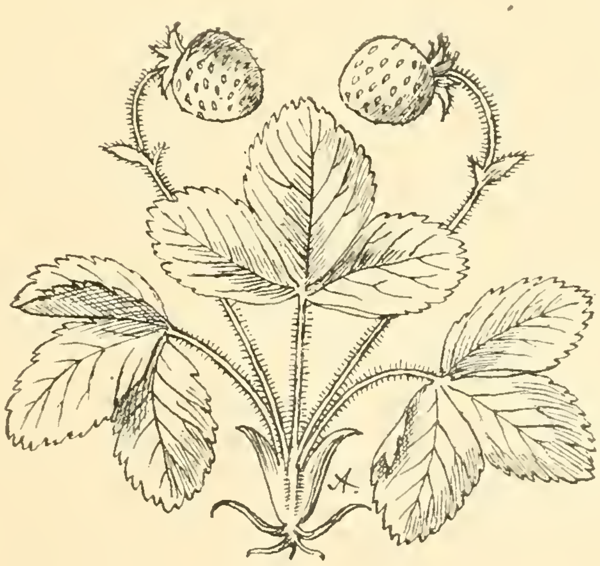
Objech děvče, přižech k srdcu,
  i celovach ústa:
35 i zabude krásná děva
  v nožici bolný trn.

JAHODY.

Laskachom sě, milovachom,
slunce na záchodě:
„Pojeď, milý, rúče domóv!
40 Slunéčko nám zajde!“

Vskočich rúče na konieček
jako sniežek bielý:
i vzech zmilitkú v náručie,
otjedech s niu domóv.

37

Jelen

JELEN.

Běháše jelen po horách,
po vlasti poskakova,
po horách, po dolinách
krásná parohy nosi.
5 Krásnýma parohoma
hustý les proráže,
po lese skákáše
hbitými nohami.

Ajta, junoše po horách chodíva,
10 dolinami chodíva v ľúté boje,
hrdú braň na sobě nosíva,
braniu mocnú rozráže vrahóv shluky!

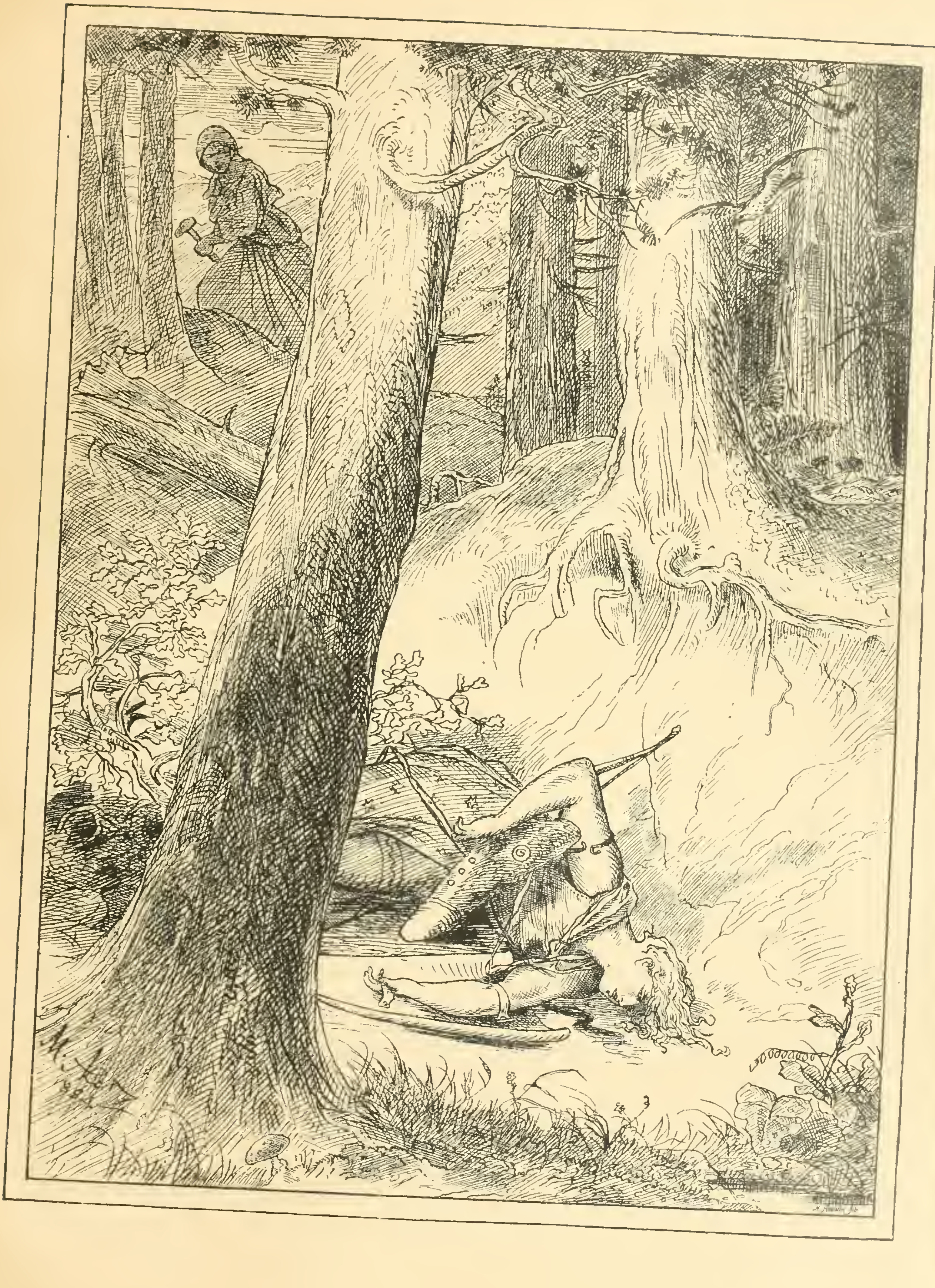
Nenie již junoše v horách!
Podskoči naň zdě lstivo ľútý vrah,
15 zaměsi zraky zlobú zapolená,
uderi tiežným mlatem u prsy,
— zevzněchu mutno žalostní lesi —
vyrazi z junoše dušu, dušicu!
Sie vyletě pěkným táhlým hrdlem,
20 z hrdla krásnýma rtoma.

Aj tu leze!
Teplá krev za dušicú teče,
za otletlú,
syrá zemė vřelú krev pije!

20 I by v každéj děvě po žalním srdéčce.

Leže junoše v chladnéj zemi,
na junoši roste dubec — dub,
rozkládá sě v suky šíř i šíř;
cházieva jelen s krásnýma rohoma,
30 skáče po nožiciech rúčiech,
vzhóru v listie piena táhlé hrdlo.
Sletujú sė tlupy bystrých krahujcév
ze vša lesa semo na sien dub,
pokrakujú na dubė všici:
3 „Pade junoše zlobú vraha!“

Junoše plakachu vše děvy.

RÓŽE

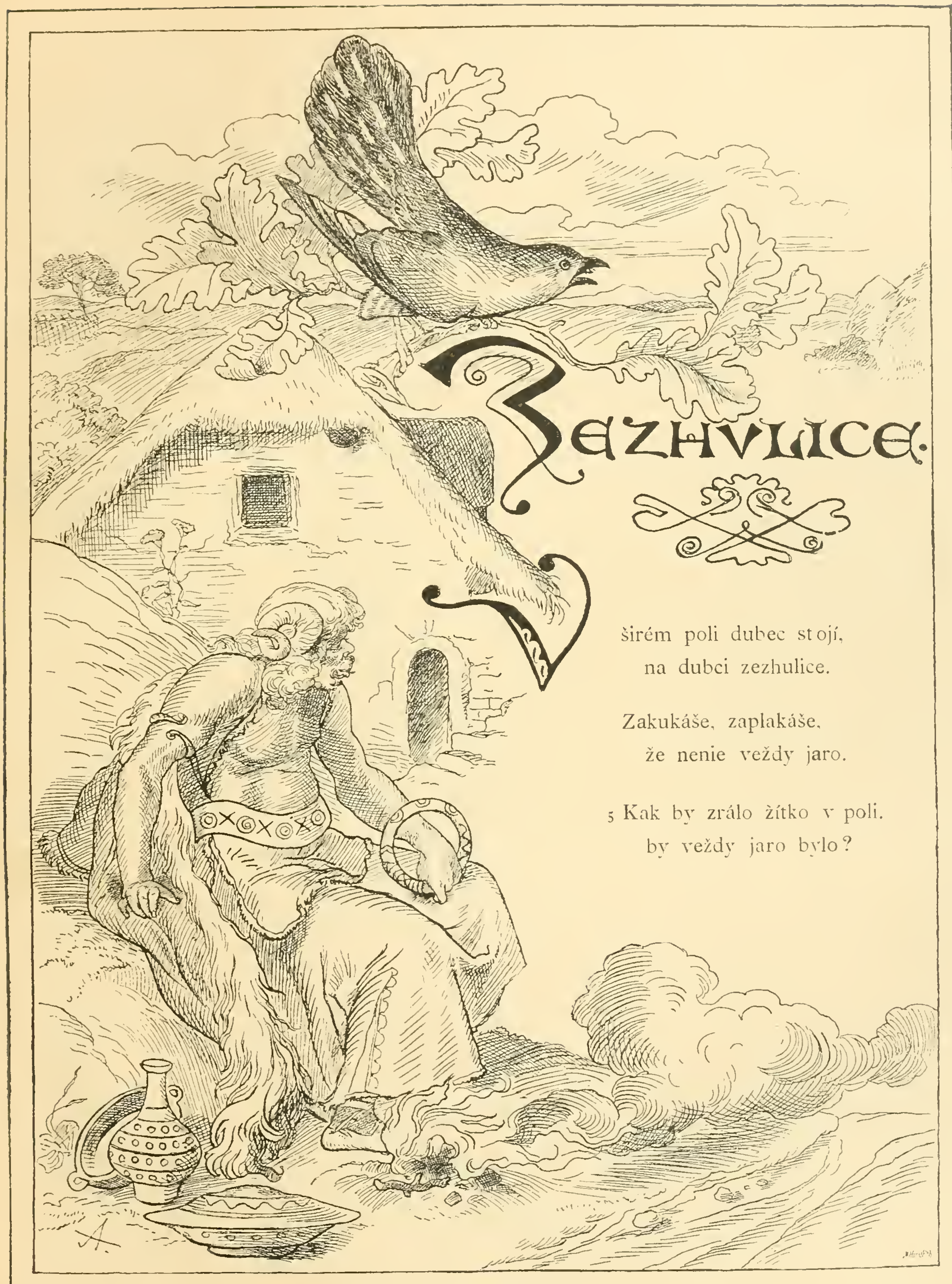
Ach ty róže, krásná róže!
Čemu si mně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
5 usvědevši opadla?

* * *

Večier sedčch, dlúho sedčch,
do kuropénie sedčch:
nic doždati nemožech . . .
vše dřiezhy, lúčky sežžech!

10 Usnuch:
snieše mi sě ve sně,
jako by mně nebožce
na pravéj ruce s prsta
svlekl sě
15 zlatý prstének,
smekl sě
drahý kamének.

Kamének nenadjidech:
zmilitka sě nedoždech!

Zezhulice.

V širém poli dubec stojí,
na dubci zezhulice.

Zakukáše, zaplakáše,
že nenie veždy jaro.

5 Kak by zrálo žítko v poli,
by veždy jaro bylo?

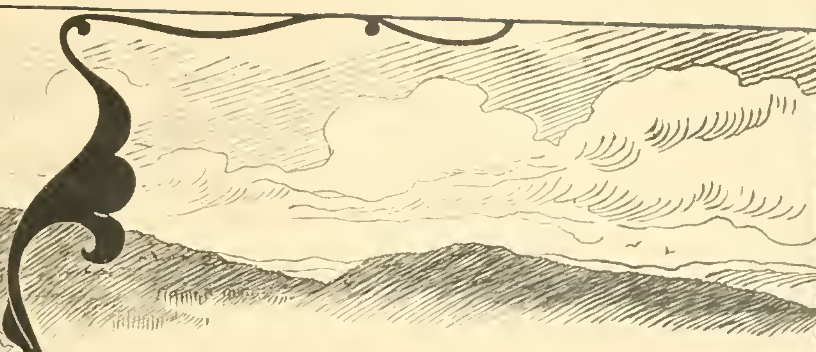
ŽEZHULICE.

Kak by zrálo jablko v sadě,
by veždy léto bylo?

Kak by mrzli klasi v stoze,
10 by veždy jeseň byla?

Kak by děvě těžko bylo,
by veždy sama byla!

OPUŠČENÁ.

Ach vy lesi,
tmaví lesi,
lesi miletínští!

Čemu vy sě
5 zelenáte
v zimě létě rovno?

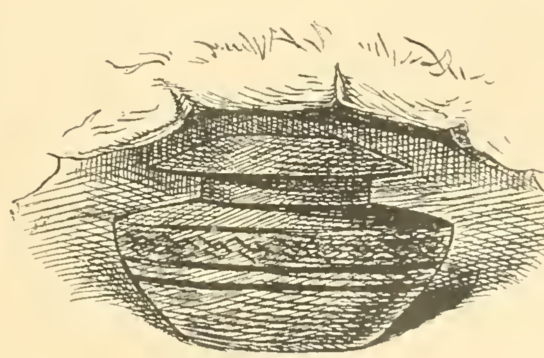
Ráda bych jáz
neplakala,
nemútila srdce!

10 A řeknète,
dobří ľudie,
kto by neplakal zdě!

Kdě mój otčík,
otčík milý?
15 Zahřeben v rovečce!

Kdè moj[e] máti,
dobrá máti?
Trávka na niej roste!

Ni mi bratra,
20 ni mi sestry,
junošu mi vzechu!

Skřivánek

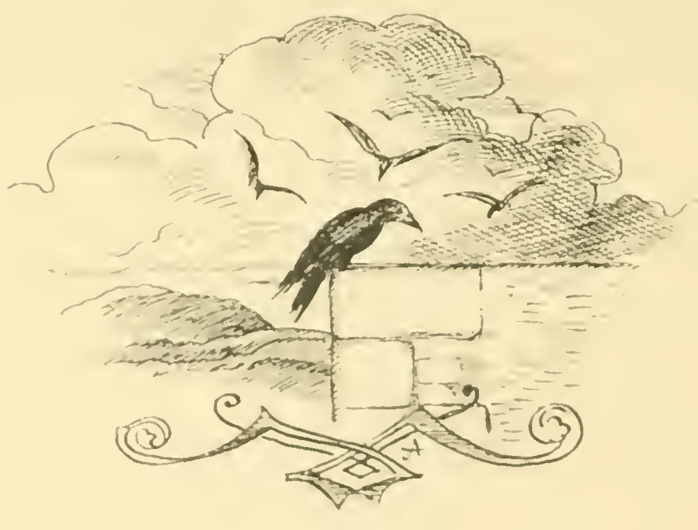
Pleje děva konopě
u panského sada:
pytá sě jiej skřivánek,
pro če žalostiva.

5 „Kak bych mohla ráda být[i],
malitký skřiváně?
Otvedechu zmilitka
u kamenný hrádek!

Kdybych pérce iměla,
10 písala bych lístek:
ty, malitký skřiváně,
ty by s niem tam letal.

SKŘIVÁNEK.

Nenie perce, nenie blánky,
bych písala lístek:
15 pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju!“

O NALEZENÍ NAŠICH RUKOPISŮ.

I.

KÝM A KDE PAMÁTKA ZELENOHORSKÁ OBJEVENA.

Josef Kovář.

Zelenohorský rukopis byl ke konci r. 1817. důchodním knížete Františka Colloreda-Mansfelda Josefem Kovářem objeven a v říjnu 1818 nejvyššímu purkrabí českému, Františku hraběti Kolovratovi, poštou do Prahy odeslán s německým, tužkou psaným a z obezřelosti nepodepsaným přípisem, jejž podlé průkazů v Tomkových Svědectvích o nalezení Libušina soudu (v Musejníku 1859 str. 28. a násl., 102. a násl.) sám nálezce Josef Kovář napsal a v němž dí: »Da ich aber die erhabenen Gesinnungen meines Herrn (der ein eingefleischter deutscher Michel ist) in Rücksicht des Nationalmuseums kenne: denn er würde es lieber verbrannt o. verfault sehen als selbes dieser Anstalt zu schenken, so verfiel ich auf den Gedanken diese Blätter an Ew. Excellenz anonym zu senden, denn unter meinem Namen liefe ich Gefahr meines Dienstes verlustigt zu werden; und bitte selbe in diesem vaterländischen Institute von einem ungenannten wahren Patrioten zu verehren. Ihren Inhalt konnte ich nicht, obwohl ich weder Zeit noch Mühe sparte, zusammen bringen, und bin sehr neugierig darauf.« Jak již tento výňatek ukazuje, neměl Kovář nižádné způsobilosti, aby sám byl Zelenohorský rukopis vytvořil, a nikdo si to ani o něm tvrdiť netroufal. O tom, že by se Hanka neb Linda s Kovářem byli stýkali, nenašel prof. V. V. Tomek ani nejmenší stopy. Kovářův dopis nalézá se v Museu českém, kdež i Zelenohorský rukopis chován jest a kdež i řadu zlých let přestál, právě jako jeho nálezce v ovzduší jeho naleziště. Neboť ležel Libušin soud r. 1818—1835 k vůli Dobrovskému jej podezřívajícímu někde v musejním zákoutí opovržen a, jakož na něm viděti, zřejmé zkáze vydán; a podobně trávil i Josef Kovář své dni po roce 1818 v poměrech trudných. Byl totiž na sklonku roku 1819 z knížecí služby propuštěn ne pro nepoctivosť, jak Tomek významně podotýká, než pro jiné nesprávnosti. Písařství, kterým se Kovář pak zaměstnával, nemohlo jej leč nuzně živit. Kovárna Vyskočilka na cestě z Nepomuka na Zelenou Horu poskytovala mu skrovný byt. Konečně v 65. roce svém dostal od knížete výslužné. Dožil se asi 69 let věku svého, a zemřel ve vzrušném a bouřném roce 1848. Jméno Kovářovo zůstane s naším rukopisem sloučeno.

Rok 1859, rok Tomkových Svědectví, stal se vedlé roku 1817 pro náš rukopis nejzávažnějším, a teprve po r. 1859, do něhož naše památka méně šťastně Libušiným soudem nazývána, mohlo jí dáno býti případnější pojmenování: rukopis Zelenohorský.

Zásluha prof. Tomka, že nám úsilím svého pronikavého, právnickými zkušenostmi vyzbrojeného ducha jak nálezce tak i naleziště našeho literárního klenotu zjistil, náleží k nejčelnějším úspěchům učence našeho.

Zelenohorský zámek u Nepomuka.

Někdejší slavné i pověstné sídlo pánů Šternberku na Olivetské hoře vítězných Táborů navštívil jsem r. 1886, a o této návštěvě napsal i v Osvětě (1886) uveřejnil jsem širší stat Výlet na Zelenou Horu.

Zde následují hlavní mé, za svěží paměti napsané cestovné dojmy.

Vyjedeme z naší kvetoucí a mohutnějící Plzně, kde sobě koupíme lístek do Nepomuka, a neunavený vlak s námi směrem ode Mže stříbronosné ke křivé, zlatonosné Otavě chvátá lesnatou dolinou od šumavské Úslavy kolem Staré Plzně a Radyně, kolem Šťahlav a Blovic ke Ždáru a Ždírci. Octli jsme se již v ovzduší lesů Zelenohorských a v malé chvilce objeví se nám po pravici toužebný cíl naší pouti: na vysoké, svěžím zeleným stromovím porostlé, sluncem osvícené hoře vypíná se mohutný zámek. Na straně ke dráze má budova čtyři řady oken nad sebou, se silnice od nádraží k Nepomuku vedoucí viděti na téže straně v přízemí dvě okna, druhé a třetí patro čítá po šesti oknech. Na straně k Nepomuku viděti tři řady oken nad sebou, a každá čítá po šestnácti oknech. Střecha zámku je z rudé břidlice, nade střechou v pravo pní štíhlá věž; její zdi se, jako zdi zámku, bělají, a štíhlý kryt její břidlicové střechy se pod zlatou bání černá.

Jdeme po silnici dále borovým výběžkem lesním a po pěšině silně utlapané k Nepomuku, od nádraží dobré půl

hodiny [illegible]. S pěšiny zříme hlavní průčelí zámku Zelenohorského. Zámecká věž uchýlila se více v pozadí, v popředí spatřujeme vysoký zámecký teras, a nad ním v levo kapli, v pravo hlavní stavení zámecké. Celek činí dojem velice ladný, že — jako v Praze — vidíme střídati a doplňovati se barvu bílou, vřelou červeň a u velikých rozměrech i šťavnatou zeleň.

Došli jsme Nepomuka i prohlížíme si jeho památnosti.

S nepomuckého hřbitova svatojakubského rozhlížíme se po krajině. Hora pojí se k hoře, les k lesu. Jsme v Předšumaví.

Kostelník ukazuje mi poblíže chrámu děkanství. Sem r. 1817 přinesl Josef Kovář Zelenohorský rukopis, jím právě nalezený, zde snažil se děkan František Boubel rozluštiti znění naší památky, zde o něm vyprávěl svým spolubratřím, zde viděl jej mezi prvními »kaplan Prádlo«: tehdejší prádelský kaplan a pozdější nepomucký děkan Josef Zeman, odtud psal tento kněz své osvědčení o nálezu neocenitelných našich blánek.

Z Nepomuku na Horu jest jen dobré čtvrt hodiny. Zámek jest kolkol anglickým parkem obtočen. Mezi cestou do bořiny a mezi silnicí k nádraží stojí boží muka, mezi cestou do bořiny a mezi cestou do zámku socha Panny Marie: matky boží, která dle Jaroslava divy tvoří. Za nedlouho jsme před branou do Zelené Hory. V pravo od ní pne se bašta, v levo stojí obydlená budova. Vejdeme branou, stočíme se v pravo: a zámek Zelenohorský stojí před námi. Po levici máme větší stavení, patrně bývalou obilnici, se dveřmi z r. 1669 na zámecké straně, na kterých korunovanou hvězdu poznáváme. Zlatá osmirozní hvězda v modrém poli je znakem Šternberků. V pravo zve nás k sobě kaple téže divy tvořící Matky boží.

Projdeme druhou branou do křídla zámeckého vestavěnou, a již nalézáme se na zámeckém obdélném nádvoří v ovzduší, v němž bídným Zdeňkem ze Šternberka 28. listopadu zosnována podlá Zelenohorská jednota proti našemu Jiřímu Jediněmu. Levá strana obdélníku není zastavena. Před námi ční východní křídlo s věží v levo a s terasem u výši v pravo. Na terase zelenají se vavřínové kmínky. V pravo zvedá se hlavní díl budovy.

Vlastní naleziště.

D[illegible] [illegible] poblíž na pravo dva prostornější [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] počátkem [illegible] [illegible] [illegible]. V[illegible] [illegible] [illegible] k zámeckým schodům do patra [illegible] [illegible] západnější vede do knížecího důchodu. Spěchám přízemní chodbou do důchodenské kanceláře, k [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] knížecího p. důchodního Ignáce Dittricha, a p. důchodní s [illegible] ochotou přijímá na sebe úkol [illegible] mi obě hlavní památnosti zámku, naleziště rukopisu Zelenohorského a nástropní obraz olomoucké bitvy s Tatary. Zámek náleží nyní Fridbertovi knížeti [illegible], [illegible] [illegible]

zelenohorské po své matce Vilemíně, roz. kněžně Colloredově-Mansfeldové, [illegible].

Pan důchodní vede mne touže přízemní chodbou zpět, kterou jsem dříve k němu spěchal. Neboť v ní nalézají se k západu dveře, při kterých posud po levé straně na mramorové desce zlatý nápis stojí:

LIBUŠIN SOUD

[illegible]

1817

Kdo v chodbu tu ze zámeckého nádvoří vchází, najde v ní dveře ty hned po pravé ruce. Dříve vstupovalo se těmito dveřmi do velikého přízemního sklepa, jak se v Čechách široko daleko místo sklepení nebo místo cizího kvelbu říká, a v tomto sklepě vzadu k západu v pravém koutě stála dřevěná almara popředím k jihu obrácená: knížecí to archiv, a na tuto almaru mi pan důchodní Dittrich ukázal jakožto na vlastní naleziště rukopisu Zelenohorského. V této almaře neb aspoň mezi starými spisy u ní pohozenými našel předchůdce páně Dittrichův, knížecí důchodní Josef Kovář, r. 1817 naši neocenitelnou básnickou památku. Almara stojí na témže místě jako r. 1817. Jest postavena celá do zdi, tu neobyčejně tlusté, vnitř má tři přihrady nad sebou a jest 241 *cm* vysoká, 200 *cm* široká, 85.5 *cm* hluboká. Dvéře její složeny jsou ze dvou souměrných křídel, z nichž každé vně dvěma, nad sebou stojícími skrovnými [illegible] výzdobami obmyšleno jest. Horní část almary nad těmito křídly je též poněkud ozdobnější, totiž podélně vlnitá s chudě vyzdobenými 32 zářezy. Že se v tomto archivě rukopis ukrýval a uchránil, svědčí Kovářova slova v jeho, se Zelenohorským rukopisem r. 1818 nejvyšš. purkrabí hrab. Františkovi z Kolowrat pro naše Museum zaslaném dopisu: »In unserem Hausarchive lagen anliegende vier Blatt Pergament vielleicht Jahrhunderte lang im Staube verworfen.«

Nyní má sklepení, almaru archivní v sobě chovající, jinou tvářnost nežli ještě před 8 roky. Nyní vede totiž ode dveří, při nichž se nápis »Libušin soud nalezen zde 1817« spatřuje, k almaře archivní pouze dosti úzká, cihlovými dlaždicemi dlážděná chodba, od níž se na levo k jihu nalézají dva, před 8 lety do sklepení postavené, [illegible] zařízené byty hospodářských [illegible]. Sklepení to mělo k severu [illegible] dřevníku, směrem k zámeckému nádvoří jedno, posud zachované okno, do zahrady pak, na straně k Nepomuku (k jihu) dvě zamřížená okna, pak jedno slepé. Toto zůstalo slepým, obě zamřížená okna jsou nyní odmřížena. Od archivní almary, v níž nalezen RZ, jde nyní za oněmi byty směrem od severu k jihu další chodba, která dříve též díl archivního sklepení tvořila, v ní pak vzadu v pravo stojí [illegible] dveře železem pobité, jež do druhého, sousedního sklepení vedou. Že archivní sklepení dříve [illegible] prostorný obou chodeb a obou nových

bytu zaujímalo, poznati lze také na stropě: místnosti mají společnou klenbu.

Zdá se mi přirozeným, že právě v této končině naší vlasti skryt a nalezen byl náš rukopis. Každému z nás, byť sebe blaseovanějšímu, zachvěje se jaksi blaženěji srdce, když uslyší nebo čte jméno svého rodiště neb obcí a řek v okolí jeho. A tak mohl ten, kdo napsání našeho rukopisu Zelenohorského podnikl, k tomu tím býti přiveden, že ve zvěsti o Libušině soudě nalezl názviska v té krajině mile, domácně známá: Mži, Radbuzu, Otavu, Štahlavu. I jest netoliko možno, ale také pravdě podobno, že nynější Zelená Hora kdysi k dědinám Klenoviců patřívala. Týž blaženější pocit měl zajisté i děkan Boubel při svém prvním, ovšem nedostatečném pokuse přečísti RZ; dle zprávy P. Romána Voříška, v 6. čísle Lumíra z r. 1856 otištěné, těšili prý se Boubel se svými přátely »z toho, že báseň ta pojednává o výjevu, který se stal na blízku této přepamátné krajiny«.

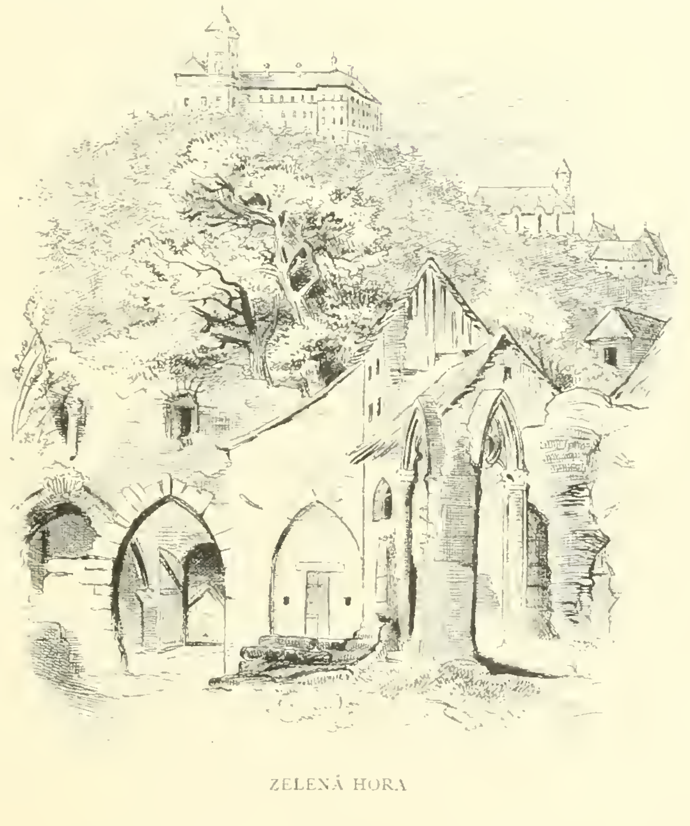
Tatarský vítěz na Zelené Hoře.

Nadešel čas, abychom se s vlastním nalezištěm rozloučili! Jdeme zpět do nádvoří, vstoupíme do dveř v pravo od hlavní zámecké brány, a za nedlouho zavedou nás novější točité schody železné v první patro západního zámeckého křídla v rozsáhlejší přívětivou síň, na jejímžto stropě obraz olomoucké bitvy s Tatary, tuto pásku věru neobyčejnou náhodou oba naše rukopisy Královédvorský a Zelenohorský v jedno spojující, nalezneme. Síň tato má nyní dva zcela různé oddíly: totiž prostor upotřebovaný, pak prostor zaujatý domácí zámeckou, na způsob stanu zřízenou kaplí, v níž před oltářem jediná modlitební stolice. Také tato kaple, jež pohříchu část obrazu nástropního zakrývá, jest zasvěcena divotvorné Matce boží, a nic není zajisté tak na snadě jako myšlénka, že tato úcta k Panně Marii na sídle někdy Šternberském tolika způsoby osvědčená souvisí se zázračnou ochranou, kterou se bohorodička podlé Jaroslava našim bojovníkům v tatarské válce r. 1241 propůjčila.

Nástropní obraz bitvy s Tatary nebyl, jak by se z novinářských zpráv souditi mohlo, teprv r. 1886 objeven; vždyť již Slovník naučný (X. z r. 1873, str. 312.) o něm ví. Obraz není však ani výtvorem našeho snad století: dle mého mínění povstal před r. 1728, v němž František Leopold Josef hrabě ze Šternberka panství zelenohorské Adolfovi, Bernardovi z Martinic prodal. Ani Martinicové ani Colloredové-Mansfeldové, ani knížata Auersperkové neměli zajisté příčiny, aby malbu s takým motivem byli objednávali; pouze Šternberkům záleželo na tom, aby jejich předek na svém imposantním sídle tímto způsobem byl oslaven. A malba jeví zřejmý starší, nemoderní ráz.

Český vůdce (Jaroslav) má zlatitou přilbu s bílou, po šternbersku osmipaprskovou hvězdou a zlativé brnění; sedí na bílém, červenou šabrakou pokrytém koni, kdežto tatarský vůdce (Kublajevic) na vraníku jede. Asi uprostřed obrazu nad bitevní vřavou vznáší se ve šternberské osmipaprskové hvězdě vážně hledící divotvorná Máti boží, kterou tedy v zelenohorském území nejméně čtyřikráte vypodobenou máme. Obraz s rámem zaujímá tytéž rozměry jako síň (720 cm. šíře a 1065 cm. délky).

S kaple naskytuje se nám vyhlídka dosti rozsáhlá. Dole za rybníkem ve vsi Klášteře spatřujeme gothické trosky cisterciáckého kláštera zelenohorského, Husity zbořeného.

ZELENÁ HORA

KOSTEL KRÁLOVÉDVORSKÝ

II.

O NALEZENÍ RUKOPISU KRÁLOVÉDVORSKÉHO.

Hankův život do roku 1817.

Svým časem tolik slavený a nyní tolik tupený nálezce Královédvorského rukopisu, Václav Hanka, narodil se dne 10. června 1791, tedy málem před sto lety. Jeho rodiště Hořiněves jest jen dvě malé míle od Hradce Králové a skoro přesně dvě míle od Králové Dvora vzdáleno.

Otec Hankův byl rolník, nájemce a hostinský; laskavá, zbožná jeho matka milovala prý prostonárodní knihy a milovala i české národní písně, jichž ozvuky v pozdějších 20, r. 1815 a 1816 vydaných básničkách jejího syna slyšíme. Slovinští citronáři, slovenští dráteníci, srbští, charvátští, polští a ruští vojáci seznámili ho poněkud s jinoslovanskými řečmi.

Od roku 1804—1809 chodil Hanka do královéhradeckého gymnasia, od podzimu r. 1809 odbýval na vysokém učení pražském tříletá filosofická studia a po nich tamtéž i studia právnická. V hlavním městě našem upoutal ho nejvíce abbé Dobrovský (* 17. srpna 1753, † 6. ledna 1829), tvůrce české mluvnice (Lehrgebäude der böhmischen Sprache, 1809), vzorné knihy, která byla matkou jiných mluvnic slovanských a — mimochodem řečeno — též matkou našeho nynějšího obdobného pravopisu; že Hankovi a s ním i Jungmannovi právě pro toto dílo tolik vášnivých ustrků snášeti bude, nemohl Dobrovský prohlédati. Slovutný tento slavista mile naší české řeči mnoho nevěřil, ano podle svědectví hraběte Lva Thuna r. 1842 do [illegible] posledního dechu za mrtvou ji považoval. Hanka smýšlel jinak. »Jsme Čechové, setrvejme!« zvolal ke svým druhům již před rokem 1813, kdy se s Dobrovským, tehdy v malostranském domě Ledebourském přebývavším, úžeji seznámil. Že při tomto setkání Hanka projevil jakousi znalost srbské řeči, oblíbil si ho Dobrovský, ano učinil z něho později vědeckého svého chovance, jehož v ruštině, církevní slovanštině, ve srovnávací slovanské mluvnici a také v glagolici soustavně vzdělával. Na podzim r. 1813 odebral se Hanka do Vídně a pokračoval zde rok ve svých právnických studiích. R. 1814 vrátil se do Prahy, kde Pachmajer jeho **Selskou svatbu** uveřejnil. Roku 1815 vyšlo Hankových **Dvanáctero písní**; r. 1816 vydán další sešit, v němž obsaženy jsou i tři **básně** od jiných básníků; jedna z nich (**Jarmila**) jest od Šafaříka. **Hankovy písně** vyšly později v nových, rozmnožených vydáních 1819, 1831, 1841 a 1854. Výtečný skladatel Václav Tomášek složil k některým těmto písním nápěvy; básničky našly obliby, pronikly a znárodněly, zejména **Modré oči** (Ach vy oči, oči, Modrojasné oči! Na vás jak jen pomním, Svět se se mnou točí), **Plaché dívčiny** (Proč se upejpáte, Plaché dívčiny, Proč se ukrejváte?), **Chaloupka** (Vystavím si skrovnou chaloupku), **Zastaveníčko** I. (Luna jasně svítí), **Morava** (Moravo, Moravo, Moravičko milá!), **Kozák** (Krásná Minko, musím jíti). Skladatel napsal do Hankova památníku:

Jak moje hudba s vašimi písněmi, tak moje srdce s vaším srdcem upřímně vždy nakládá.

[illegible] 3. [illegible] 18[illegible]. *Václav Tomášek.*

Jedna z Hankových písní Život, počíná se dvěma řádky, které velmi dobře jako proslulé heslo jejího autora známe; podáme ji zde i s pravopisnými zvláštnůstkami, v jakých si Hanka tolik liboval:

ŽIVOT.

Národy nehasnou:
 Dokud jazyk žije,
Mají bytnost jasnou;
 Ale jako zmije
 Cizota se vije,
Gde proň city hasnou:
 Duch i sláva hnije.

R. 1817 vydány Hankou srbské zpěvy v českém rouše: »Prostonárodní serbská Muza, do Čech přivedená«, jakož i první díl objemnější sbírky: »Starobylá Skládanie. Památka XIII. a XIV. wěku z neywzácnějších rukopisów vydaná«; druhý díl vyšel roku 1818, třetí též r. 1818, čtvrtý r. 1820, další, neočíslovaný r. 1823 a následovní, rovněž neočíslovaný r. 1824. První díl sestaven podporou Hankova vědeckého rádce, a proto jej Hanka věnoval »Geho Důstognosti Jozefovi Dobrowskému, Mnoha Učených Společností Audu, Učiteli svému na Důkaz Wděčnosti« a jest opatřen Jugmannowou předmluvou i dvacítistránkovým Uvedením, po němž Vyswětlenj zastaralegssjch a zatmělegssjch slow nadchází. V předmluvě praví Jos. Jungmann: »Snažnost wzdělanějších národů o zachowání psaných literních památek, neb tak řečených rukopisů, dostatečná byla by povzbuditi i Český národ, aby, co w dlouhé časůw bouři jemu sláwy a duchowního nábytku neutonulo, wlnám záhuby konečně odníti a potomstvu zachovati pílil.« Uvedení v Praze dne 10. června 1817 dané a Hankou podepsané, obsahuje hlavně stručnou staročeskou mluvničku.

Týž rok 1817 byl vyvolen státi se Hankovi nejpamátnějším. Je přirozeno, že Hanka si přával svůj rodný polabský kraj za čas v nově spatřiti, jako je přirozeno, že měl v sousedství svého rodiště přátele i známé; k nim náležel Jan Puš a Jan Sklenčka, královédvorský měšťan i právník, jež Hanka uprostřed září r. 1817 navštívil. Sklenčka seznámil ho s královédvorským kaplanem P. Pankrácem Borčem, a tato známosť uvedla našeho Hanku dne 16. září 1817 v královédvorský děkanský chrám sv. Jana Křtitele, kde ve sklepení pod kostelní věží nalezen rukopis, od Hanky pak ihned Královédvorským nazvaný. Hanka i Králové Dvůr nalezli zdroj evropské své slávy, Slovanstvo našlo neocenitelný poklad starobylého básnictví.

Přísežní soudní svědectví o nalezení rukopisu královédvorského.

Listina, kterou zde podáváme, byla k podnětu Ant. Konst. Vitáka, jenž r. 1867 královédvorským učitelem byl, napsána. Kostelem, o kterém v ní svědek mluví, míněn jest, jak již k tomu poukázáno, královédvorský děkanský chrám sv. Jana Křtitele.

Podáno dne 29. září 1867.
Čís. 6671 jud.

36 kr. kolek. Přepis.

Protokol

sepsaný dne 29. září 1867 u c. k okresního úřadu co soudu ve Dvoře Králové.

Zástoj.

Pánové Dr. František Palacký, dějepisec národa Českého, a Antonín Jaroslav Vrťátko, bibliotekář musea království Českého. předstoupili před soud v zastoupení Českého musea, co nynějšího vlastníka rukopisu Králové Dvorského, a žádali vyslechnuti p. Jana Šafra, měšťana ve Dvoře Králové č. p. 31 zároveň kostelníka v městském chrámu Páně sv. Jana Křtitele. k cíli opodstatnění a seznání děje nalezení rukopisu Králové Dvorského panem Václavem Hankou leta Páně 1817, čili vedení důkazu pro věčnou paměť. —

Následkem této žádosti byl obeslán svědek Jan Šafr.

Přítomní:

Od soudu	Od stran
Matiáš Pokorný	Pánové: Jan Šafr
c. k. příruční	Dr. František Palacký
JUC. Arnošt Hnízdo	Antonín Jaros. Vrťátko
zapisovatel	Dr. Fr. Rieger
	Dr. Porák
	Bedřich Tinus purkmistr
	Dr. Kar. Sladkovský
	Ant. K. Viták

Dostavivši se svědek Jan Šafr, 64 let starý měšťan zde a kostelník, připomenut na vážnost přísahy a následky křivé přísahy, udává u přítomnosti uvedených svědků následovně:

Roku 1817 navštívil p. Váceslav Hanka svého přítele a spolužáka Jana Sklenčku, městského právníka zde, a obadva přišli navštíviti p. pat. Pankráce Borče, tehdejšího kaplana zde. Při této příležitosti byli od tehdejšího pana děkana, Jana Puše, bratra mé matky, k obědu pozváni.

[illegible] 14 roků stár, neb jsem 18. října 1803 na [illegible] do latinských připravoval škol, a též ze mne [illegible] při službách Božích.

Když [illegible] uvedení pánové obědovali, rozpředl se hovor o tak [illegible]aných Žižkových [illegible]pech, které v kostelním sklepení se nalézati měly.

Hlavně p. Václav Hanka sobě přál je viděti, a tu odpoledne [illegible] druhou a třetí hodinou šli do věže chrámové následující pánové: p. Václav Hanka, Jan Sklenička, pat. Pancrac Borč, František Tinus; [illegible] jsem šel co chlapec ze zvědavosti sebou. —

Pánové tito byli vedeni tehdejším kostelníkem, Josefem Trnkou, který tehdáž asi padesát let stár byl.

Na zmíněné sklepení nalézá se dole ve věži chrámové a vede do něho cesta s kostelního choru (zvané kruchty) a bývalo vždy a jest až dosavad [illegible] zamčeno železnými dveřmi silnými.

Dveře tyto nemohl nikdo jiný než kostelník Josef Trnka dovést otevřít, an u nich byly a jsou zámky starobylé a sice tři. Zámky tyto neuměl mimo kostelníka Josefa Trnku nikdo otevříti a až podnes nelze nikomu zámky tyto otevříti, leč tomu, kdo jich mechanismu zná a k jich otvírání navod [illegible] jest.

Nyní nedovede mimo mne a kostelníka [illegible] Stanislav a [illegible] dveře tyto otevříti a ani o poslední válce Pruské nemohli [illegible]ové zámky tyto otevříti, ač se o to byli namáhali.

V uvedeném sklepení věže se nalézaly mimo jarmaru dvě truhly a [illegible] o kostelní [illegible] starých [illegible]

Š[illegible]py, o nichž shora uvedeno, byly v jarmaře, kteráž tehdáž [illegible] stála [illegible] Jarmara tato byla tak vysoká, [illegible] muž [illegible] do ní [illegible] Jarmara tato byla [illegible] Nalézaly se [illegible] několik starých cancionalů [illegible] kterých [illegible] nepotřebovalo.

Když jarmaru otevřeli, vyňali z ní [illegible] shora uvedené, které [illegible] zvláštní nalézaly přihrádce, a [illegible] p. Václav Hanka a pat. [illegible] — Š[illegible] tyto prohlíželi [illegible] pánové a [illegible] o nich [illegible] tehdejšímu kancelistovi u magistratu, který je [illegible] vzal. [illegible] však ještě zůstalo v jarmaře.

[illegible] na staré knihy na jarmaře [illegible]

[illegible] pat. [illegible] na jarmaru [illegible]

V [illegible] pergamenových [illegible] zdvihl a podal [illegible] latinské [illegible] a podal je p. Václavu Hankovi, který [illegible] ve věžovém sklepení [illegible] p. Václav Hanka, pat. [illegible], František [illegible]

[illegible] p. Václavu Hankovi [illegible] p. Václav Hanka a [illegible] nevím, co to [illegible]

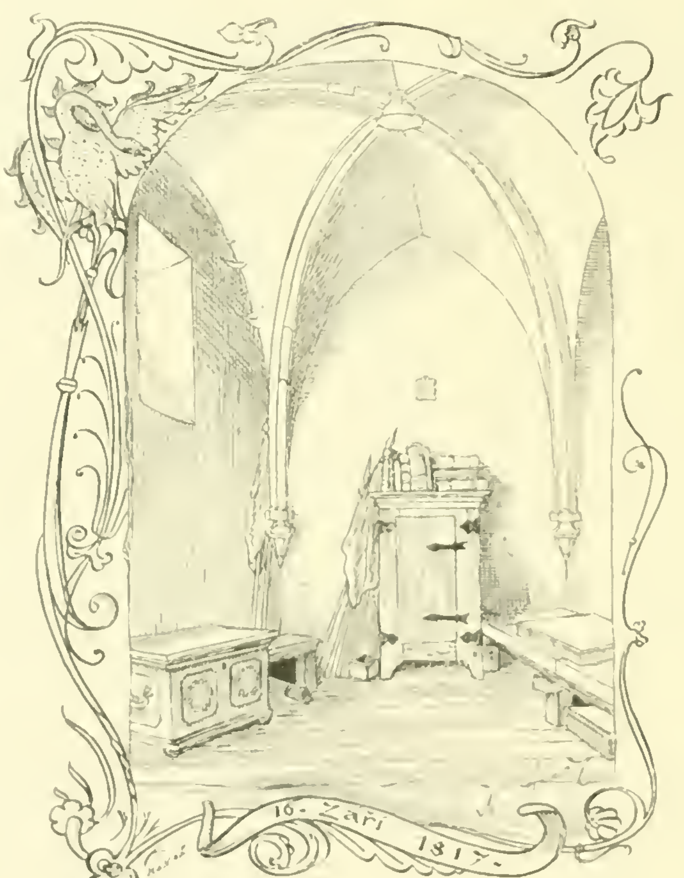
Nato jsme všichni odešli a [illegible] pánové na děkanství a [illegible] domů.

Jak jsem se později dozvěděl, nechal [illegible] uvedený p. Hanka na děkanství, odkud magistratu vydán byl. Od magistratu vyžádal jej písemní žádostí p. Václav Hanka.

Já jsem přestal studovati a stal se řemeslníkem; když jsem se z vandru domů navrátil, pravil mně můj strýc, shora uvedený děkan Puš, zdaliž pak víš, co jsi tenkráte zdvihl?

Konečně připomínám, že nynější jarmara, kteráž na témž místě věžového shora popsaného sklepení se nalézá, jest ta samá, na kteréž rukopis tehdáž ležel, ač jest předělaná a značně zmenšena a oho[illegible]vána. — Kování, tak řečené panty a rygr jest ten samý.

Taktéž uvádím, že ti pánové mimo prvně jmenovaný velký cancional také ostatní na jarmaře ležící knihy současně prohledli a nenaleznouce na nich nic znamenitého, dali je zase na jarmaru.

Jedna z těch knih byla v červeném aksamitu a obsahovala čistý papír, který později vyhozen byl a desky se upotřebily k misalu.

Pergament prvně stáhnutého velkého cancionalu se upotřebil později k zalepování měchů varhanních. —

Já jsem úplně přesvědčen, že listy, které jsem zvedl, tytéž byly, které nápotom p. Hanka na kruchtě prohlížel; jeden z těchto listů, kterýž bezpochyby cancionalem přikryt nebyl, byl zvláště poprášen.

Tlouška listu pergamenových byla asi tak velká, jako malík muže slabý. —

Nápotom byl tento protokol přečten a od svědka, Jana Šafra za jeho pravý výrok uznán. — Zároveň se tento po vysvětlení přísahy nabídl, výroky své stvrditi přísahou, [illegible]

[illegible] byl tento protokol přečten, [illegible] tím [illegible] se [illegible] protokolu [illegible] museum, [illegible] byl tentýž protokol [illegible] podepsán ode všech přítomných a jedno [illegible] k rukoum [illegible] p. Dra. Palackého a Ant. Vrťátky.

A [illegible]

Jan Šafer m. p. svědek.
Dr. František Palacký m. p.
Ant. Jarosl. Vrťátko m. p.
první [illegible] Musea kr. Českého
Dr. Fr. Lad. Rieger m. p.
Dr. [illegible] m. p.
Dr. Karel Sladkovský m. p.
[illegible] m. p.
Ant. K. Vršek m. p.

Mat. Pokorny m. p.
JUC. Arnošt [illegible] m. p.
zapisovatel.

[illegible]

Hankův život od r. 1817.

Hanka oznámil nález Dobrovskému dopisem dne 16. září 1817 daným. Tiskem vyšel rukopis teprve r. 1819, [illegible]

protože německý překlad od Václava Svobody přidán býti měl a také přidán byl. Předmluva ke zvláštnímu dílu Starobylých Skládání, kde rukopis byl otištěn, byla i před pozdějšími vydáními rukopisu jednotvárně svým autorem Hankou stále opakována: v polyglottě z r. 1843 začíná Připomenutie to větou: »Jako Hrčkové, Plavci Argonští, Hrdiny před Trojú, a sedmero Hrěkóv na bojištiech Thebánských — jako tito svého Homéra, Aischyla i Orfea nalezli; tak spievali naši Lumirové i Zábojové slavné činy starobylých hrdin, války kniežat, krvavé pótky zeman, slasti i strasti lásky, i jiná podobná dobrodružstvie; toho nám poskytuje dókaz tento výborný zlomek lyrickoepických nerymovaných národních spěvóv, o nichž právem Dobrovský ve své historii českého jazyka i starší literatury praví, že všecko převyšuji, co se posud starých básní našlo.« A dále dospívá Hanka k domněnce, která se ovšem neosvědčila: »Kto nám povie jména skladatelóv? Kto toho, kterýž je s takú chuti v jedno sebral? Nespievalit toliko muži obecní, mnohý statečný rytieř básnieval svú pieseň, an zatiem meč i prielbice v kútě spočievali. Zdaž sám král Váceslav, otec Otakaróv († 1253) nespieval česky? — i snad některé jeho piesně němečti dobrodruhové sobě s pomocí dvořan, jemu se tiem zalibiti chtiece, přeložili, kudyž v zbierku milostných spěvóv německých přišel. Zdaž neštastný Záviše Vitkovic (léta 1290 stat), zdaž on u vězení některé částky těchto spěvóv nesložil, aneb zbierky této sám nepořádal?« Hanka podstatně přispěl k tomu, že r. 1818 založeno naše Museum i byl ředitelem literárních sbírek musejních jmenován. Museu daroval Hanka největší jeho skvost: dar města Králové Dvora, Královédvorský rukopis.

Za nález královédvorský dostalo se Hankovi tolik všemožných poct, že ješitnosť i ctižádosť v nejvyšší míře mohly být ukojeny. Nejeden dík, nejeden značný čestný dar, peníz i diplom a nejedna báseň došly nálezce. Krakov byl mezi předními: Literární společnosť vysokého učení tamního r. 1819 jmenovala Hanku dopisujícím členem. Vilenská Scientiarum, literarum et artium universitas učinila jej r. 1820 svým čestným členem. Akademie pro ruskou řeč i literaturu v Petrohradě poctila jej téhož roku svým velikým stříbrným penízem.

R. 1821 vyšlo v Hankově úpravě s českým překladem ruské znění na slovo braného, Aleksějem Ivanovičem hrabětem Musinem-Puškinem r. 1795 nalezeného a moskevským požárem roku 1812 zničeného hrdinského zpěvu Igor Svatoslavič; pravopis je v knize opět velice podivínský. Po roce 1822, v němž Hanka svoji »Várinku« (Barboru Madlovu) za choť pojal, vydával neunavený Hanka, jenž si z ústraní svého po dlouhá léta se slovanskými učenci o důležitých věcech hojně dopisoval, více svých jazykových i dějinných děl a více slovanských literárních památek, vysýlaje při tom do světa i různé maličkosti a přispívaje zvláště pilně do Musejnika. Minouce vydání Husovy Dcerky (1826), pokus o překlad Ebertovy Vlasty (v Musejníku 1828) a Krakoviaky (1834 a 1851), jmenujeme tu hlavně jeho Zbírku nejdávnějších slovníků (1833), jeho Mluvnici polského jazyka (1839, 2. vyd. 1850) a jeho práci Načala russkago jazyka — Počátkové ruského jazyka (1849, 2. vyd. 1857). Mezi těmito mluvnicemi vyšli r. 1846 dvojenci: po rusku Načala sviaščennago jazyka Slovian a po česku Počátkové posvátného jazyka slovanského, sepsané za tím účelem, aby snáze rozuměti bylo vzácné památce též Hankou r. 1846 vydané: jest to Sazavo-Emauskoje svatoje blagověstvovanie, remešské evangelium Texte du Sacre. Před tím uveřejnil Jiřího Strejce Žalmy aneb Zpěvy sv. Davida (1826), pak Pověst starou o Stojmirovi a Bruncvíkovi, k níž připojena i pověsť o Valterovi a Griseldě (1827), Viktora Kornela ze Všehrd Knihy devatery o právech a súdiech i dskách země české (1841), Přehled pramenů právních a příspěvky do Archivu českého (1840—1844).

Roku 1848 působil Hanka činně též na politickém kolbišti: účastnil se porad v Národním výboru, byl velice účinným podílníkem na Slovanském sjezdu, jakožto starosta Slovanské Lípy počínal si důstojně i statečně. Téhož léta nastoupil na docenturu při vysokém učení pražském a uspořádal nové vydání Historie o císaři Karlovi od M. Prokopa Lupáče z Hlaváčova. R. 1849 uveřejnil Dalimilovu kroniku českou v nejdávnější čtení navrácenou, a již r. 1850 vyšlo 2. vydání její.

Jako byl Hanka často i velice, zejména učenými jednotami slovanskými, vyznamenáván, tak na druhé straně ztrpčovaly mu život četné spory s českými spisovateli. A také s jinými: s Kopitarem a s Miklošičem měl obzvlášť ostré potyčky. Avšak nechať povzbuzován, nechať rozlaďován, Hanka povždy zůstal svěžím pracovníkem na roli vlastenecké, až ho konečně zasáhla střela osobní zlovůle a národní nenávisti.

Pozdní podzim Hankova života měl býti zachmuřen. K odpůrcům Královédvorského rukopisu z minulých let, ke Kopitarovi a k Miklošičovi přidal se protivník domácí. Alex. svobodný pán Helfert píše o tom, jak jsem na to v Osvětě (1886 str. 479.) poukázal, ve své stati das Wiederaufleben der böhmischen Sprache und Literatur ve spise Die Čecho-Slaven, na str. 324.—327. těmito slovy: „V listě Tagesbote aus Böhmen, Davidem Kuhem vydávaném, vyšel r. 1858 feuilleton: »Handschriftliche Lügen und palaeographische Wahrheiten,« ve kterém Hanka nepokrytě viněn byl, že Královédvorský rukopis vyrobil a za starou památku vydával. Hanka vznesl žalobu pro urážku na cti na pražský zemský jakožto trestní soud, od něhož David Kuh odsouzen jest; Kuh se odvolal a ztratil také u českého vrchního zemského soudu při, 27. srpna a 15. října 1859. Podlé jasného ustanovení trestního řádu soudního z r. 1853 (§ 427 alinea 1 v souvislosti s § 301) nepříslušelo »z nálezu vrchního zemského soudu, kterým rozsudek první stolice potvrzen byl, nikomu odvolávati se«. Nezbývalo než nastoupiti na cestu milosti; avšak Kuh přes to zadal odvolání, za něž ve Vídni osobně působil. Buďto že nyní

se rozpakovalo v této tak napadlé přízně milosti místo práva pro Hanku zjednati, anebo naopak, že se to příliš nepatrným býti zdálo, by tak — statečný trpitel cestou milosti pouze proklouzl, zkrátka vynašlo se cosi jiného. Věc, o jejímžto zákonném vyřízení povolaná rada nejvyššího soudu ani okamžik na pochybách nebyla, se především odložila, a v ministerstvu spravedlnosti byl případ podvodu tehdy vyřizovaný, v němžto se podle mínění nejvyššího soudu od nižších stolic stal přehmat obrán za podnět k podání návrhu, následkem něhož nejvyšší soudní stolice oprávněna býti měla, »ve všech trestních případech, o kterých se z jakékoli příčiny dozvídá a ve kterých seznává, že se obviněnému neb odsouzenci řízením neb rozhodnutím zřejmě nezákonným ukřivdilo, z moci úřední, a také tehdy, když proti nim po zákonu žádné odvolání připuštěno není, záhodné zařízení učiniti.« Teprve nyní vyhledáno podání Kuhovo, avšak nejednáno o něm jak o žádosti za milost, ale jak o mimořádném odvolání i přiděleno referentovi prokázané povolnosti a obratnosti, který novely ze dne 28. února 1860 s působností zpětnou na případu užil, jenž podle zákonodárství do těch dob platného již řádně po právu rozhodnut byl. A jak znělo odůvodnění? Jedná prý se zde o »učený disput«, schází animus injuriandi; mimo to nemůže prý se pričítati, že někdo spis napsal, o jehož veliké literární ceně celý svět jest svorný, za urážku považovati. Tak stalo se dne 12. měsíce dubna 1860. — Rozhodnutí, jehož obzvláštní postup ve kruzích blíže stojících mnohonásobně a živě pretrásán byl a tedy tajemstvím zůstati nemohl, způsobil v národních kruzích českých a moravských podivení nesmírně trapné. Avšak věc zasáhla srdce pražského starce, utrpěné příkoří rušilo jeho zdraví, které se obtížně více navrátit nedalo. Umřel, ne zcela za rok po dni, v nějž mu nejvyšší soud odepřel dostiučinění, kterého po právu vyhledával a ve které doufal, dne 12. ledna 1861, neplných pět měsíců před svými sedmdesátými narozeninami.«

Hanka zemřel v musejním domě na Příkopech. Jeho pohřeb byl věru knížecí: v pohřebním průvodu na hedvábném polštáři nesen nyn. poslancem drem. Václavem hrabětem Kounicem originál Královédvorského rukopisu. Hanka pochován jest na posvátném Vyšehradě, kde mu Svatoborem nákladný pomník postaven.

Jaká byla Hankova povaha?

Ve své stati Wenceslaw Hanka, již Klicpera Libussa (1852) přinesla, chválí jej dr. Legis Glückselig, že byl klidné letory, plný smyslu a citu pro radosti přírodní, ochotný, dobrácký, jemný, ale nikoli mluvný ani výmluvný. Avšak i tento líc měl rub. František Ladislav Čelakovský vyslovil se r. 1832 o Hankovi velmi příkře; Pavel Josef Šafařík napsal o něm r. 1850, že jednává vždy i všude »zchytrale, zlomyslně a lestně«, a Václav Zelený praví ve svém Životě Josefa Jungmanna na str. 186.: »Měl Hanka opravdu zvláštní dar užívati lidí a okolností ve prospěch svůj.« Avšak ani neskromnost ani úskočnost nepostačují, aby sestrojily něco takového, jako jsou Rukopisy.

Celkem nutno uznati, že měl-li Hanka některé chyby, měl zajisté mnohem více předností. Miloval naši slavnou minulost i pracoval do budoucnosti pro povznesení svého lidu. Slovanskou vzájemnost pěstoval slovem i skutkem neohroženě.

Hanka, jeden z nejpilnějších pracovníků na nejednom našem poli vědeckém, povždy patřil k nejvřelejším národovcům, a což více, k předním našim buditelům národním.

OSUDY OBOU NAŠICH LITERÁRNÍCH PAMÁTEK.

Věru v míře až nadbytné platí o našich rukopisech slovo: Habent sua fata libelli. Obě památky prožily řadu dějův obzvláště pestrých. Šero, světlo i záře, chmury, mračna i bouře vznesly, rozkládaly a střídaly se nad nimi.

Šťastnějším byl bohatší rukopis Královédvorský. Jak neobyčejné oblibě v našich vlastech i v dálné cizině se těšil, o tom svědčí četná jeho vydání jak v řeči původní tak i v překladech. Co se týče recensí českých, má z nich nejvíce poutavosti do sebe Hankova editio princeps, nyní již velice vzácná: »RUKOPIS KRÁLODWORSKÝ. Sebránj lyricko-epických Národnjch Zpěwů, wěrně w půwodnjm gazyku, též w obnoweném pro snadnější wyrozuměnj, s připogenjm německého přeloženj. — STAROBYLÝCH SKLÁDÁNJ Djl zwláštnj. — WYDÁN OD WÁCLAWA HANKY. — W PRAZE, U BOHUMILA HAZE A JOZ. KRAUSE. 1819.« Otisk »wěrně w půwodnjm starém gazyku«, Hankův novočeský překlad i připojené Vysvětlení zastaralejších a zatmělejších slov vykazují značný počet význačných vad: Hanka nebyl s to, by Královédvorský rukopis náležitě přečetl, ale přes to byl prý jeho výrobce! Dotčené přeložení německé vázanou řečí napsal Václav Svoboda Navarovský. Po roce 1819 vyšel rukopis v Hankově čtení ještě patnáctekrát. Dále vydali naši památku: Alexander Semenovič Šiškov v Izvěstiích cárské akademie petrohradské r. 1820, Josef Jungmann ve Výboru z literatury české 1845, Pavel Jos. Šafařík při německém překladě Josefa Matěje hr. Thuna v knize Gedichte aus Böhmens Vorzeit 1845, Josef Kořínek 1864, 1870, 1875 a se Scheiwlovými kresbami 1873, Ant. Konst. Víták ve svých Dějinách královského věnného města Dvora Králové nad Labem 1867 a ve vyňatku z nich: Vácslav Hanka a rukopis Kralodvorský, N. Někrasov v původním i v novém českém způsobě psaní 1872, Matouš Václavek v XXXIII. svazku Bibliotéky paedagogické 1877, Fr. Vymazal 1879, Josef Jireček s novočeským a s německým překladem 1879, Fr. X. Prusík s novočeským překladem k Manesovým kresbám 1886 i pouze staročesky 1886. Prof. Mat. Hattala chová svou recensi v rukopise. Většina vydaných textův opatřena jest menšími většími vysvětlujícími statmi; zvláště pečlivě je v tom obmyšlena jmenovaná, v Petrohradě vyšlá práce N. Někrasova Kraledvorskaja rukopis: předmluvou, slovníky, částí mluvnickou, vysvětlivkami a přílohami. Léta 1852 a 1853 tvoří rozhraní mezi starou a novou dobou naší literární památky, což důležitá slovesně dějinná práce Václava Nebeského Králodvorský rukopis v Musejníku téhož roků způsobila; název její jest úzký, neboť spisovatel jedná v ní též o rukopise Zelenohorském. Celý rukopis Královédvorský přeložili a vydali mimo V. Hanku, V. Svobodu, hr. Thuna, Jos. Jirečka a Fr. X. Prusíka: rusky týž Alex. S. Šiškov v týchž Izvěstiích 1820, pak Mik. Berg 1846, polsky Lucian Siemieński 1836, hornolužicky J. E. Smoleř v Polyglottě 1843, vlašsky Felice Francesconi 1851, srbsky Slavko Zlatojević 1851, charvátsky Ign. Běrlić 1852, anglicky Albert Jindřich Wratislaw 1852, slovinsky Fr. Levstik 1856, německy Sigfrid Kapper 1859, bulharsky R. Žinžifov 1863 a francouzsky Ludvík Leger 1866. Německý překlad v rukopise chová Ant. J. Vrťátko. Jednotlivé zpěvy byly zhusta překládány, zejména též dolnolužicky, malorusky, charvátsky, švédsky, finsky, maďarsky, ano i starořecky. Zelenohorský rukopis, osočovaný ve vlasti, vyšel nejprve péčí J. B. Rakowieckého v Pravdě ruské 1820 a péčí Šiškova ve známých nám již Izvěstiích; nad Vltavou vyšel péčí Ant. a Jos. Jungmannů s překladem novočeským a s výkladem v Kroku 1822; téhož r. 1823 vydal Mik. Grammatin s Igorem ruský překlad RZho, a v pražském časopise Der Kranz vyšel prvý překlad německý. Z pravidla vydáván RZ. s rukopisem Královédvorským po prvé Hankou zároveň s německým překladem V. A. Svobody Navarovského 1829. Epochální v každém směru je pojednání Libuša's Gericht v knize Šafaříka i Palackého Die ältesten Denkmäler, kde podán opis rukopisu Zelenohorského prvotním způsobem jeho napsání (usacotsueiceledi atd.), pak podobně, ale s rozdělenými slovy (usac ot suei celedi) vedle toho i v přepise cyrillicí, dále novým pravopisem s latinským překladem meziřádkovým a konečně opět novým pravopisem s německým překladem; r. 1845 uveřejnili RZ P. J. Šafařík při překladě hr. Thuna a J. Jungmann ve Výboru. Po té vydali památku Zelenohorskou Herm. Jireček v publikaci Codex juris bohemici 1867, pak s RKr. novočesky J. Jireček 1879 a Fr. X. Prusík 1886; onen přeložil a vydal jej i německy (1879). Mezi jeho překladateli nalézáme též A. Mickiewicze, L. Siemieńského a L. Legera.

Jako naše umění, byla by se bez Rukopisův i naše věda zcela jinakými směry brala. Bez Rukopisů měli by Dějiny Palackého a Vocelův Pravěk chudší tvářnost. Naše starší a do značné míry také novější literární dějiny by mluvily k nám cize, právě jako by naše krasověda, na př.

aesthetické práce prof. dr. Jos. Durdíka byly pohřešovaly zvláště mocných povznětu. Archaeologie tápala by v záhadách. Děje našeho právnictví bez RZého zůstávaly by bez skvělého domácího východiště. Bez něho nebyl by se stal dr. H. Jireček v té míře právnickým klassikem našim. Chceme-li si další podrobnosti vyznačiti, připomeňme sobě Počátky staročeské mluvnice od P. J. Šafaříka ve Výboru z literatury české 1845, Nákres mluvnice staročeské od Jos. Jirečka 1870, Staročeskou mluvnici Dr. Fr. B. Květa, práce to, jež vesměs hlavně k mluvě našich rukopisů hledí; pak i Příspěvky k výkladu RKého od Ign. B. Maška i Jana Gebauera v Listech filologických (II.—VI.), Maškův Popis korrektur a rasur v RKém (tamtéž III.), stat J. P. Koubka O RKém v Musejníku 1838, Vocelův Aesthetický význam básní RKého tamtéž 1854, Hlavní povahopisy RKého od K. Tieftrunka tamtéž 1867, díla Lud. Štúra O národních písních a pověstech plemen slovanských! A zmiňme se též o Květově Aesthetickém Rozboru RKého, jakkoli P. J. Šafařík a I. J. Hanuš trochu naň nevražili! . . . Avšak kdo by mohl všechny ty studie vyjmenovati! Přemítejte naše měsíčníky, týdenníky, denníky, prohlížejte roční školské programmy — stále a stále narážíte na články o Rukopisech; stůjte tu aspoň tři příklady: v programech jindřichovského gymnasia r. 1876 najdete článek Výhoň Dub v RKr a r. 1881 Ukázku textu, grammatiky a glossaria RKého, obé od prof. I. B. Maška, v programu klatovského gymnasia 1883/4 najdete pojednání prof. Jos. Ošťádala O národní epice přirozené, zvláště o hrdinských zpěvích ruk. Zel. a Král. proti zpěvům Homérovým z jedné a proti Aeneidě ze strany druhé.

Tak letmo přehledli jsme tu svit, tu světlo i záři v dějích Rukopisů: pohleďněme již také ve tmu a v bouře . . . v bouře, jakéž však ovšem povždy přece zase jen osvěžený, urodný vzduch v zápětí přinášívají! Věnujme některou chvíli rozepřím o pravost našich památek!

* * *

Dříve než rukopis Královédvorský, také v tomto vzhledě šťastnější, podezříváný Sněmy a Libušin soud. Proměnné jejich příběhy do r. 1879 vypsal František Bartoš ve svém článku Spory o pravost rukopisu Zelenohorského, jejž Osvěta v témž r. 1879 uveřejnila. Jos. Dobrovský postavil se v Hormayerově Archivě proti našemu rukopisu dříve, než jej viděl, narazil tam na odpor Václ. Svobody, ale neustal a podezříval dále, a podobně počínali si Bart. Kopitar (1829) a Jiří Palkovič (1831), kterému se Jos. Jungmann v Musejníku 1832 opřel. Námitky Dobrovského vyvrátil spis Die ältesten Denkmäler 1839. Spory z let 1858—1887 přešly také na rukopis Královédvorský, jenž posud celkem zůstával ušetřen. R. 1858 vyšly dva útočné články: Handschriftliche Lugen und paläographische Wahrheiten v pověstném denníku Tagesbote aus Böhmen a Die Koniginhofer Handschrift und ihre Schwestern od bezděčného humoristy Maxa Büdingra, tento článek uveřejnil Jindř. K. L. Sybel ve své Historische Zeitschrift. Článkem Handschriftliche Lugen dán podnět jednak k žalobě Hankové na D. Kuha, kterou z Hankova životopisu známe, a jednak i k záslužné výpravě prof. Tomka do Nepomuka, na níž nashromážděna látka ke Svědectvím v Musejníku 1859 vyšlým.

Zelenohorský rukopis horlivě hájili též dr. Hermenegild Jireček ve vídeňském Světozoru 1858, prof. M. Hattala a Václav Nebeský v Musejníku. Hattalova pojednání mají název Obrana Libušina soudu (1858—1860) a O enklitickém ž a ť co důkaze přesnosti RZ a Kr. (1860). Rozprava věhlasného P. J. Šafaříka Výměsky o dědičném právě v Čechách vyšla v témže musejním časopise 1864. Oba rukopisy bránil Fr. Palacký v denníku Bohemia 1858 a prof. M. Hattala v denníku Prager Morgenpost 1858. Téhož roku vydala Ida z Düringsfeldu, jíž jako její duševní příbuznou Talv naše staré slovesné památky zajímaly, spis Le Manuscript de Königinhof. R. 1859 uveřejnil Kar. Jar. Erben v Lumíru vysvětlení k RK. a V. Nebeský v Musejníku Nová akta ve při o Rukopis Královdvorský.

Proti pramělkému Büdingrovi bojováno vážně i vesele: jakás dobrá kopa (Alexander svobodný pán Helfert prý si ob čas rád zažertuje) německého veleučence zle polechtala i poškádlila; důstojný Palacký potřel jej se vším důrazem. Büdinger odpověděl s nakvašenou domýšlivostí: proti vtipné brošurce Max Büdinger und die Königinhofer Geschwister (1859) zaquijottoval si brošurkou Die Königinhofer Handschrift und ihre neuesten Vertheidiger a v témže Sybelově dějepravném časopise, v němž Palackého článek Die altböhmischen Handschriften und ihre Kritik r. 1859 vyšel, hezky nízko si článkem Entgegnung proti našemu historiografovi zapansoval. Skvostné jeho vavřiny odňaly ještě dalším harcovníkům spánek: jedním z nich byl Ed. J. Schwammel, který ve sborníku Sitzungsberichte der kais. Akademie in Wien 1860 zablýskal, a druhým Julius Feifalik, jehož obrněná brošura Über die Koniginhofer Handschrift (1860) však pod střelami bratří Jirečkových Josefa a Hermenegilda ve výtečném, vítězném spise Die Echtheit der Koniginhofer Handschrift (1862) nakupenými, odvážnou duši vypustila. R. 1863 vystoupil v Sybelově časopise proti oběma rukopisům zejména s palaeografického stanoviska Wattenbach. Časopis Beseda přinesl 1863—64 příspěvky od Fr. Petery k dějinám RKého. V témž roce 1864 vydal Dr. Legis Glückselig v článku Die Königinhofer Handschrift (Wiener Oesterr. Zeitung) příznivé svědectví, ve kterém náš RKr výhradním výtvorem českého národního ducha nazývá. R. 1865 proslul zejména E. Komárek svými přednáškami a pojednáními (v Musejníku a v 2. seš. vid. Sitzungs-Berichte).

Boje, v nichž hojné i vzácné kořisti vědecké získáno, vybojovány slavně, a dr. I. J. Hanuš mohl ve svém, k oslavě padesátého výročí, jež r. 1867 šťastnému nalezení našich rukopisů nadešlo, napsaném rozhledném spisku Das Schriftwesen u. Schrifttum der böhmisch-slovenischen Völker-

stämme prohlásiti: Beati Bohemi possidentes. Avšak již v únoru 1878 objevili se hned dva noví odpůrci RZého, oba Slované, jeden z nich Čech. Kanovník Ant. Petruševič vystoupil ve feuilletonech rusínského Slova, Al. Vojt. Šembera v Dodavcích ke svým dějinám české literatury: dle Šembery složil RZ. J. Linda, jemuž prý Hanka pomáhal. Proti tomu vystoupil kromě Jos. Jirečka, jenž rukopis ve Světozoru i v Musejníku 1878 hájil, hlavně Vinc. Brandl v Moravské Orlici, a rozšířil tuto svoji Obranu Libušina soudu, již František Bartoš právem skvělou nazývá, ve vydání 1879 o sobě vyšlém. Šembera odpověděl pro jméno spiskem Libušin soud, nejstarší památka řeči české, jest podvržen, též zlomek evangelium sv. Jana. Ale pošinutý balvan řítil se dál a dále, níž a níže. R. 1879 vystoupil prof. Ant. Vašek s Filologickým důkazem, že rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též zlomek evangelia sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky. K prof. Vaškovi připojili se ruský professor Vladimír Lamanský v Časopise ruského ministerstva osvěty 1879, dotčený již Petruševič ve Slově 1879 a Šembera 1880 spiskem Kdo sepsal Kralodvorský rukopis roku 1817? Tehdy stala se chyba, že nikdo neprodleně Vaška důrazně nestíhal; jen prof. dr. Jan Gebauer jal se v Listech filologických a paedagogických na obranu šermovati, ale sám již r. 1882—1883 sepsal různé námitky proti rukopisu Královédvorskému, jež v Erschově a Grubrově Allgemeine Encyklopaedie der Wissenschaften und Künste 1885 uveřejnil! Prof. Hattala, osvědčiv se v Osvětě 1885, v Národních listech 1885, v Pokroku 1886 a v něm. Politice 1886 vytrvalým obhájcem tohoto Rukopisu, vystoupil v Národních listech 1886 proti počínání nejnovějšího odpůrce, avšak prof. Gebauer, po meči Němec, byl již odhodlán na vše: v Athenaeu za leden a únor 1886 vyšla jeho Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského, avšak jen jako jemnocitná příprava ku překotnému tvrzení, že oba Rukopisy jsou podvrženy, kteréžto přání v Materialech ke vědeckému posouzení rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, Athenaeem nepřetržitě uveřejňovaných, dosti záhy na jevo vyšlo. Okázale vyslovil Gebauer svůj nový názor v názvu své další, v 10. a 11. svazku Jagićova sborníku Archiv für slavische Philologie vydané rozpravy ***Unechtheit*** der Königinhofer und Grünberger Handschrift i v názvu svého příkrého spisku Poučení o ***padělaných*** rukopisích Královédvorském a Zelenohorském 1888.

K nově nastalým útokům propůjčili pomocná péra professoři dr. Tomáš Garrick Masaryk, dr. Jarosl. Goll, dr. Jos. Král, dr. Aug. Seydler, dr. Otokar Hostinský, dr. Ant. Rezek, Jindř. Vančura, Jaroslav Vlček, docent dr. Jiří Polívka, univ. lektor dr. Arn. Kraus, Jos. Truhlář, J. Peisker, M. Opatrný, K. J. Černý, a kromě několika jiných také prof. Vatroslav Jagić. Masaryk potíral Rukopisy o překot jak ve svém Athenaeu tak zejména i v Jagićově Archivu. Němec českého jména dr. Jan Knieschek uveřejnil proti rukopisům knížečku Der Streit um die Königinhofer und die Grüneberger Handschrift. I německé noviny denní radostně stranu Gebauerovu podporovaly, přede všemi ovšem Bohemia, která však v okamžiku nedosti střeženém — právě jako Čas — naše památky zcela opravdově starými rukopisy nazvala. Odpůrci útočili, agitovali, polemisovali horečně, zanášeli spor do jinoslovanských a jinonárodních zemí; Jos. Truhlář uveřejnil na př. v inomostských Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung pojednání Zur Beleuchtung des Handschriftenstreites in Böhmen. Konečně prozrazena pravda dříve zapíraná: odpůrci se v Čase přiznali, že výprava proti Rukopisům byla něco jiného než boj pro vědeckou pravdu: že byla jen výzvědnou potržkou o klobouky a čepice, jen dutou zástěnou, za kterou se měl utvořiti základ k zamýšlené politické straně »realistů«. Vypluly tu zcela zvláštní zjevy nad hladinu našeho národního života. V ležení odpůrců od počátku planulo škůdné, zlopřejné nadšení, jen aby Rukopisy již již na vždy padly. Národovci pak právem v této snaze spatřovali nicotnictví, národní cit byl uražen a vzbouřen, obhájce za obhájcem vystupoval, a národní žurnalistika horlivě a všestranně bojovala pro naše národní palladium. Protivníci nezmocnili se pole kromě ve svém osobním ovzduší.

Podrobnosti zápasu mohly by toliko v objemném spise vylíčeny býti.

První byl na bojišti prof. dr. Josef Kalousek v Osvětě 1886. Dr. Jul. Grégr v Národních listech 1886 nemilosrdně potíral protivníky; jeho články vyšly souborně ve dvojím vydání s názvem Na obranu rukopisu Královédvorského a Zelenohorského 1886. Prof. Frant. X. Prusík odrážel útok v Národních listech 1886, ve Světozoru 1886 a v Osvětě 1886, v níž uveřejnil zevrubnou stať O filologických námitkách proti rukopisům Královédvorskému a Zelenohorskému. Professor Mart. Hattala ničil odpor v Hlase národa 1886 a v Národních listech 1886. Dále poráželi odpůrce, kromě mé maličkosti v Osvětě 1886, zejména Jan Neruda, Jan M. Černý, dr. Fr. Bačkovský, prof. Tom. Planský, prof. Vojt. Lešetický, Ant. Rybička, prof. dr. Jan Krejčí, prof. dr. Josef Emler, Kar. Ninger, Ant. Jarosl. Vrťátko, prof. H. V. Tůma, Fr. Dvorský, Oldřich V. Seykora v nešťastně nazvané, ale jinak výborné knížce Ad RUK. KR-DVORSKÝ, Ferd. Tadra, Frant. Jan Zoubek, Jiří Krek, Alex. svob. p. Helfert; prof. dr. V. V. Tomek uveřejnil mimo jiné řízný, jadrný spis, v němž pochyby prof. Gebauera pevnou rukou šmahem odmítá; je to Zpráva kommissi musejní v příčině rukopisu Královédvorského a Zelenohorského v Osvětě 1889.

Josef Jireček netoliko že rukopisy naše stručnějšími články hájil v Osvětě 1886, ale vydal i 1887 objemný spis O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských, ve kterém nám přehojný materiál proti námitkám na Rukopisy mířeným nashromáždil a ve kterém důležitý výsledek svého badání soustředil ve slova, že »RZ

co do mluvy je památka česká, kdežto RK pronáší ráz moravský směru nářečního.« Vynikající místo zaujímá také Zpráva o chemickém a drobnohledném ohledání některých rukopisů musejních (v Musejníku 1887), ve které prof. Antonín Bělohoubek výsledky svého pečného a pečlivého zkoumání shrnul v úsudek: »Rukopis Králodvorský se chová po stránce mikroskopické a mikrochemické v podstatě tak, jako nepochybné starobylé rukopisy z věku, do něhož se klade.« To váží víc než veškerý výzbroj Athenaea.

Přehled odvodu, kterými dřívější námitky proti pravosti památky královédvorské vyvráceny byly, podán statí Nebeského Kralodvorský rukopis v Kobrově Naučném slovníku (IV. str. 941); náčrtek způsobu, jakým úspěšně hájen rukopis Zelenohorský, nastínil nám Bartošův článek Spory o pravost v Osvětě 1879; četné doklady, jak odpůrci ve svém nedůsledném boji proti Rukopisům nejvíce jen sami sobě odporovali, probrány byly Jos. svobp. Alex. Helfertem v knize Die Čecho-Slaven 1883 a sestaveny jsou v mém, Osvětou r. 1886 otištěném článku O nynější výpravě proti rukopisům. Význačné momenty z těchto zápasů nalezne však čtenář i v dalších našich řádcích, poněvadž nynější protivníci Rukopisů ke starším námitkám: Gebauer k Vaškovým, Masaryk k Feifalikovým, Goll k Schwammelovým atd. velmi důvěrně se přimkli.

Též proti výpravě prof. Gebauera i jeho družiny stojí především svědectví, která vylučují možnost, aby naše rukopisy mohly býti padělky. Prof. Tomek ve svých Svědectvích (Mus. 1859) zjistil, že když na začátku r. 1859 s Libušiným soudem do krajiny Zelenohorské dojel, rukopis od P. Jos. Zemana, děkana nepomuckého, za týž uznán byl, jejž roku 1817 důchodní František Kovář našel a na žádost nepomuckého děkana Frant. Boubela Museu zaslal; co Jos. Truhlář proti tomuto svědectví ve Vědě 1880 napsal, jest jen romanetto mal trovato. Nedosvědčené smyšlenky nemohou vyvrátit dosvědčené události. O RKém máme více svědectví: zejména svědectví listovního Frant. Stovíčka, že měl r. 1803-4 rukopis v rukou, přísežné svědectví Hankovo, Trnkovo a Šafrovo. Přečasto se opakuje zjev, že svědkové hlavní věc velmi určitě si pamatují, ale v podrobnostech od sebe se odchylují: tak se stalo i v příčině RKého, a proto jsem letos (1889) podnikl do Králové Dvora výlet, kde jsem dne 20. května v samém chrámovém sklepení a pak i na děkanství před svědky důst. panem děkanem i arciknězem Jos. Sedláčkem a p. kaplanem P. Jos. Šťastným novými výpověďmi Jana Šafra na jisto postavil, že Hanka RKý r. 1817 v přítomnosti Šafrově, Trnkově, Borovcově, Skleničkově a Tichánkově, k nimžto se Kravka městský hotel připojil, za okolností našel, jež toho nikterak nepřipouštějí, že by Hanka rukopis do Král. Dvora byl přinesl a zde ve věžním sklepení podstrčil. V Janu Šafrovi seznal jsem vší úcty hodného kmeta, nyní ovšem již 80letého, avšak posud neobyčejnou pamětí vladnoucího. Lituji, že zápis, který jsem sepsal, zde uveřejniti nemohu. Jsem nucen ponechati si to do publikace jiné.

Přese všechna svědectví mu známá utvořil si prof. Gebauer, jak nás ujišťuje, mínění, že »Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský jsou padělky a Václav Hanka že byl při padělání jich účasten.« Gebauer vidí v Hankovi muže, jemuž nelze důvěřovati, a na tom základě buduje. Avšak můžeme-li my důvěřovati Gebauerovi a jeho hlavní podpoře, prof. Masarykovi?

Gebauer jest nestálý: dříve, před r. 1882 Rukopisy po léta hájil; později však užil proti nim i námitek dříve jím vyvrácených i myšlenek jím pro pravost uváděných, ano r. 1878—1885 jednou rukou držel na rukopisech a druhou sestrojoval látku proti nim — jaké jest na takového muže spolehnutí?

Prof. Gebauer omlouvá se, že byl nucen se svými námitkami spěchati; neboť prý prof. Hattala chtěl již již vydati svoji obranu Rukopisův: avšak zrovna pro to měl Gebauer v tu dobu čekati, aby seznal Hattalovy odvody a jimi své mínění protříbil; zatím mohly námitky v soukromí zkoumány býti a nebylo třeba dávati je do veřejnosti české, nadtož německé.

Gebauer není si důsledný ve svém postupu: duvtipná methoda, již před r. 1882 staročeské literární pozůstatky bránil, vedla by jej dojista k výsledku, že naše Rukopisy nemohou býti podvrženy; Gebauer nepřipouští neodborníku k diskussi, ale sám polemisuje na př. s prof. Bělohoubkem o věcech lučebních, a když si vyžaduje dobrého zdání cizích odborníků, činí to na základě kusých výpisků; professor Gebauer hledá i čerpá svůj výzbroj z rukopisů, jež ani z daleka takové zkoušky ohněm nepodstoupily jako rukopis Královédvorský; musejní Passionál 3, F, 16 přece není posud ani s palaeografického ani s chemického stanoviska formálně zkoušen, má i podezřelé připisky: prof. Gebauer užívá však tohoto nezkoušeného Passionálu jako nejbřitčejší zbraně proti mnohozkoušenému Královédvorskému rukopisu!

Prof. Gebauer s prof. Masarykem vedou si velice nekriticky také v tom, že boj proti RZému neodlišují ani neoddělují od boje proti RKému; neboť námitky jen proti jednomu z nich uváděné nemohou nikterak platit i proti druhému, a byť i — per inconcessum — jeden rukopis padl, nenásledovalo by z toho, že by tím také hned i druhý byl ztracen. Co máme tedy říci, když na př. prof. Masaryk argumentuje: rukopis Zelenohorský chová v sobě tu onu (ovšem nedokázanou) sociologickou nesrovnalost: ergo jest rukopis Královédvorský podvržen. A to že má býti vědecký postup, jakým se mohou a mají překonati Palacký, Šafařík, Tomek, Purkyně? Zač považují ti pánové širší kruhy intelligence naší?

Prof. Gebauer násilně zavírá oči před Kalouskovým slovem, že při rukopisech předem a nejprve rozhoduje okolnost, je-li písmo staré, což o RKém nejen palaeografové naši jako Frant. Palacký, Jos. Emler, Adolf Patera, nýbrž i němečtí palaeografové Jiří J. Pertz i L. Krummel potvrdili, a že staré písmo novým neudělají ani písařské chyby neb mluvnické zvláštnosti, ani shody nebo neshody,

ani — nově nanesená berlínská modř, bylo by zbytno dokazovati. Ta dobrá berlínská modř as netušila, že pomůže kdys dokazovati, jak velice jest methoda protivníků neúprosně důsledna: žeť ona, dobrá berlínská modř bude jednou (v. Archiv f. slav. Phil.) v rukopisné otázce badatelem jako Gebauer uznána za věc lhostejnou a po druhé zase (v. Poučení o paděl. ruk.) za nezvratný důkaz manipulace novověké!

Prof. Gebauer činí libovolné výklady, »chyby« v rukopisech násobí tak, aby jich vyšel úžasný počet; odvodů sebe důvodnějších nedbá, leč pokud mu libo; vyvrácené náhledy své skoro bez výjimky zas a zase opakuje, jako by nebylo žádného vyvrácení bývalo. Tak neustále opětuje své mínění o proužcích RKého, o slově úpěchu a pod. Co se týče oněch proužků, tvrdí o nich Gebauer, že písař RKého na nich na všech až k řezu nedopisoval, ale že na 1. stránce mezi nedokončeným slovem a řezem nechal více prostory prázdné, než bývá v RKém mezi literami téhož slova; Gebauer byl drem. Grégrem i mnou vyvrácen, já jsem zejména poukázal na Legendu sv. Kateřiny, v níž se vytýkaný zjev rovněž objevuje, ale nic naplat, p. professor tvrdí stále a stále totéž. Nyni vyšel však v Musejníku 1889 na str. 182—263 z péra prof. I. B. Maška nový rozbor věci O čem svědčí proužky rukopisu Kralodvorského, výtečná to rozprava, kterou Gebauer i se svým rádcem Masarykem na dobro jsou odraženi. Co se týče slova úpěchu v Čestmíru, dokázal jsem v Osvětě 1886, že značí úpěli, ne spěli, avšak Gebauer ještě v Poučení 1888 tvrdí, že tam stojí »nekrasa«: »(Vláslavovci) naříkali vzhůru na stráň«, kdežto prý »básník chtěl říci, že Vláslavovci utíkali vzhůru na stráň«.

Že má RKý jazykové uchylky od jiných rukopisů, jest právě velikou výhodou pro něho: zpěvy, které jako básně královédvorské jsou v ryzejším rozumu slova národní, skládány jsou v nářečích; kdyby tedy RKý v nářečí, tedy s jazykovými odchylkami napsán nebyl, mohlo by to spíše proti němu svědčiti.

Gebauer se dále domnívá, že se v našich rukopisech neobrazí tehdejší život: škoda, že se s prof. Hostinským hlouběji neobezřel na př. v Šemberových Dějinách středověkých anebo třeba v knize dra. Alvina Schulze Das höfische Leben zur Zeit der Minnesänger, kterou jeho spolubojovník Jos. Truhlář dobře zná; byl by našel překvapující množství podob. Jest mně i nyní žel, že zde nemohu dáti než několik pokyvův a poukázati toliko na tehdejší, západním a středním evropským zemím společný názor o tom, co jest ideál ženské a co mužské krásy, pak na stejné détaily v částech obydlí, na př. oknech, v nošení ženského šatstva, v přepychu, v cestování dívek, v mužských zápasích, v nošení a v odkládání válečných potřeb neb i na shody v neznámých posud maličkostech: zmíním se tu jen o tehdejší až přílišné náklonnosti užívati příslovce *tu* (*ta, vet*, středoněm. *dâ, dô*, starofranc. *cy*); a prof. Masaryk našel by tam také violu a růži hned podlé sebe, jako by dávné srovnání s letícím orlem v Jirečkově díle O zvláštnostech češtiny na str. 45 nalezl.

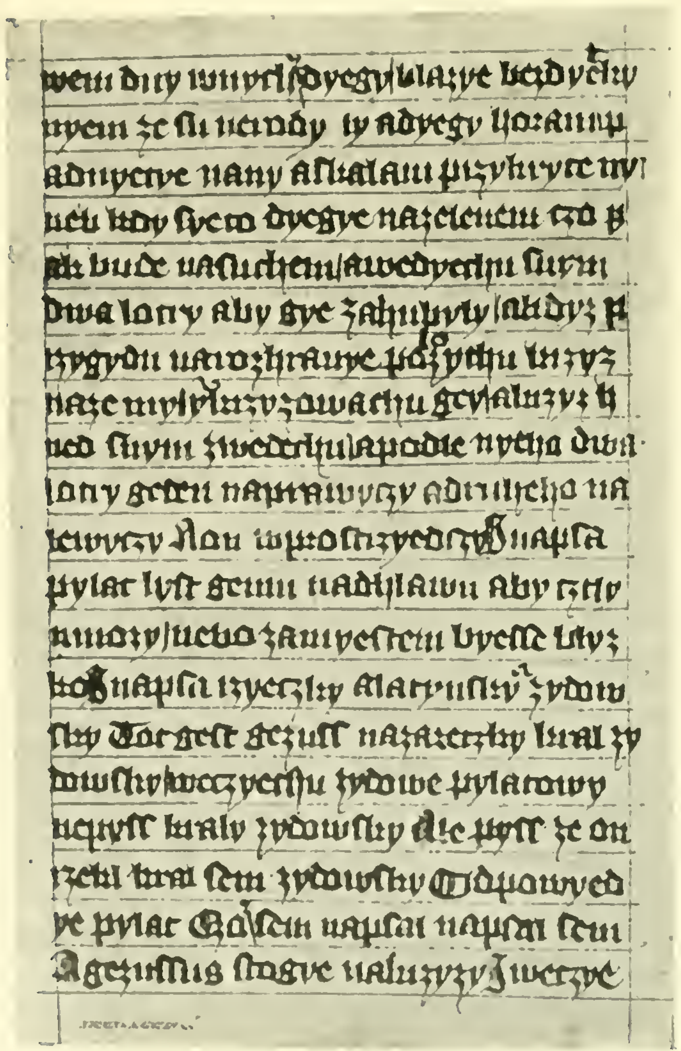
Gebauer založil svou výpravu na své, ostatně kolísavé domněnce, že zná staročeský jazyk s dostatek. Avšak ještě nyní objevují se neustále věci nové a nové; zejména pilně badá ve směru tom musejní kustos Adolf Patera, jenž 1888 mimo jiné v Drkolně v Horn. Rakousích našel starý, bez odporu pravý rukopis Pašije Pána našeho Jezu Krista. V této zajímavé literární památce nalézají se dvě časoslova, jež podávají doklad, jak nutno chrániti se předčasných domyslů. Nalézámeť na ní tvary, velice odchylné, z čehož viděti, že z odchylného psaní na nepravosť rukopisů, tedy ani rukopisu Královédvorského, souzeno býti nemůže. Podáváme čtenářstvu otisk 2 stránek rukopisu oné Pašijc, aby mělo také jiný vzorec starší památky naší v rukou; slova, o která se jedná, vyhledá si čtenář velmi snadno — ve 2. a 3. ř. 1. stránky najde padnyetye a v 3. ř. 2. stránky przyprawytye. Písař položil tu tvar ženského rodu na tye (tě), ale shodné psaní obou těchto tye poukazuje k tomu, že zde bez ohledu na možnou chybu vepsány jsou tvary, které také byly. Širší zprávu o tomto drkolenském, ze 14. století pocházejícím rukopise nalezne v Musejníku r. 1888 na str. 324 a násl.

Pro jméno propouští prof. Gebauer, že obránci Rukopisů dvě jeho námitky vyvrátili, jednu palaeografickou, jednu slovařskou. Protivníky Rukopisů bylo totiž namítáno, že zkratek *ra* nenalézá se nikde ve slovech jednoslabičných, a slovo nožna prohlášeno za novotvar. Tyto námitky byly však nově nalezenými doklady vyvráceny, což prof. Gebauer nepokrytě uznává: nuže, kterak mohl Hanka — kdyby ani celá řada jiných věcí podobného rázu nebyla — r. 1817 věděti, co nevěděl pronikavý Gebauer ani r. 1886? Slovo nožna je známo i v ruštině, v polštině a v lužické srbštině — hle, nový doklad, jak málo správně si počínají, kdo českosť některého slova (bedrosť, úporno) popírají, jež v jiné slovanské řeči se užívá, ale z domácích památek snadno doloženo býti nemůže!

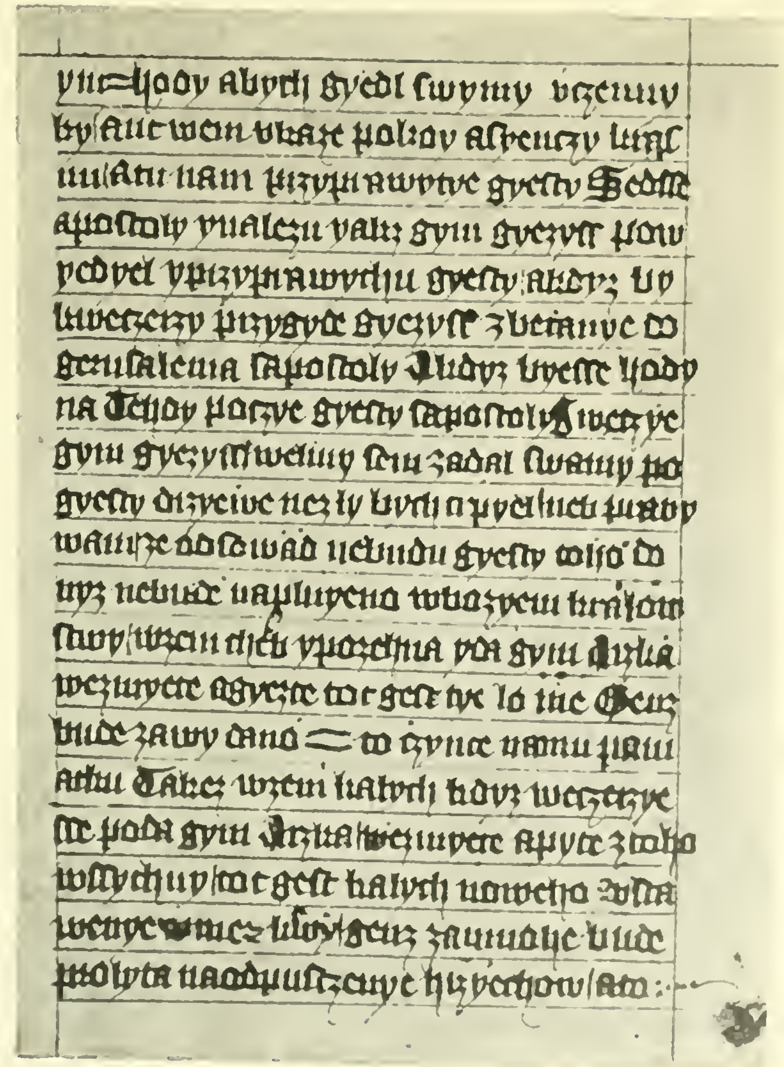
Prof. Masaryk zápasil proti Rukopisům ze všech možných stran, zejména také ze sociologické, avšak nepřipraven, cizími zbraněmi, přenáhlenými závěry; a nejvíce odzbrojily váhu jeho slov domnělé důkazy, jimiž básnickou cenu našich zpěvův, i nejkrásnějších, v pochybnosť uváděl: zde má proti sobě netoliko V. Svobodu, Dobrovského, Dambecka, Meinerta, Goethe, Palackého, Kopitara, Jungmanna, hr. Thuna, pí. Talvj, pí. z Düringsfeldu, Vrťátka, Hattalu, bratry Jirečky, Zeleného, Helferta, Kosinu, Tieftrunka, Legera, Jos. Durdíka, Grégra, Prusíka, Oštádala, A. V. Tůmu, Carrierea, nýbrž i, což dojista jest významno, všechny naše čelné básníky: Kollara, Čelakovského, Vocela, Kalinu, Koubka, Hálka, Nerudu, Heyduka, Vlčka, Čecha, Krásnohorskou, Vrchlického, Zeyera, Jakubce a jj. a jj.

Jos. Truhlář a hlouček stejně smýšlejících uvedli, zejména v Athenaeu 1886 str. 205 a násl., v boj proti Rukopisům několikastránkovou řadu slovních, větových i polovětových, shodných i neshodných parallelismů, jež prý

I.

II.

Rukopisy s některými přeloženými a původními básněmi z doby před zářím 1817 mají; avšak vážně žádati středověké poesie bez takových podob, jest asi tolik, jako žádati na básníkovi, aby skládal písně bez znalosti svého věku, bez věcného podkladu a beze slov: třeba se jen bedlivěji rozhlednouti ve starších slovesnostech anglické, francouzské, vlašské a německé: v nich nalézáme tolik společného básnického majetku, že by tam všechno možné bylo padělkem.

Prof. Jaroslav Goll snažil se ve svém Historickém rozboru básní rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava (1886) podvrátit víru našinců argumentací, dle níž ti, kdo skvělých a slavných událostí dobou jsou bližší, o nich méně podrobností vědí než ti, kdo činů těch dobou jsou vzdálenější; ano, čím větší tato vzdálenosť, tím větší prý ona znalosť. Podobné názory vyvracejí se samy sebou. Neštěstí nechodívá prý samo. P. professor chtěl také vyniknouti znalostí vědeckých drobotin. Ale v tom, jak málo byl prof. Goll se staročeskými jmény obeznámen, usvědčil jej zničujícím způsobem v Hlase národa 1886 Ferd. Tadra.

Nuž, a jakého konce dospěla methoda Gebauerovců? Zcela důsledného. Dle Masaryka lze prý sice dokázati nepravosť rukopisu, ale pravosť nikoli: tím tedy pronesena věta, která vede k negaci palaeografie, filologie, historie atd. Přílišný skepticismus ústí v záporu. Můžeme-li takovým vědcům důvěřovati?

Hanka byl tedy při padělání účasten! Ale jak? Co filolog? To prohlásil Gebauer v musejním Sborníku vědeckém 1870 za nemožnosť, a co platí o Hankovi, uznal tehdy Gebauer, »platí o všech vrstevnících jako z r. 1817 až 1819 a platí o všech spisovatelích a učencích českých z konce XVIII. a XIX. století.« Snad byl tedy Hanka účasten co básník? Kdo tomu věří? Hanka básníkem Záboje! Hanka básníkem Jelena! Pouhé sic volo, sic iubeo nestačí. Kde jsou vaši svědci? Ovšem, ovšem, kdo píší o Hankovi, jako by v jeho hlavě byli sedali, nemají svědků potřebí! Zde má všecku váhu přesvědčení Alex. svob. p. Helferta, jenž ve svém náčrtku Joseph Jireček (1889) prohlašuje, že se toho nikdy nedokáže, by mohl býti jmenován muž anebo skupina mužů, kteří by před rokem tisícím osmistým a sedmnáctým byli s to bývali, souhrn všeho k místu přivésti, jakého co do dějinné látky a umělecké formy, co do řeči a písma, co konečně do látečné a lučebné techniky bylo potřebí, aby se dílo spůsobilo, o němž veliký Jak. Grimm děl, že stačí jen do něho pohlednouť, aby všechna pochyba o jeho pravosti byla vyhostěna.

* * *

Naše Rukopisy jsou jako Sněžka povýš nad Králové Dvorem, krásným a vábným někdejším útulkem královských vdov: obklopí ji podym, zastíní ji bledá oblaka, není viděti než mračno a zase mračno, tuče a blesky, ale teplý vítr zaduje, vřelá záře letního slunce chmury, mračna i bouři rozptýlí a Sněžka zjevuje se nám ve své mohutnosti, leskne se v tajícím na ní sněhu a jasně vypíná se nad celými Čechami, nade všemi dolinami a výšinami, daleko viditelná, z daleka hledaná — jako vznešené zpěvy z dalekých dob, jako libé, drahé, hledané zpěvy našich Rukopisů, mocné, ryzí a zářivé.

SLOVNÍČEK.

a, a[illegible], ostré,
ajta = aj ta, aj tu, hle v tom,
ande [illegible],
bato! stče místo: bratře ...
bedrost, čilost,
bés, zlý duch,
bésniti, zuřiti,
blánka, lístek pergamenový,
braň braně, zbraň,
bratř, bratrstvo,
břietný, ostrý,
če, co,
čeleď, famil[illegible]a,
čeledín, čeledi.
divý, divoký, z masa divoké zvěři,
dlie, d[illegible], k v[illegible]li, podle,
dlí, délka,
dolóv, dolu,
doniž, dokud,
doždati se, dočkati se,
drážlivý, dr[illegible]ivý, vznětlivý,
drbí mu[illegible],
dřevný, lesnatý,
dřiezha, tříska,
druhdy, časem, kdysi,
dřvi, dveře,
drvo, strom, dřevo,
dščev, deštový,
dščiti, [illegible]
ež, [illegible],
gole, [illegible],
hadlivé, potupně,
hemzeti, hemžiti se,
hlásati, [illegible] volati, modliti se [illegible] (Prus.),
holedbati sé, [illegible],
chody, [illegible],
chovati sé [illegible],
chvrastie, [illegible],
idéže, kde,
imé, [illegible],
imé [illegible], imétí, míti,
iskati, hledati,
iskrený, [illegible], známý, [illegible] (Prus.),
jarno, [illegible], prudce, srdnatě,
jarobujný, prudko[illegible],
jarohlavý, prudko[illegible],
jejá, jejé, [illegible],
ješut, mar[illegible],
kací, [illegible],
kda, kdy,
kegdy, [illegible],
klánie, [illegible],
kmet, [illegible],
kmetský, [illegible],
kněz, kníže,
kněžna, kněžna dcera,
knieni, [illegible],
kot, [illegible],
kotiti sé, [illegible],
křepce, [illegible],
krúpo, tězně,
krušiti, rozbíjeti,
krzno, kožich, svrchní kožené vojenské roucho
ktvi[illegible]chu, kvetly, ktvieše, kvetl,
ladny, čisté,
léch, velmož,
leský, lesní,
lisí, lišči, zchytralý, opatrný,
ľubica, milá žena,
ľudný, lidnatý,
ľútost, vztek,
lzati, lízati,
mestný, místný,
mezu, mezi,
mknu sé, hnu se,
mrkavy, tmavé,
mútiši, kalíš,
nadjíti, na[illegible]íti,
najnízejé, nejnižeji,
nalit, pojednou,
nastojte, pozor dejte! běda!
ne (Jar. 11), než,
nedozírám, nelohledný,
nerodte, nechtějte,
nižniem, nízkem,
nožna, pochva,
nrav, mrav,
ny, nás,
obak, a přece, nicméně,
obih, nadbytek, hojnost,
opač, obrat,
opéti, opět,
oružie, zbroj, [illegible],
osudie, [illegible],
osvéta, [illegible],
ot, [illegible],
otna, [illegible],
ovšem, [illegible], velice,
pahubu, zahubu,
pášiu, [illegible],
paky, [illegible],
parob, [illegible],
péti, [illegible] (J. Jir.),
plek, zástup,
plezeň, u[illegible],
plzen, u[illegible],
pola, půle,
polský, polní,
poprava, pravomocnost, soud, na popravu u taviti, k rozsouzení poručiti, vzíti na soud,
posúti, [illegible],
pozdi, pozdej,
pravda, pravo, porota, věc J. Jir.,
pravdodatný, o právu poučující a rozhodující,
pře, pí[illegible],
prevencju, [illegible],
přižech, [illegible],
prnuti, [illegible],
prokní, [illegible],
prorada, [illegible],
ptenec, ptáče,
pytati sé, ptát se,
roba, dívka,
rozcepiti, rozštípnouti,
rozhrušiti, rozbíti,
rozkosem, směrem různým; užlabinou Koubek,
rozložito, šíre; otevřené,
rozsúženiu dat, rozsouzení,
rozznojiti sé, rozpáliti se,
rub, šat,
rúčí, rychlý,
sboriti, shromážditi,
sbožie, jmění, věci,
sdieti, činiti,
sédánie, zápas koňmo,
séhodlúhý, sáhodlouhý,
séje se, skví se,
sie, tato, toto,
sieh, sáh,
sien, tento,
sieše se, skvěla se,
sípáše, dusila Prus.),
skoro, rychle: v skoře = v rychlosti,
snéchu sé, sebrali se, sešli se,
srazúce, srazice,
stachu, stanuli, zastavili se,
stanú, počnou,
starosta, náčelník rodu, zeman,
střetnúti, setkati se (bojovně),
súmrk, soumrak,
svét, rada,
svieřepý, divoký,
syrý, vlhký,
še, hle,
šk iek, [illegible],
šuma, les,
téci, utíkati,
tiežný, těžký,
tráti, trvati,
trčeti, utíkat,
trest, třtina, hůlka,
trudno, těžko,
tuča, černý mrak,
túžiti, naříkati,
u[illegible],
ufati, doufati,
uný, [illegible], jinošský, mladý, dobrý, [illegible] Prus.),
úpéti, naříkati, lkavě volati,
úporno, vzporno, zpurno,
úsilno, prudce, násilně,
úsvét, [illegible],
utř, [illegible],
úže, houžev,
váleti, válčiti,
vazem, na [illegible],
vězina, výpověď,
věhlas, věhlasa, úmysl,
věhlasno, moudře, [illegible],
věkožizný, [illegible],
vele, [illegible], velice,
veli, veliký,
velím, [illegible],
vet, hle, tu,
vetchý, starý,
vězech, připevnili sem (Gr[illegible]),
vezdé, všade,
viezti, přivazovati, vězniti,
vítězovy věščby, hrdinské zpěvy (Šaf.),
vladyka, prvotně hlava rodinou v[illegible] lená (Brandl), člen menší šlechty,
vlast, vlastice, krajina,
vletoriečný, [illegible] (Šaf.), [illegible], vodnatý (Prus.),
vnočiti, vniknouti,
vňuž, jako,
voj, vojín vojsko,
vojen, vojín,
vojevati, bojovati,
vojevoditi, panovati,
vrah, nepřítel,
vratno, zpět,
vražba, [illegible] vražda (J. Jir.); vražda,
vrastvo, -stvie, nepřátelstvo, -ství,
však, každý,
všestrašivo, přestrašně,
vterý, vtorý, druhý,
vyšeň, vysoký,
vz, na,
vzchod, východ,
vzjétřiti sé, rozjitřiti se,
vznojený, rozpálený,
vzúpichu, vzkřikli,
zaje, [illegible],
záchod, západ,
zaměsiti, zakaliti, rozzlobiti, zaměsiti sé, rozzlobiti se, [illegible],
zamuti, [illegible],
zanieti, [illegible],
zapolen, [illegible],
zapoliti sé, rozpáliti se,
zapovída, [illegible],
zapřeti, [illegible], zakryla,
zbožice, majeteček,
zbožie, majetek, věc,
zdé, zde,
zdé, (str. 110, v. 17) promluví (Prus.),
zdé sé, dalo se,
zdieti, činiti, [illegible],
zezvuče nemeškáše, [illegible] ne[illegible],
zírá, hledí; [illegible] (Prus.),
zjařiti sé, rozhněvati se,
zmilitek, zmilitka zmilitký, ká, miloučký, ká,
zvěst, [illegible],
zviesti, [illegible],
žjáti, čekati,
žnný, [illegible],
žleč, [illegible]

OBSAH.

Opravy.

Stran verše 46. ke str. 9. v. poznámku na str. XIV.; na str. 46. ve verši 17. stůj **ì u d a**, na str. 61. ve verši 226. stůj **l ú t ý m i**, na str. 75. ve verši 104. stůj sě místo se, na str. 100. ve verši 110. stůj **t u ř í**, na str. 149. ve verši 15. stůj **z a m i e s i**, na str. 150. stůj **25** místo **26**.